Göteborgs Stad

Handling 2024 nr 35

Utvärdering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023 samt redovisning av omhändertagande av åtgärder mot parallell rättsskipning

Till Göteborgs kommunfullmäktige

Kommunstyrelsens förslag

Stadsledningskontorets förslag till beslut av kommunstyrelsen för egen del har bifallits.

Kommunstyrelsen tillstyrker stadsledningskontorets förslag i tjänsteutlåtande den 21 december 2023 med tillägg enligt yrkande från V, S och MP den 20 februari 2024 och föreslår att kommunfullmäktige beslutar:

1. Utvärdering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023, antecknas.
2. Socialnämnden Centrum får i uppdrag att ta fram en ny plan för Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck utifrån utgångspunkterna nedan, i dialog med övriga socialnämnder, utbildningsnämnder och med stadsledningskontoret. Den reviderade planen ska där det är möjligt synkroniseras med mål och aktiviteter i Göteborgs Stads plan mot våld i nära relationer.
   a. planen ska omhänderta och bygga på resultaten i utvärderingen av nuvarande plan och skapa en likvärdig struktur för arbetet mot HRV i hela staden,
   b. planen ska inkludera åtgärder som möter Stadsrevisionens rekommendationer i granskning av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck (2023-09-19) samt berörda nämnders kommande svar på Stadsrevisionens rekommendationer inklusive översyn av vilka rutiner inom socialnämnder och utbildningsnämnder som behöver uppdateras för att arbeta likvärdigt i staden med god samverkan,
   c. planen ska ha ett särskilt fokus på utbildnings- och informationsinsatser för barn och unga respektive medarbetare och chefer inom socialnämnder och utbildningsnämnder,
   d. planen ska inkludera aktiviteter för stärkt samverkan mellan förskola, skola, socialtjänst och polis särskilt vid misstanke om eller konstaterade bortföranden av barn, samt aktiviteter för hur både kommunala skolor och friskolor kan delta aktivt i arbetet mot HRV.

Vid behandling av ärendet i kommunstyrelsen förekom skiljaktiga meningar:

Jenny Broman (V) yrkade bifall till stadsledningskontorets förslag och tilläggsyrkande från V, S och MP den 20 februari 2024 samt avslag på övriga yrkanden.

Jörgen Fogelklou (SD) yrkade bifall till stadsledningskontorets förslag, tilläggsyrkande från SD den 8 december 2023 och tilläggsyrkande från D, M, L och KD den 19 januari 2024.

Axel Josefson (M) yrkade bifall till stadsledningskontorets förslag och tilläggsyrkande från D, M, L och KD den 19 januari 2024 samt avslag på tilläggsyrkande från SD den 8 december 2023 och tilläggsyrkande från V, S och MP den 20 februari 2024.

Kommunstyrelsen beslutade först att bifalla stadsledningskontorets förslag.

Kommunstyrelsen beslutade härefter utan omröstning att bifalla tilläggsyrkandet från V, S och MP.

Kommunstyrelsen beslutade därefter utan omröstning att avslå tilläggsyrkandet från D, M, L och KD samt tilläggsyrkandet från SD.

Emmyly Bönfors (C) antecknade som yttrande en skrivelse från den 20 februari 2024.

Göteborg den 21 februari 2024
Göteborgs kommunstyrelse

Jonas Attenius

Mathias Sköld

Tilläggsyrkande Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Miljöpartiet
Särskilt yttrande Centerpartiet

2024-02-16 Ärende 22
Rev 2024-02-20

Tilläggsyrkande angående – Utvärdering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020 2023 samt redovisning av omhändertagande av åtgärder mot parallell rättsskipning

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen och kommunfullmäktige:

1. Socialnämnden Centrum får i uppdrag att ta fram en ny plan för Göteborgs stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck utifrån utgångspunkterna nedan, i dialog med övriga socialnämnder, utbildningsnämnder och med Stadsledningskontoret. Den reviderade planen ska där det är möjligt synkroniseras med mål och aktiviteter i Göteborgs stads plan mot våld i nära relationer.

    a. planen ska omhänderta och bygga på resultaten i utvärderingen av nuvarande plan och skapa en likvärdig struktur för arbetet mot HRV i hela staden,

    b. planen ska inkludera åtgärder som möter Stadsrevisionens rekommendationer i granskning av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck (2023-09-19) samt berörda nämnders kommande svar på Stadsrevisionens rekommendationer inklusive översyn av vilka rutiner inom socialnämnder och utbildningsnämnder som behöver uppdateras för att arbeta likvärdigt i staden med god samverkan,

    c. planen ska ha ett särskilt fokus på utbildnings- och informationsinsatser för barn och unga respektive medarbetare och chefer inom socialnämnder och utbildningsnämnder,

    d. planen ska inkludera aktiviteter för stärkt samverkan mellan förskola, skola, socialtjänst och polis särskilt vid misstanke om eller konstaterade bortföranden av barn, samt aktiviteter för hur både kommunala skolor och friskolor kan delta aktivt i arbetet mot HRV.

2. I övrigt bifalla tjänsteutlåtandet.

Yrkandet

I utvärderingen av Göteborgs stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023 konstateras att Göteborgs Stads arbete för att motverka hedersrelaterat våld

och förtryck (HRV) på ett påtagligt sätt har intensifierats och utvecklats under planperioden. De specialistverksamheter/ funktioner som har inrättats har haft en avgörande betydelse för stadens arbete och de förflyttningar som skett inom området. Att resursteam heder, regionalt stödcentrum heder med flera har goda möjligheter att fortsätta arbetet samt att deras kompetens, erfarenheter och stöd tas tillvara av personal inom berörda förvaltningar är viktigt för en fortsatt utveckling av arbetet.

Nuvarande plan för arbetet mot HRV har förlängts för att gälla även under 2024. Stadsledningskontoret har ett pågående arbete gällande styrning och ledning inom området mänskliga rättigheter där planen för arbetet mot HRV ingår, samt har bedömt att de ska återkomma till kommunstyrelsen med förslag på fortsatta insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck under 2024. Vi anser att det fortsatta arbetet alltjämt ska hanteras inom ramen av en plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, oavsett hanteringen av övriga planer inom området mänskliga rättigheter. Vi ser också att socialnämnderna har störst kunskap och kompetens inom området, och att socialnämnden Centrum har tydligast stadenövergripande ansvar. Därför ger vi uppdrag till socialnämnd Centrum att i dialog med övriga socialnämnder ta fram en ny och reviderad plan för arbetet mot HRV. Planen ska inkludera en anpassning till likvärdig struktur som övriga planer, och där det är möjligt synkroniseras med närliggande frågor som omhändertas i Göteborgs stads plan mot våld i nära relationer.

Analyserna och slutsatserna i utvärderingen ska ligga till grund för den nya planen, och de rekommendationer som Stadsrevisionen presenterade 2023 ska omhändertas, med hänsyn till hur berörda nämnder omhändertar och besvarar rekommendationerna under våren 2024. Detta inkluderar det förebyggande arbetet, rutiner och systematik i att upptäcka utsatthet för HRV, arbetet med att utreda och ge stöd och skydd, samt samverkan mellan socialtjänsten och förskolan/skolan. Planen ska också tas fram med ett särskilt fokus på informations- och utbildningsinsatser, dels till barn och unga för att säkerställa att alla har kännedom om vart de kan vända sig för stöd i frågor om HRV. Dels till medarbetare och chefer inom främst socialnämnderna och utbildningsnämnderna för att stärka personalens kunskap om hur HRV identifieras, vilket stöd som ska ges och av vem, samt hur vi samverkar inom staden kring dessa frågor. Som en del av Göteborgs stads arbete med att främja och upprätthålla mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar måste medarbetare och första linjens chefer ha kunskap om vilka åtgärder som bör vidtas om det framkommer att personal upprätthåller hedersnormer i arbetet. Som stadsrevisionen påtalar behöver detta arbete vidareutvecklas. Utbildningsinsatserna ska givetvis tydliggöra att personal inom Göteborgs stad inte på något vis ska bidra till att upprätthålla hedersnormer. Planen ska följa upp i vilken utsträckning informations- och utbildningsinsatserna genomförs samt hur många medarbetare och chefer som genomgår utbildningar årligen.

Det tidiga förebyggande arbetet är avgörande för att förhindra hedersrelaterat våld och förtryck, därför är det av stor vikt att arbetet mot HRV i förskolan, grundskolan och gymnasium stärks och utvecklas. Många barn och unga i Göteborg går i friskolor där vi inte har rådighet över verksamheten. Planen behöver adressera hur Göteborgs stad kan stärka samarbetet med friskolor för att förebygga och motverka HRV samt underlätta kontakt med stadens stödinsatser när det finns oro kring deras elever. Målsättningen ska vara att både kommunala skolor och friskolor ska delta aktivt i kommande uppföljningar om utsatthet för HRV bland barn och unga. Arbetet behöver utvecklas för att ta hänsyn

till både flickor och pojkars utsatthet, samt utsatthet för HBTQI-personer. Alla verksamheter som möter barn och unga behöver kunskap om hur utsattheten kan skilja sig åt mellan könen, för att fånga upp även pojkar utsatta för HRV.

Planen behöver också omhänderta att det alltid ska finnas adekvat och snabbt stöd för de som utsätts för HRV, vilket förutsätter att socialnämnderna har resurser och kompetens att arbeta med frågan, både i form av riktade verksamheter som resursteam heder och regionalt stödcentrum, men också genom att alla socialsekreterare har möjlighet till stärkt kompetens, rutiner och stöd för att kunna agera och en väl utvecklad samverkan mellan förskola, skola, socialtjänst och polis. Planen bör tas fram snarast under 2024 för att därefter sändas på remiss hos alla berörda nämnder, med målsättning att kunna beslutas om för att börja gälla från och med årsskiftet 2024/2025.

Tilläggsyrkande D, M, L, KD

Datum 2024-01-19 Ärende 13

Yrkande angående – Utvärdering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023 samt redovisning av omhändertagande av åtgärder mot parallell rättsskipning

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen och kommunfullmäktige:

1. Socialnämnderna får i uppdrag att, i samverkan med kommunstyrelsen, skyndsamt implementera stadenövergripande rutiner för att upptäcka och hantera hedersrelaterad utsatthet.
2. Socialnämnderna får i uppdrag att utreda behovet och säkerställa grundläggande utbildning och kompetenshöjande insatser gällande hedersrelaterat våld och förtryck för socialförvaltningarnas personal.
3. I övrigt bifalles tjänsteutlåtandet.

Yrkandet

I likhet med Stadsrevisionens granskning visar utvärderingen på betydande brister och ett stort utvecklingsbehov i Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. Åtgärdsförslagen i tjänsteutlåtandet överensstämmer med både Stadsrevisionens granskning och det yrkande som lades fram av D, M, L och KD i kommunstyrelsen den 18 oktober 2023. Då föreslog vi bland annat att socialnämnderna skulle ta fram stadsövergripande rutiner och arbetssätt för fall där det föreligger en risk att barn eller unga kommer föras utomlands av hedersrelaterade skäl och vid omhändertagande på grund av hedersförtryck. Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet valde att avslå yrkandet.

Trots att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck pågått i flera år är resultaten från insatserna långt ifrån tillräckliga. Antalet personer som lever under vålds- eller oskuldsnormer har fördubblats. Under förra mandatperioden lades en bra grund för ett aktivt och konstruktivt arbete kring hedersrelaterat våld och förtryck. Det som nu behövs är att se till att de resurser som finns på plats kommer till sin rätt och att kompetens och åtgärder når hela vägen ut i organisationen. Hederskulturen och dess tillhörande våld och förtryck är ett akut problem för många barn och unga och måste prioriteras.

I och med att socialtjänsten ofta står i frontlinjen för att hantera situationer relaterade till hedersrelaterat våld och förtryck är det av avgörande betydelse att agera snabbt och effektivt. Brister i rutiner och kunskap kan innebära en ökad risk för att barn och unga hamnar i direkt livshotande situationer, vilket gör det nödvändigt att omedelbart förstärka och förbättra arbetet.

Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är en fråga för hela staden och stadsledningskontoret ämnar återkomma till kommunstyrelsen med förslag på fortsatta insatser under 2024. Detta är något våra partier välkomnar. Bristerna och utvecklingsbehoven som framkommit i utvärderingen gällande rutiner och kunskap inom socialtjänsten kan dock inte vänta. Mot bakgrund av detta lägger vi återigen ett yrkande om att ta fram stadsövergripande rutiner för att upptäcka och hantera hedersrelaterad utsatthet, samt att det säkerställs att personal inom socialtjänsten har tillräcklig kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck så att utsatta personer får rätt stöd och skydd. För varje dag som går riskerar ytterligare ett barn eller en ungdom råka riktigt illa ut.

Tilläggsyrkande
2023-12-08

Ärende nr: SLK-2022-00599

Yrkande angående – Utvärdering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023 samt redovisning av omhändertagande av åtgärder mot parallell rättsskipning.

Förslag till beslut
I kommunstyrelsen och kommunfullmäktige:

1. Kommunstyrelsen får i uppdrag att i samverkan med Socialnämnd Centrum samt Grundskolenämnden ta fram en enhetlig beredskaps- och handlingsplan utformad specifikt för grundskolan. I syfte att hantera de praktiska och principiella frågeställningar som aktualiseras av hedersproblematiken i Göteborgs grundskolor.

2. Socialnämnd centrum ska i samverkan med familjecentraler i Västra Götaland, ta fram en arbetsmatris ur ett tidigt och förbyggande syfte mot hedersrelaterat våld och förtryck.

3. Socialnämnd centrum ska samråda med Resursteam Heder om lämpliga förebyggande arbetsmetoder anpassade för de föräldrar/besökare av familjehemscentraler som befinner sig i riskzonen för att utöva eller bli offer för hedersrelaterat våld och förtryck.

4. I övrigt bifalles tjänsteutlåtandet.

Yrkandet
Andelen ungdomar som lever med oskuldsnormer och/eller våldsnormer har fördubblats sedan 2018 års undersökning. Ungdomar med oskuldsnormer förväntas vara gifta inom en heterosexuell relation, i särskilt hög utsträckning drabbas pojkar. Förväntningar på könsstympning ställs oftast på pojkar med oskuldsnormer respektive våldsnormer och även på flickor med oskuldsnormer. Beträffande ungdomarnas möjlighet att själva få välja sin framtida partner uppger 50 % av pojkarna och 40 % av flickorna med oskuldsnormer att de inte får bestämma själva.

”Religiösa företrädare och djupt religiösa familjer är en förklaring till förflyttningen. Forskarna menar också att samhällets ökade polarisering även kan påverkat viljan att vända sig till religiösa företrädare.”

- Sverigedemokraterna finner ovanstående uppgifter mycket allvarliga. Det råder en stor risk att utrikes födda människor i Göteborg bortser från vad samhället rekommenderar och i stället väljer att upprätta egna parallella normer.

Vid halvtidsuppföljningen hänvisade de flesta socialförvaltningar till Regionalt stödcentrum heders arbete, endast en socialförvaltning nämnde egna insatser för långsiktigt stöd. SLK bedömer att stadens andra verksamheter behöva göra mer för att stärka och komplettera med andra former av långsiktigt stöd till utsatta, parallellt med Stödcentrums insatser. De långsiktiga psykosociala insatserna till utsatta ”bedöms delvis genomförda”.

- Vi sverigedemokrater ställer oss mycket frågande till varför de tidiga och förebyggande insatserna för föräldrar i nytt land, trots idogt påpekande från SD, fortfarande lyser med sin frånvaro?

”SLK bedömer även att såväl basutbildningar som de av mer fördjupad karaktär behöver fortsätta att ges till yrkesverksamma i staden.”

Insatser till våldsutövande personer i en hederskontext saknar underlag för bedömning i utvärderingen*. ”Generellt finns det lite kunskap om vad som verkligen fungerar.”*

- Sverigedemokraterna har länge påtalat för Göteborgs Stad vad som behövs. Parallellt med god baskunskap hos de yrkesverksamma inom skola och socialtjänst, behöver de personer som kommer till Göteborg från dag ett undervisas i hur barn fostras i Sverige. Nyanlända föräldrar bör redan hos integrationscentrum, familjecentralen, barnavårdscentralen, MVC eller förskolan få god kännedom om hur barn fostras till fria självständiga individer.

  Vid dessa möten är det viktigt att upplysa om att aga är strikt förbjudet. I Göteborgs Stad ska alla barn ges samma förutsättningar i uppväxten, pojkar såväl som flickor. Det ska vara tydligt att kärleken är fri och självvald för alla unga som växer upp i Sverige. Efterlevs inte dessa självklara mänskliga rättigheter och principer, ska de som fortsätter att utöva hedersrelaterat våld och förtryck på barn och unga lagföras och bötfällas.

”I stadsrevisionens rapport uppger lärare att frågorna kring HRV både är svåra och känsliga att ta upp och att de behöver mer kunskap. Det våldsförebyggande arbetet behöver växlas upp och spridas jämnare över stadens skolor”.

Elevhälsan är den personalgrupp i skolan som oftast nås av kompetenshöjande insatser kring Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Även annan personal i skolan behöver få kunskap om HRV för att kunna upptäcka utsatthet samt varsko elevhälsa och rektor. Att specifikt ta upp de delar i läroplanen som rör HRV; könsstympning, oskuldsnormer, tvångsgifte samt friheten i att få välja sin framtida partner - ökar elevers kännedom om sina rättigheter och om svensk lagstiftning. Det ökar tilliten till skolans professioner och gör att elever i högre grad vänder sig till skolans personal vid behov av stöd.

- Vi sverigedemokrater har sedan 2019 förespråkat en tydlig skolplan för Göteborgs Stad i förfarandet runt hedersrelaterat våld och förtryck. Vi hävdar bestämt och konsekvent att en konkret plan utformad specifikt för grundskola och gymnasium behöver ta form.

Tjänsteutlåtande
Utfärdat 2023-12-05
Ärendenummer SLK-2022-00599, SLK-2022-01384

Handläggare:
Jeanette Stål
Telefon: 031-368 03 13
E-post: jeanette.stal@stadshuset.goteborg.se

Utvärdering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023 samt redovisning av omhändertagande av åtgärder mot parallell rättsskipning

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen och kommunfullmäktige:

Utvärdering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023, antecknas.

I kommunstyrelsen:

1. Kommunstyrelsens uppdrag 2023-02-08 § 103 till stadsledningskontoret att tidigarelägga revidering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023 i syfte att föreslå åtgärder för att ytterligare skärpa Göteborgs Stads arbete mot förekomsten av parallella system för rättsskipning, såsom romani kris, antecknas och förklaras fullgjort.
2. Stadsledningskontoret får i uppdrag att integrera information om och verktyg för att utreda eventuell förtroendeskada i befintliga processer och stödmaterial till berörda nämnders chefer. Uppdraget återredovisas i maj 2024.

Sammanfattning

I Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023 (hädanefter kallad planen) anges att aktiviteterna ska utvärderas under 2023. Stadsledningskontoret återkommer därför med en utvärdering. En samlad utvärderingsrapport från stadsledningskontoret samt en rapport om enkätundersökning, genomförd av Örebro universitets avseende elever i årskurs nio i Göteborgs skolor, är delar av utvärderingen. Enkätundersökningen visar på en ökning av andelen ungdomar som lever med oskulds- och/eller våldsnormer sedan 2018. Utvärderingens slutsats är trots detta att Göteborgs Stad tagit många och betydelsefulla steg på vägen och att planen haft en viktig roll i det arbetet.

I delredovisningen av kommunstyrelsens uppdrag 2023-02-08 § 103 att föreslå åtgärder för att ytterligare skärpa Göteborgs Stads arbete mot förekomsten av parallella system för rättsskipning som behandlades i kommunstyrelsen den 8 november 2023 redogjorde stadsledningskontoret för föreslagna åtgärder och angav att omhändertagandet av dessa åtgärder skulle redovisas i samband med utvärderingen av planen. Parallella rättssystem

har inte alltid en koppling till heder, planen innehåller inte arbetsgivarinsatser och det förebyggande arbetet omhändertas i Göteborgs Stads handlingsplan för att stoppa nyrekrytering, gängkriminalitet och utvecklingen av parallella samhällen. Stadsledningskontoret bedömer att de föreslagna åtgärderna bäst omhändertas i ett eget uppdrag.

Bedömning ur ekonomisk dimension

Inga särskilda medel tillsköts planen vid antagande. De specialistverksamheter som etablerats under planperioden, som Resursteam heder och Regionalt stödcentrum heder, finansieras numera via centrala medel. Dessa två insatser var uppdrag vid sidan om planen men skrevs in i planen då de skapar organisatoriska förutsättningar för det övriga arbetet.

Eventuella kostnader vid revidering av planens insatser redovisas i kommande ärende.

Bedömning ur ekologisk dimension

Stadsledningskontoret har inte funnit några särskilda aspekter på frågan utifrån denna dimension.

Bedömning ur social dimension

Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck har ett tydligt rättighetsperspektiv. Den riktar sig främst till barn och unga och inbegriper kunskap om och insatser till särskilt sårbara grupper i en hederskontext, som hbtq-personer, personer med funktionsnedsättning och barn. Att bryta det hedersrelaterade våldet och förtrycket har positiva effekter på individens psykiska och fysiska hälsa och välbefinnande, trygghet, möjlighet att bli självständig genom utbildning och arbete och möjligheten att få tillgång till sina rättigheter. Framför allt kan insatserna bidra till liv fria från våld och till ökad jämställdhet.

På en strukturell och samhällelig nivå hänger hedersnormer oftast ihop med de socioekonomiska livsvillkoren i segregerade områden, med starkt patriarkala och konservativa värderingar. *Inneslutning* är faktorer på individ-, grupp- och samhällsnivå som bidrar till att öka och stärka oskuldsnormer och våldsnormer medan *mobilitet* på dessa nivåer bidra till att försvaga båda normtyperna och minska våldet. Socioekonomiska förhållanden, nationell bakgrund, religion och geografisk hemvist har en central betydelse. Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck bedöms inte ensamt kunna lösa ut de strukturella problem som möjliggör hederskontexten men bedöms kunna bidra positivt till ökad kunskap, upptäckt och rätt insatser till de som utsätts. Den innehåller också förebyggande åtgärder som kan ha positiv inverkan på lång sikt.

Bilagor

1. Kommunstyrelsens protokollsutdrag 2023-11-08 § 777
2. Rapport Utvärdering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023
3. Örebro universitet enkätundersökning rapport

Ärendet

Stadsledningskontoret redovisar i tjänsteutlåtandet uppdrag gällande en samlad utvärdering av Göteborgs stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Stadsledningskontoret slutredovisar även kommunstyrelsens uppdrag 2023-02-08 § 103 till stadsledningskontoret att tidigarelägga revidering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023 i syfte att föreslå åtgärder för att ytterligare skärpa Göteborgs Stads arbete mot förekomsten av parallella system för rättsskipning, såsom romani kris,

Beskrivning av ärendet

Utvärdering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023

Stadsledningskontoret har tagit fram en rapport som innehåller en utvärdering av planen. Utvärderingen består av en kvantitativ och en kvalitativ del. I analysen läggs dessa delar samman för att skapa en helhetsbild av hur stadens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) utvecklats samt om arbetet bidragit till resultat och effekter. Den kvalitativa delen utgörs av underlag från den fördjupade uppföljningen av sex MR-planer (SLK-2023-00750), barnbokslut från rapporterande nämnder, årsrapporter från relevanta verksamheter samt Stadsrevisionens granskning av Göteborgs Stads arbete mot HRV. Nedan beskrivs enkätundersökningen närmare, både genomförandet och de centrala resultaten.

Den kvantitativa delen består av enkätundersökning som genomförts i Göteborgs skolor årskurs nio. I planen anges att fyra aktiviteter ska följas upp via enkätundersökningen, likt den som genomfördes 2018 som del av den så kallade storstadskartläggningen. Stadsledningskontoret gav hösten 2022 Örebro universitet i uppdrag att genomföra undersökningen. Uppdragsformuleringen beskrev att enkäten ska utformas så att planens indikator besvaras, vilket gjorts. Därtill angavs att det behövs ett antal inledande frågor för att sortera personer i en hederskontext och en kontrollgrupp. Föregående enkätundersökning hade en kontrollgrupp där de som levde med oskulds- respektive våldsnormer (de variabler som kan vara kopplade till hedersnormer) inte fanns med. 2023 har forskarna konstruerat grupperna så att kontrollgruppen är blandad. När gruppen oskuldsnormer jämförs med kontrollgruppen finns de med våldsnormer i kontrollgruppen. När gruppen som lever med våldsnormer jämförs med kontrollgruppen finns de som lever med oskuldsnormer med i kontrollgruppen. Det gör att det inte går att jämföra hur kontrollgruppernas svar varierar mellan 2018 och 2023.

Variabler som kön/könsidentitet, socioekonomisk bakgrund, sexuell läggning, funktionsnedsättning och andra bakgrundsfaktorer som forskarna bedömer relevanta skulle beaktas i utformandet av enkäten. Syftet med detta var att möjliggöra en analys av utsatthet kopplat till diskrimineringsgrunder och andra sårbarhetsfaktorer. Tyvärr var det inte möjligt att göra analyser av till exempel sexuell läggning och funktion då underlaget var för litet. Kön, ålder, socioekonomiska förhållanden, nationell bakgrund, religion och geografisk hemvist redovisas.

Enkätundersökningen skulle genomföras på ett urval av såväl innerstads- som ytterstadsskolor och representera olika socioekonomiska områden.

2018 svarade närmare 1400 elever i 27 skolor på enkäten, varav fem friskolor. 2023 svarade 882 elever i 18 skolor, varav tre var friskolor.

Tabellen nedan visar fördelningen av skolor:

Stadsområde	2018	2023
Centrum	7	5
Hisingen	7	7
Nordost	7	4
Sydväst	6	2
SUMMA	**27**	**18**

De flesta friskolorna ligger i Centrum, vilket gäller båda undersökningarna. 2023 har Hisingen samma antal skolor som 2018. 2023 har alltså fångat en högre andel elever som går i skola på Hisingen och generellt hade 2018 års undersökning en något jämnare fördelning av skolor över staden. Vid båda undersökningstillfällena deltog en högre andel skolor som ligger i utsatta eller särskilt utsatta områden, eller områdestyp 1 eller 2 enligt segregationsbarometern (vilket tyder på hög grad av socioekonomisk utsatthet), sett till befolkningen. Båda undersökningarna har därmed träffat en högre andel ungdomar som lever i utsatta områden. Oskuldsnormer är vanligare förekommande bland socioekonomiskt utsatta. Det kan leda till att andelen som lever med oskuldsnormer är fler i enkätundersökningarna än vad fallet skulle vara om hela stadens befolkning svarat.

Målsättningen var att nå 10-20 % av eleverna i årskurs 9. Sammanlagt 882 elever deltog i enkätundersökningen vilket är drygt 14 %[1] av alla niondeklassare vårterminen 2023 när enkätundersökningen genomfördes. Allt deltagande var frivilligt och anonymt. Syfte, frivillighet och anonymitet kommunicerades tydligt i informationsutskick via Vklass (eller liknande verktyg i de fristående skolorna) till både elever och föräldrar/vårdnadshavare. Bortfallet var mindre 2023 än 2018, väldigt få elever valde att inte delta när enkäten skulle fyllas i. Två forskningsassistenter deltog under lektionstillfällena för att ge kortfattad information till elever om syfte och kontext samt för att svara på eventuella frågor. Föreningen Elektra från Fryshuset som jobbar ideellt mot hedersrelaterat våld och förtryck deltog i mån av tid under enkätundersökningstillfällena.

De aktiviteter som följts upp via enkät redovisas i tabellen nedan.

[1] Enligt grundskoleförvaltningen gick 6119 elever i årskurs nio vårterminen 2023. 4584 av dem gick i kommunal skola.

Aktivitet i planen	Mått	Enkätfrågor
Delmål 1 Förebyggande och främjande arbete		
1.1 Genomför värdegrundsdialoger med barn och unga	Andel unga med positiva attityder till demokrati och mänskliga rättigheter.	40. Svenska lagar skyddar en rad individuella fri- och rättigheter. Här följer några påståenden om svensk lagstiftning, och om du tycker att den är bra eller dålig. Tabell.
1.2 Genomför värdegrundsdialoger med föräldrar och vårdnadshavare	Andel elever som får delta i skol- och fritidsaktiviteter.	Enkätfrågor: 12. Hur väl stämmer följande påståenden in på vad du får göra för din familj? Efterföljande flervalstabell fritidsaktiviteter och lektioner etc.
1.3 Säkerställ barns rätt till utbildning	Barn och unga har tillgång till all undervisning	Enkätfråga: Ringar in samma problemområde som den ovan. Sortera i svaren på fritid och utbildning.
Delmål 2 Insatser till utsatta		
2.1 Genomför informationsinsatser	Fler personer har kunskap om vart de kan vända sig för stöd och hjälp	Enkätfrågor 35. Vet du vart du skulle kunna vända dig om du skulle känna dig orolig över din livssituation eller illa behandlad av någon? 36. Skulle du kunna tänka dig att vända dig till någon av följande personer för att få råd och stöd? Tabell med flervalsalternativ.

Centrala resultat i enkätundersökningen

Enkätundersökningens analytiska redskap är *oskuldsnormer* respektive *våldsnormer*. Tidigare forskning utgår ifrån förståelsen att livet i en hederskontext dels består av begränsningar, övervakning och kontroll på sexualitetens område, dels av våld som syftar till att förebygga eller bestraffa överträdelser av hedersnormerna. Samtidigt har flera andra sociala och patriarkala kontexter ideal om oskuld vilket gör den otillräcklig som enskild faktor. Det är i kombination med kollektivt legitimerat våld som oskuldsnormernas hedersrelaterade bas kan fångas.

Andelen ungdomar som lever med oskuldsnormer och/eller våldsnormer har fördubblats sedan 2018 års undersökning. Ökningen går från 8 % som levde med våldsnormer och 13 % som levde med oskuldsnormer 2018, till 16 % som lever med våldsnormer och 26 % som lever med oskuldsnormer 2023. Forskarna understryker att de siffor som redovisas inte kan generaliseras till hela staden utan är specifika för de ungdomar som deltog i enkätundersökningen. Det beror på att ungdomar som lever med de socioekonomiska livsvillkor som är gynnsamma för våld i allmänhet och även hedersrelaterat våld är överrepresenterade i båda undersökningarna.

Stadsledningskontoret konstaterar att det i rekryteringen av skolor fanns flera enheter 2023 som uttryckte att de ville delta för att de kände till problematiken i sin verksamhet och att de aktivt jobbade med frågan. Det kan påverka fördelningen och vara en delförklaring till den stora ökningen sedan 2018.

Det huvudsakliga resultatet visar att oskuldsnormer och/eller våldsnormer påtagligt ökar risken för att utsättas för fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt och materiellt våld. Risken gäller både flickor och pojkar. Oskuldsnormer och våldsnormer ökar med inneslutning och minskar med mobilitet. Socioekonomiska förhållanden, nationell bakgrund, religion och geografisk hemvist har en central betydelse för ungdomars liv, och formar det på ett sätt som kan beskrivas som en spridning på en skala mellan segregation och inkludering. Inneslutning är faktorer på individ-, grupp- och samhällsnivå som bidrar till att öka och stärka oskuldsnormer och våldsnormer medan mobilitet på dessa nivåer bidra till att försvaga båda normtyperna och minska våldet.

Flickor är överlag mer utsatta för våld inom familjen än pojkar. Våldsutsattheten för både flickor och pojkar med oskuldsnormer är något mindre den här undersökningen. Nära hälften av flickorna i båda huvudgrupperna, det vill säga både flickor som lever med våldsnormer och de som inte gör de, och en tredjedel av pojkarna i båda huvudgrupperna förväntas vänta med sex tills de gifter sig. Ungdomar med oskuldsnormer, i särskilt hög utsträckning pojkar, förväntas vara gifta som vuxna inom en heterosexuell relation. Förväntningar på könsstympning ställs oftast på pojkar med oskuldsnormer respektive våldsnormer och i mindre utsträckning även på flickor med oskuldsnormer.

Beträffande ungdomarnas möjlighet att själva välja sin framtida partner uppger de flesta flickor och pojkar utan oskuldsnormer att de själva får bestämma medan bara 50 % av pojkarna och 40 % av flickorna med oskuldsnormer uppger att de bestämmer själva. 1 % av flickorna med oskuldsnormer uppger att familjen kommer att välja deras framtida partner till största del. Ingen uppger i årets undersökning att de helt saknar påverkan i val av partner vilket är en liten förbättring från föregående undersökning.

Det våld som ungdomarna utsätts för sker huvudsakligen i familjer som lever med stora socioekonomiska utmaningar och socioekonomiska faktorer har i allt väsentligt samma betydelse i den här undersökningen som i den föregående. Föräldrarnas sysselsättning och arbete spelar stor roll för såväl oskulds- som våldsnormer. Låg utbildning hör samman med båda normtyperna, men är särskilt markant för oskuldsnormer. Religion och religiositet har ett starkare samband med oskuldsnormer än med våldsnormer. Samtidigt är stark religiositet en skyddsfaktor mot våld i vissa ungdomars liv och en försvårande faktor i andras. Religion är med andra ord till viss del en förklaring till oskuldsnormer, men inte till våldsnormer.

Sammantaget lever ungdomarna en otrygg tillvaro, men otryggheten tar sig olika uttryck för ungdomarna med oskuldsnormer respektive våldsnormer. Ungdomar med oskuldsnormer känner högst förtroende för kompisar och familjemedlemmar medan ungdomar i våldsnormgruppen känner högst förtroende för tjänstepersoner.

Enkätundersökningen i förhållande till indikatorer i planen

Vad gäller indikatorerna i enkäten som kopplar an till aktiviteter i planen går flera i positiv riktning.

Fler ungdomar som lever med oskulds- och/eller våldsnormer är mindre begränsningar i fritids- och skolaktiviteter och de är mer positiva till mänskliga fri- och rättigheter. En negativ utveckling är att en minskning har skett i antalet ungdomar som vet var de ska vända sig för stöd vid behov.

Göteborgs Stads arbete för att motverka HRV har på ett påtagligt sätt intensifierats och utvecklats under planperioden. Stadsledningskontoret konstaterar att av planens totalt 14 aktiviteter har 12 genomförts, om än i varierad grad. Genomförandet av aktiviteterna, förflyttningar och resultat till följd av dem bedöms även bidra till delmålen på olika sätt.

Resultaten i enkätundersökningen kan påverkas av yttre faktorer i samhället som kommunen inte har rådighet över. Det råder dock ingen tvekan om att stadens verksamheter har stora möjligheter att påverka ungdomars vardag och att ett våldsförebyggande arbete kan göra skillnad i ungdomarnas liv på både kort och lång sikt. Att bryta det hedersrelaterade våldet och förtrycket är ett arbete hela samhället behöver vara delaktiga i, såväl kommunens verksamheter, andra myndigheter som civilsamhälle och allmänhet. Stadsledningskontorets bedömning är att Göteborgs Stad tagit många och betydelsefulla steg på vägen och att planen haft en viktig roll i det arbetet.

Personal som upprätthåller hedersnormer i stadens verksamheter

Stadsrevisionens granskning visar att det i såväl socialtjänst som förskola och skola, finns exempel på personal som upprätthåller hedersnormer och motverkar barns rättigheter. Även om problemen inte är vanligt förekommande kan det få stora konsekvenser för den enskilde när så sker. Stadsrevisionen bedömer att verksamheterna behöver göra mer för att komma till rätta med problematiken och rekommenderar att förskolenämnden, grundskolenämnden, socialnämnden Hisingen och socialnämnden Nordost säkerställer att det vidtas adekvata åtgärder om det framkommer att personal upprätthåller hedersnormer och inte främjar mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar.

Parallella rättssystem

Kommunstyrelsen gav 2023-02-08 § 103 stadsledningskontoret i uppdrag att tidigarelägga revidering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023 i syfte att föreslå åtgärder för att ytterligare skärpa Göteborgs stads arbete mot förekomsten av parallella system för rättsskipning, såsom romani kris.

I delårsrapport mars rapporterade stadsledningskontoret att planen utvärderas under 2023 och därför inte kan revideras innan utvärderingen är färdig. Förslag på åtgärder delredovisades för kommunstyrelsen 2023-11-08 § 28. Stadsledningskontoret angav i det ärendet att omhändertagande av åtgärderna redovisas i samband med utvärderingen av planen senare under 2023.

Redovisningen visar att parallella rättssystem används inom vissa minoritetsgrupper samt i vissa kriminella grupperingar och nätverk. Det kan ha en koppling till en hederskontext men kan även förekomma utan denna koppling. Problemområdet är inskrivet i Göteborgs Stads handlingsplan för att stoppa nyrekrytering, gängkriminalitet och utvecklingen av parallella samhällen 2023-2026 och där finns åtgärder som ämnar att förebygga och motverka förekomsten av parallella rättssystem. I redovisningen i november gavs därför förslag på åtgärder som Göteborgs Stad utifrån ett arbetsgivarperspektiv kan anta. Information om att deltagande i parallell rättsskipning kan vara förtroendeskadligt föreslår ges till anställda inom myndighetsutövande socialtjänst samt inom befattningar

som arbetar med barn och unga och med särskilda uppdrag att verka för minoriteters inkludering. Vid kännedom om deltagande behöver det utredas från fall till fall.

Informationen ska riktas både till redan anställda samt till sökande vid rekrytering. I redovisningen finns ett antal kriterier att utgå ifrån i en bedömning av förtroendeskada, dessa bör ligga till grund för stadens ställningstagande i varje enskilt ärende.

Angränsande uppdrag

Fördjupad uppföljning av sex planer inom området för mänskliga rättigheter, SLK-2023-00750, har koppling till utvärderingen i det att delar av det kvalitativa underlaget utgörs av resultaten från det ärendet.

Uppdrag att anpassa program och planer inom området mänskliga rättigheter till en likvärdig struktur samt att återkomma med förslag på nästa steg gällande långsiktig styrning av området, SLK-2022-01236. Revidering av planen är avhängigt resultat och inriktning av detta uppdrag. Se vidare under bedömning.

Stadsledningskontorets bedömning

Utvärdering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023

Inför och parallellt med planens framtagande samt under planperioden har det i stadens verksamheter inrättats specialistverksamheter/funktioner inom området. Detta har skett inom de regionala socialförvaltningarna och består av Resursteam heder, Regionalt stödcentrum heder, samordnarfunktioner och utbildare inom området. Vissa ingår som aktiviteter i planen, andra ligger vid sidan av. Stadsledningskontoret bedömer att dessa funktioner haft en avgörande betydelse för det stadens arbete och de förflyttningar som skett inom området. Stadsledningskontoret delar stadsrevisionens bedömning att det finns risk för att satsningen på Resursteam heder och Stödcentrum blir ineffektiv om kunskap och erfarenheter inte tas tillvara i tillräcklig utsträckning. Det krävs rutiner och systematik inom socialförvaltningarnas arbete för att använda deras kunskap och att tidiga kontakter tas i ärenden med hedersproblematik. Det bör vara ett prioriterat utvecklingsarbete framåt när planens insatser revideras.

Stadsledningskontoret bedömer att lärare i både grund- och gymnasieskola behöver ökad kunskap om HRV för att kunna upptäcka utsatta och för att implementera de delar som rör HRV i nya läroplanen. Att specifikt ta upp könsstympning, oskuldsnormer, myten om mödomshinnan, tvångsgifte samt friheten att välja sin partner ökar elevers kännedom om sina rättigheter och om svensk lagstiftning. Det kan ha en positiv effekt på tilliten till skolans professioner och möjliggöra att elever i högre grad vänder sig till skolans personal vid behov av stöd. Planens aktivitet om rätten till utbildning föregick de nya skrivningarna i läroplanen. Trots det är den delen av insatsen inte utförd till fullo och arbetet behöver fortsätta.

Stadsledningskontoret bedömer vidare att det våldsförebyggande arbetet behöver öka och spridas jämnare över stadens skolor.

Trots att färre ungdomar har vetskap om var de kan vända sig för stöd i enkätundersökningen bedömer stadsledningskontoret att aktiviteten om informationsinsatser genomförts på en rad olika sätt. Socialnämnd Centrum, som ansvarar för stadens gemensamma information, har bland annat genomfört informationskampanjer

inom kollektivtrafiken, på Landvetter flygplats och via stadens kommunikationskanaler och i sociala medier.

Likaså har information spridits via utskick till stadens verksamheter och vid deltagande i konferenser och särskilda evenemang, som exempelvis Kärleksdagar, West Pride och Barnrättsdagar.

Stadsledningskontoret konstaterar att tillgången till skyddat boende för målgruppen hedersutsatta är god. Det finns ett system på plats via SPINK[2] och det finns boendeplatser för kvinnor/män/hbtqi-personer/personer med funktionsnedsättning.

De långsiktiga psykosociala insatserna till utsatta bedöms delvis genomförda. Vid halvtidsuppföljningen hänvisade de flesta socialförvaltningar till Regionalt stödcentrum heders arbete, endast en socialförvaltning nämnde egna insatser för långsiktigt stöd. Stadsledningskontoret bedömer att stadens andra verksamheter behöva göra mer för att stärka och komplettera med andra former av långsiktigt stöd till utsatta, parallellt med Stödcentrums insatser.

Insatser till våldsutövande personer i en hederskontext saknar underlag för bedömning i utvärderingen. Generellt finns det lite kunskap om vad som verkligen fungerar. I och med kommunens förändrade ansvar för det brottsförebyggande arbetet samt det utökade ansvaret för insatser till våldsutövare enligt Socialtjänstlagen 2021 bedömer stadsledningskontoret att det finns all anledning att fortsätta bevaka och utveckla metoder riktade till våldsutövare i en hederskontext.

Även om vissa förflyttningar gjorts för att stärka samordning och samverkan, konstaterar stadsledningskontoret att de förväntade resultaten som anges i planen inte nåtts. Den största utvecklingen har skett på strategisk nivå medan det på individnivå finns mycket kvar att göra.

Ett stort antal utbildningar har tillhandahållits för att höja kunskapsnivån om HRV. Det går dock inte att bedöma om de kompetenshöjande insatserna bidragit till det förväntade resultatet, *höjd kunskapsnivå om hedersrelaterat våld och förtryck för att yrkesverksamma i staden ska känna sig tryggare i att förebygga, bemöta och hantera våldsutsatthet*, utifrån det underlag som utvärderingen har till förfogande. Stadsledningskontoret bedömer dock att kunskap är en förutsättning för att kunna arbeta med dessa frågor överhuvudtaget och att såväl basutbildningar som de av mer fördjupad karaktär behöver fortsätta att ges till yrkesverksamma i staden.

Utvärderingen visar på att ett visst arbete pågår med att ta fram rutiner i förvaltningarna, men det varierar hur och i vilken omfattning arbetet utvecklas och hur känt det är bland olika enheter. Stadsledningskontoret bedömer att rutiner för hur en verksamhet ska upptäcka och hantera utsatthet är av stor vikt för att säkra stöd och skydd samt likvärdighet över staden. Socialförvaltningarna behöver ta fram gemensamma rutiner för att säkra likvärdighet i arbetssätt och service till medborgarna. Rutiner kan också i viss mån kompensera de risker som uppstår vid hög personalomsättning. Därtill bedömer stadsledningskontoret att myndighetsutövande socialtjänst behöver fortsätta utveckla sitt arbete i hela kedjan från aktualisering till beslut och insats för att säkra att utsatta personer får rätt stöd och skydd.

[2] Samlad planerings- och inköpsfunktion, placerad inom socialförvaltning Sydväst

Sammantaget bedömer stadsledningskontoret att planen bidragit positivt till förflyttningar, delar av planens insatser kvarstår dock att slutföra.

Planen har använts som del av de regionala socialförvaltningarnas verksamhetsutveckling. Den organisering och fokusering inom sakområdet som skett innan och under planperioden bedöms vara avgörande för det positiva resultat som kan redovisas. Att så många ungdomar lever med oskulds- och/eller våldsnormer, oavsett om det har en koppling till heder eller inte, är en tydlig signal på att det våldsförebyggande arbetet behöver utvecklas och fördjupas än mer. Därtill krävs det insatser för att bryta de strukturer som har en koppling till hederskontexten; segregation, utanförskap och ojämlika livsvillkor. Stadsledningskontoret bedömer att utvärderingen kan utgöra ett bra underlag för revidering av styrningen på området och ämnar återkomma till kommunstyrelsen med förslag på fortsatta insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck under 2024.

Personal som upprätthåller hedersnormer i stadens verksamheter

Med anledning av stadsrevisionens granskning angående uppgifter att personal upprätthåller hedersnormer i stadens verksamheter avser stadsledningskontoret att följa förvaltningarnas fortsatta arbete i frågan inom ramen för kommunstyrelsens uppsiktsplikt.

Parallella rättssystem

Uppdraget att revidera planen i syfte att integrera åtgärder mot parallella rättssystem har utretts av stadsledningskontoret. Stadsledningskontoret konstaterar att planen inte innehåller arbetsgivarinsatser. Parallella rättssystem är inte alltid kopplade till heder och det förebyggande arbetet omhändertas i Göteborgs Stads handlingsplan för att stoppa nyrekrytering, gängkriminalitet och utvecklingen av parallella samhällen. Stadsledningskontoret bedömer därför att åtgärder mot parallella rättssystem bäst omhändertas i ett eget uppdrag. Stadsledningskontoret föreslår att kommunstyrelsen ger stadsledningskontoret i uppdrag att integrera information om och verktyg för att utreda eventuell förtroendeskada i befintliga processer och stödmaterial för chefer i berörda nämnder.

Stadsledningskontoret bedömer vidare att revidering av hedersplanen ska genomföras parallellt med revidering av andra planer på MR-området som har samma tidsperiod efter det att uppdraget från kommunfullmäktige 2022-10-27 § 34, att anpassa program och planer inom området mänskliga rättigheter till en likvärdig struktur samt att återkomma med förslag på nästa steg gällande långsiktig styrning av området, redovisats i början på 2024. Det finns överlappande insatser i flera av planerna och det finns anledning att se över såväl innehåll som styrning på helheten i staden.

Jonas Kinnander	Eva Hessman
Direktör Ärende och utredning	Stadsdirektör

Göteborgs Stad

Protokollsutdrag
Sammanträdesdatum: 2023-11-08

§ 777 Ärendenummer SLK-2022-01384

Delredovisning av uppdrag att tidigarelägga revidering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023 i syfte att föreslå åtgärder för att ytterligare skärpa Göteborgs Stads arbete mot förekomsten av parallella system för rättsskipning, såsom romani kris

Beslut

Enligt stadsledningskontorets förslag:

Delredovisningen av kommunstyrelsens uppdrag 2023-02-08 § 103 till stadsledningskontoret att tidigarelägga revidering av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023 i syfte att föreslå åtgärder för att ytterligare skärpa Göteborgs stads arbete mot förekomsten av parallella system för rättsskipning, såsom romani kris, antecknas.

Tidigare behandling

Bordlagt den 25 oktober 2023, § 727.

Handlingar

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande den 2 oktober 2023.
Yttrande S, V och MP den 24 oktober 2023.
Yttrande från SD den 6 november 2023.
Yttrande från M, D, L och KD den 7 november 2023.

Protokollsanteckningar

Representanterna från S, V och MP antecknar som yttrande en skrivelse från den 24 oktober 2023.

Jörgen Fogelklou (SD) antecknar som yttrande en skrivelse från den 6 november 2023.

Representanterna från M, L och KD antecknar som yttrande en skrivelse från den 7 november 2023.

Stadsledningskontoret

Göteborgs Stad

Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023

Utvärdering

2023-12-13

Innehåll

1 Inledning ... 3

2 Metod ... 3

2.1 Förutsättningar att utvärdera planens mål och resultat ... 3

2.2 Enkätundersökning 2023 ... 4

2.3 Kvalitativ resultatuppföljning ... 6

3 Läsanvisning ... 6

4 Sammanfattande slutsatser av arbetet mot det hedersrelaterade våldet ... 7

5 Analys och resultatuppföljning av övergripande mål, delmål och aktiviteter ... 10

5.1 Utsattheten för hedersrelaterat våld och förtryck 2018 respektive 2023 ... 10

5.2 Förebyggande och främjande arbete ... 11

5.3 Analys av resultat för delområde 1 ... 15

5.4 Stöd till utsatta ... 16

5.5 Analys av resultat för delområde 2 ... 20

5.6 Stöd till yrkesverksamma ... 20

5.7 Analys av resultat för delområde 3 ... 24

1 Inledning

Stadsledningskontoret har utvärderat Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023. Utvärderingens syfte är att så långt det är möjligt ge svar på om resultat och effekter har nåtts genom planens aktiviteter och om dessa bidrar till planens mål. Därtill ge en översiktlig bild av hur stadens arbete med problemområdet går. Utvärderingen ska också ligga till grund för en revidering av stadens styrning på området hedersrelaterat våld och förtryck.

Planens övergripande mål är att det hedersrelaterade våldet och förtrycket (HRV) ska upphöra. Planen består av tre delmål med tillhörande 14 aktiviteter som ska stödja måluppfyllelsen. Delmålen är:

1. Det finns ett främjande och förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck
2. Individer som lever i hederskontext får stöd och skydd utifrån behov
3. Yrkesverksamma som möter individer i hederskontext har ett adekvat och fungerande stöd

Planen har huvudsakligen ett medborgar- och verksamhetsperspektiv och riktas i de flesta fall till barn och unga. Aktiviteterna är riktade främst till socialnämnderna och utbildningsnämnderna.

2 Metod

Underlaget för utvärderingen består av en kvantitativ del i form av en enkätundersökning riktad till elever i årskurs nio i Göteborgs skolor samt en kvalitativ del som utgår ifrån stadens rapporter och utredningar som tagits fram inom området relevanta för utvärderingen. I analysen läggs dessa samman för att skapa en helhetsbild av hur stadens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck utvecklats samt om arbetet bidragit till resultat och effekter.

2.1 Förutsättningar att utvärdera planens mål och resultat

Planens delmål är processinriktade och beskriver hur ett arbete ska genomföras. På grund av delmålens karaktär kommer utvärderingen bedöma om delmålen etablerats, inte om de utförts i sin helhet. Delmålen blir inte färdiga utan är arbete som behöver fortsätta finnas och jobbas med för att stödja det övergripande målet och syftet med planen.

Vad gäller resultatuppföljningen har det funnits utmaningar i att följa upp om aktiviteterna bidragit till de förväntade resultaten som planen angett. I en del fall ligger de förväntade resultaten på en mer övergripande nivå och där andra aktörer och påverkansfaktorer också kan ha bidragit till dess utfall. Det går därmed inte att verifiera att det är den specifika aktiviteten endast som resulterat

i utfallet, utan får bedömas utifrån om den kan ha bidragit till resultatet och målet. En del av de förväntade resultaten är vagt formulerade och/eller är svåra att mäta då de i likhet med delmålen är processinriktade. Resultatuppföljningen utgår ifrån de aktiviteter som genomförts och om aktiviteterna bidragit till några resultat. Resultaten kan antingen kopplas till planens förväntade resultat eller andra eventuella resultat aktiviteten bidragit till.

2.2 Enkätundersökning 2023

I planen anges att fyra aktiviteter ska följas upp via en förnyad enkät. Ansvaret för uppföljning är stadsledningskontorets som därför har formulerat ett uppdrag till Örerbro universitet att genomföra en enkätundersökning i Göteborgs grundskolor årskurs nio. Stadsledningskontoret har därtill rekryterat skolor i samverkan med grundskoleförvaltningen och samordnat parterna som deltagit i enkätundersökningen. Enkätundersökningen genomfördes under våren 2023 i stadens grundskolor och riktade sig till elever i årskurs nio. Örebro universitet har haft ansvaret att samla in enkätdata och lämna en rapport med analys och jämförelse med enkätresultaten från 2018. Två forskningsassistenter deltog under lektionstillfällena för att ge kortfattad information till elever om syfte och kontext samt finnas till för att svara på eventuella frågor. Föreningen Elektra från Fryshuset som jobbar ideellt mot hedersrelaterat våld och förtryck deltog i mån av tid under enkätundersökningstillfällena.

Enkäten var en del av den så kallade storstadskartläggningen[1] som genomfördes parallellt med framtagandet av planen 2017–2018. 2018 svarade närmare 1400 elever i 27 skolor på enkäten, varav fem friskolor. 2023 svarade 882 elever i 18 skolor, varav tre friskolor. Fördelningen av skolor 2018 och 2023 redovisas i nedan tabell.

Stadsområde	**2018**	**2023**
Centrum	7	5
Hisingen	7	7
Nordost	7	4
Sydväst	6	2
SUMMA	**27**	**18**

De flesta friskolorna ligger i Centrum, vilket gäller båda undersökningarna. 2023 har Hisingen samma antal skolor med som 2018. 2023 har alltså fångat en högre andel elever som går i skola på Hisingen och generellt hade 2018 års undersökning en något jämnare fördelning av skolor över staden.

[1] Baianstovu m fl, *Heder och samhälle*, Örebro universitet, 2019.

Vid båda undersökningstillfällena deltog en högre andel skolor som ligger i utsatta eller särskilt utsatta områden, eller områdestyp 1 eller 2 enligt segregationsbarometern[2] (vilket tyder på hög grad av socioekonomisk utsatthet), sett till befolkningen. Båda undersökningarna har därmed träffat en högre andel ungdomar som lever i utsatta områden. Oskuldsnormer är särskilt kopplade till dessa områden, mer än vad våldsnormer är. Det kan leda till att andelen som lever med oskuldsnormer är fler i enkätundersökningarna än vad fallet skulle vara om hela stadens befolkning svarade. Se mer under kapitel 4.1.3.

Fyra av planens aktiviteter är kopplade till resultat i enkätundersökningen, tre av dessa ligger inom det förebyggande och främjande arbetet. Enkätundersökningen ger ytterligare information om livsvillkoren för ungdomarna som svarat, den informationen tas inte upp i utvärderingen men finns att läsa i Örebro universitets rapport.

Enkätundersökningens analytiska redskap är *oskuldsnormer* respektive *våldsnormer*. Tidigare forskning utgår från förståelsen att livet i en hederskontext dels består av begränsningar, övervakning och kontroll på sexualitetens område, dels av våld som syftar till att förebygga eller bestraffa överträdelser av hedersnormerna. Samtidigt har flera andra sociala och patriarkala kontexter ideal om oskuld vilket gör den otillräcklig som enskild faktor. Det är i kombination med kollektivt legitimerat våld som oskuldsnormernas hedersrelaterade bas kan fångas.

För att ingå i oskuldsnormgruppen ska ungdomarna för det första ha svarat att det stämmer ganska bra eller absolut bra att det i deras familj eller släkt finns förväntningar på att de ska vänta med sex tills de gifter sig. För det andra ska de antingen ha angivit att de inte får ha en kärleksrelation eller ett förhållande för sin familj, eller att den de är ihop med måste ha samma etnicitet/tillhöra samma folkgrupp som familjen, eller ha samma religion.

För att ingå i våldsnormgruppen ska ungdomen för det första ha svarat att de blivit utsatt av någon av de våldsformer som nämns i enkäten, våldet ska då ha utförts av en familje-/släktmedlem, eller så ska de själv ha angivit att de utövat våld mot en familjemedlem. För det andra ska våldet utförts för att antingen utöva kontroll eller bestämma över den våldsutsatta, som straff för dåligt rykte eller att den våldsutsatta har skämt ut familjen/släkten, eller för att andra i släkten förväntar sig det.

[2] Segregationsbarometern togs fram av dåvarande Delmos (delegationen mot segregation, en tidigare statlig myndighet som lades ner 2022). Det är ett verktyg för att följa och mäta segregationens utveckling. I Segregationsbarometern finns två olika mått som visar på den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige, på länsnivå och kommunal nivå. Det ena måttet är ojämlikhetsindex som beskriver graden av segregation i en kommun eller i ett län. Det andra måttet är områdestyper som beskriver olika socioekonomiska förutsättningar i ett RegSO. Totalt finns det fem områdestyper. Det är områdestyper som enkätundersökningen tittat på.

2.3 Kvalitativ resultatuppföljning

Den kvalitativa delen av utvärderingen genomfördes av stadsledningskontoret parallellt med enkätundersökningen (se SLK 2023–00750 samlade uppföljning av sex planer på människorättsområdet).

Ett annat underlag i utvärderingen är resultaten från Stadsrevisionens granskning av stadens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck[3]. Planen har varit ett av revisionens granskningskriterier. Granskningen fokuserar på barn och unga och arbete inom och samverkan mellan förskola, skola och socialtjänst. Därtill har andra relevanta utredningar och sammanställningar utgjort underlag för utvärderingen, till exempel nämndernas barnbokslut för 2022 och rapporter från Resursteam heder och Regionalt stödcentrum heder.

3 Läsanvisning

Utvärderingen inleds med att i kapitel 4 redovisa en sammanfattande och övergripande analys och slutsatser av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Faktorer som påverkar förutsättningarna för resultaten i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck tas också upp i avsnittet.

I kapitel 5 görs en fördjupad analys utifrån övergripande mål, delmål och tillhörande aktiviteter, vilket ligger till grund för de sammanfattade och övergripande slutsatserna som presenteras i det föregående kapitlet.

Kapitel 5 inleds med en analys och resultatuppföljning av planens övergripande mål. Därefter följer en analys och resultatuppföljning av aktiviteterna inom respektive delmål samt en bedömning om aktiviteter och resultat bidragit till de uppsatta delmålen. Om man inte vill läsa resultat per aktivitet kan man gå direkt till kapitel Analys av delområde 1/2/3 som sammanfattar aktiviteternas resultat och resultaten per delmål.

[3] Revisionsrapport Stadsrevisionen, Granskning av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2023-09-19

4 Sammanfattande slutsatser av arbetet mot det hedersrelaterade våldet

Under detta avsnitt presenteras utvärderingens sammanfattande slutsatser. Här presenteras även ett antal strukturella faktorer som har påverkan på förutsättningarna att lyckas i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck.

4.1.1 Organisatoriska och ekonomiska förutsättningar

Inför och parallellt med planens framtagande samt under planperioden har verksamheter/funktioner med specialistkompetenser skapats i staden. Vissa av dessa ingår som aktiviteter i planen, andra ligger vid sidan av. Stadsledningskontoret bedömer att dessa haft en avgörande betydelse för det arbete och de förflyttningar som skett inom området.

Det finns ett Resursteam heder för varje stadsområde och ett regionalt stödcentrum som stödjer för hela staden och kranskommuner och samverkande myndigheter. Det finns samordnarfunktioner i stadsområdena som har våld i nära relation och hedersvåld i sina uppdrag. Det finns också en samordningsfunktion för staden som nu ingår i Stödcentrums verksamhet. Ansvaret att utbilda yrkesverksamma i staden inom HRV har överförts från tidigare Dialoga till Stödcentrum.

Resursteamen var från början en del av en regeringssatsning som samordnades av Länsstyrelserna och finansierades under uppbyggnaden, innan planen antogs, med externa medel från Länsstyrelsen i Västra Götaland och senare erhölls även medel från Tillväxtverket. Från budgetår 2021 har verksamheten finansierats via kommunfullmäktiges budget. Resursteamen finns inom olika delar av organisationen i de regionala socialförvaltningarna. Det har medfört att verksamheterna delvis har utvecklat olika arbetssätt. Uppdraget att samordna resursteamen och Stödcentrums olika delar ligger på Stödcentrum. Stadsledningskontoret bedömer att en samordning och utveckling av resursteamens arbete är av vikt för att säkra både kvalitet, effektiv användning av specialistkompetens och likvärdighet.

Inom de regionala socialnämndernas verksamhet, och då framför allt inom verksamhetsområdet barn och unga, är det en hög personalomsättning. Det medför att kunskapen om HRV generellt är låg. Inom utbildningarna till socionom eller de olika lärarutbildningarna finns inte HRV i läroplanen som ett särskilt ämne. Det medför att kunskapsbehoven hos nyutexaminerade socionomer och lärare är stort. Regionalt stödcentrum heder har börjat föreläsa om HRV bland annat på socionomutbildningar på Göteborgs universitet.

När planen antogs i kommunfullmäktige 2019-11-21 så beslutades inte om några särskilda medel för genomförandet. Ansvariga nämnder och styrelser förväntades utföra planens aktiviteter inom de befintliga budgetramarna. En stor

del av de aktiviteter som planen pekat ut är förtydliganden kring HRV i kärnverksamheten hos berörda förvaltningar. Några insatser bedömdes vara kostnadsdrivande, det gällde resursteamen, stödcentrum, kompetensutveckling och långsiktiga psykosociala insatser till utsatta. Nämnderna uppmanades att omhänderta ökade kostnader i stadens ordinarie budgetprocess.

4.1.2 Att upprätthålla en god kompetensnivå och systematik i arbetet mot HRV

Goda kunskaper om HRV i de verksamheter som möter målgruppen är en förutsättning för att lyckas med det våldspreventiva arbetet och för att bemöta och hantera våldsutsattheten. De utbildningar och kompetenshöjningar som ingår i planen förväntas öka synligheten kring frågorna och de grupper som berörs. De förväntas också skapa förutsättningar för ett bättre systematiskt arbete där nyvunna kunskaper och metoder används. Ett stort antal utbildningar har tillhandahållits inom ramen för målområdena förebyggande och främjande arbete och stöd till yrkesverksamma, men det saknas information generellt om aktiviteterna lett till några resultat eller bidragit till ett mer systematiskt arbete. En bidragande orsak (och som nämnt ovan) är att personalomsättningen inom en del verksamheter varit stor. Det har medfört att det varit svårt att fortsätta bygga upp verksamhetens kompetens för att lägga grunden för ett systematiskt arbete. Det ska också tilläggas att effekter till gagn för målgrupperna oftast kan ses när ett sådant systematiskt arbete pågått en tid.

4.1.3 Arbetet har intensifierats och utvecklats under planperioden

Den fördjupade uppföljningen av planen 2023 konstaterar att Göteborgs Stads arbete för att motverka HRV har på ett påtagligt sätt intensifierats och utvecklats under planperioden. Utvärderingens slutsats ligger helt i linje med det som framkom i den fördjupade uppföljningen. Utvärderingen konstaterar att av planens totalt 14 aktiviteter har 12 genomförts, om än i varierad grad. Genomförandet av aktiviteterna, förflyttningar och resultat till följd av dem bedöms även bidra till delmålen på olika sätt.

Den kvalitativa utvärderingen visar att några verksamheter har gjort förflyttningar i form av att stärkt samordning och samverkan. Insatserna har arbetats in verksamhetsplaner och rutiner har tagits fram för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Samtidigt saknas rutiner i många verksamheter.

Verksamheterna har tillgång till stödfunktioner såsom Resursteam Heder och Stödcentrum, vilket bidragit till ett förbättrat stöd till såväl yrkesverksamma som personer som utsatts HRV. Utvärderingen visar samtidigt att behoven av stöd är stora och att det är en stor efterfrågan på stöd från teamen och stödcentrum. Både teamen och stödcentrum uppger att det händer att myndighetsutövande socialtjänst tar kontakt för sent eller inte alls, vilket kan riskera att felaktiga beslut tas. Stadsrevisionen lyfter i sin rapportering att det

finns risk för att satsningen på resursteam heder blir ineffektiv om teamens kunskap och erfarenheter inte tas tillvara i tillräcklig utsträckning.

Enkätundersökningen som främst är kopplad till delmål 1 visar att ungdomar som lever med oskulds- respektive våldsnormer fördubblats sedan 2018 (se mer under 5.1). Forskarna understryker att de siffor som redovisas visar procentandelar av de elever som svarat på enkäten och att siffrorna inte kan generaliseras till hela staden. Det beror på att ungdomar som lever med de socioekonomiska livsvillkor som är gynnsamma för våld i allmänhet och även hedersrelaterat våld är överrepresenterade i båda undersökningarna. Stadsledningskontoret konstaterar att det i rekryteringen av skolor fanns flera enheter 2023 som uttryckte att de ville delta för att de kände till problematiken i sin verksamhet och att de aktivt jobbade med frågan. Det kan påverka fördelningen och vara en delförklaring till den stora ökningen jämfört med 2018.

Samtidigt som andelen ungdomar som lever med oskulds- och/eller våldsnormer är högre i denna undersökning har dessa ungdomar mindre begränsningar i fritids- och skolaktiviteter, färre svarar ja på flervalsalternativ angående olika typer av våld de utsatts för och de är mer positiva till mänskliga fri- och rättigheter. En minskning har skett gällande hur många som vet var de ska vända sig för stöd vid behov. Samtidigt riktar sig enkäten enbart till ungdomar och det saknas underlag som visar vilken kunskap vuxna har kring stödinsatser.

Resultaten i enkätundersökningen kan också påverkas av yttre faktorer i samhället som kommunen inte har rådighet över. Det råder dock ingen tvekan om att stadens verksamheter har stora möjligheter att påverka ungdomars vardag och att ett våldsförebyggande arbete kan göra skillnad i ungdomarnas liv på både kort och lång sikt. De insatser som görs bedöms därför ha inverkan på resultaten, även om det inte går att visa exakt i vilken grad.

Att bryta det hedersrelaterade våldet och förtrycket är ett arbete hela samhället behöver vara delaktiga i, såväl kommunens verksamheter, andra myndigheter som civilsamhälle och allmänhet. Stadsledningskontorets bedömning är att Göteborgs Stad tagit många och betydelsefulla steg på vägen och att planen haft en viktig roll i det arbetet.

5 Analys och resultatuppföljning av övergripande mål, delmål och aktiviteter

5.1 Utsattheten för hedersrelaterat våld och förtryck 2018 respektive 2023

Det övergripande målet i planen är att *det hedersrelaterade våldet och förtrycket ska upphöra.* Eftersom målet är visionärt och långsiktigt saknas förhoppningen att det ska ha nåtts under planperioden.

Indikatorn för målet är hur många som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Det enkätundersökningen visar 2023 är att 32 % av de svarande flickorna och 18 % av pojkarna lever med oskuldsnormer. Med våldsnormer lever 16 % av flickorna och 13 % av pojkarna. När grupperna slås ihop blir det 26 % som lever med oskuldsnormer och 16 % med våldsnormer. År 2018 var den siffran lägre, 13 respektive 8 %. Den senare enkätundersökningen visar således att andelen ungdomar som lever med oskuldsnormer och/eller våldsnormer har ökat i Göteborg sedan den föregående undersökningen**.** Enkäten riktar sig dock enbart till unga vilket gör att det saknas uppgifter om utsatthet bland andra åldersgrupper.

Att svara på hur många av dessa som lever med hedersnormer är dock inte helt enkelt. I rapporten om enkätundersökningen resonerar forskarna på följande vis (s 4):

> Tänker vi brett lever 36 procent av ungdomarna som har någon oskuldsnorm eller våldsnorm med hedersnormer. (…) Tänker vi snävare så att man enbart inkluderar de ungdomar som uppger att begränsningarna och våldet har sin grund i viljan att förhindra eller bestraffa ryktesspridning och/eller skam, är utsattheten mellan 11 och 16 procent. Det beror på att faktorerna rykte och skam hör samman med värderingar som legitimerar att våld används mot familjemedlemmar. Det kan vara ett mer tydligt riktmärke om hur stor andel av ungdomarna som lever med heder.
>
> Tänker vi riktigt snävt och enbart inkluderar de ungdomar som uppger konkreta erfarenheter av tyngre våld som syftar till att bevara familjens rykte och/eller att förebygga skam lever samt bestraffning när ryktesspridning utlöses eller skam uppstår lever 2,5 procent av ungdomarna i den föregående studien och 5 procent i denna studie med hedersrelaterat våld.

Oskuldsnormer finns i andra sammanhang än enbart i hederskontext, till exempel i vissa religiösa grupper. Därför kan oskuldsnormer ensamt inte direktöversättas till hedersnormer.

Vad som däremot kan fastslås är att mer än en tredjedel av de svarande ungdomarna 2023 antingen är begränsade i rätten till sin sexualitet och val av partner och/eller utsätts för våld av närstående. Oavsett om samtliga, eller delar av dem, lever med hedersnormer eller inte, är alla dessa ungdomar i behov av stöd för att få sina rättigheter tillgodosedda och få leva sina liv i frihet.

5.2 Förebyggande och främjande arbete

Delmålet är att *det finns ett främjande och förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck*.

Målområdet omfattar fem aktiviteter som syftar till att stärka det långsiktiga arbetet för demokrati och mänskliga rättigheter kopplat till ett liv fritt från våld och förtryck. Aktiviteten 1.5 Öka delaktigheten i samhället för individer i hederskontext tas ej med i utvärderingen då den är formulerad på ett sätt som inte möjliggör en utvärdering.

5.2.1 Genomför värdegrundsdialoger med barn och unga

Målgruppen för denna aktivitet är barn och unga i hederskontext och riktar sig till de fyra socialnämnderna, förskole-, grundskole- och utbildningsnämnden och idrotts- och föreningsnämnden. Det förväntade resultatet i planen är att *fler barn och unga har positiva attityder till demokrati och mänskliga rättigheter* och mäts genom enkätundersökningen.

Grundskoleförvaltningen arbetar tillsammans med Resursteam heder kring projektet Kärlekens pris. Kärlekens pris är ett utbildningspaket med fokus på heder och hbtqi för högstadiet. Några skolor jobbar med systematiska våldsförebyggande program i samverkan med civilsamhället, som Mentors in violence prevention och Machofabriken. Socialförvaltning Nordost jobbar utifrån konceptet En kommun fri från våld (Nordost fritt från våld). Där ingår dialoger i skolklasser som bland annat handlar om samtycke och mänskliga rättigheter i syfte att motverka våldsutsatthet och våldsutövande[4].

Stadsrevisionens granskning visar att det finns ett systematiskt arbete med normer och värden i förskolan, där frågor kring heder behandlas indirekt. Förskolan arbetar för att stärka barnens identitet, sin kroppsliga och personliga integritet och självständighet. Det finns också ett systematiskt jämställdhetsarbete i många förskolor.

Enkätundersökningen visar att den största andelen ungdomar i alla kategorier anser att jämställdhet och jämlikhet är viktiga värden, men flickor och pojkar

[4] För en mer utförlig beskrivning av vad förskola och skola gör på området våldsförebyggande arbete hänvisas till 0534/21 som ger en samlad bild av det våldsförebyggande arbetet i staden.

med oskuldsnormer anammar den normen i något lägre utsträckning än de övriga. Huvuddelen av samtliga ungdomar tycker att de konkreta följderna av jämställdhetidealen är jättebra, det vill säga att ingen under 18 år får gifta sig och att ingen ska tvingas gifta sig mot sin vilja. Pojkar som lever med oskuldsnormer har genomgående mer konservativa värderingar än övriga ungdomar, medan flickor utan oskuldsnormer har de minst konservativa värderingarna.

Mönstren i våldsnormgruppens svar visar att flickor utan våldsnormer har de minst konservativa värderingarna och pojkar med våldsnormer de mest konservativa. De största skillnaderna mellan kategorier kan iakttas mellan flickor och pojkar och inte mellan ungdomar med och utan våldsnormer. Det vill säga att flickor med våldsnormer har demokratiska värderingar i högre utsträckning än båda kategorierna av pojkar. Pojkarna i våldsnormsgruppen är mer positivt inställda till fri- och rättigheter nu jämfört med 2018. Flickorna i oskuldsgruppen har nästan lika positiv inställning till mänskliga fri- och rättigheter som flickor utan oskuldsnormer. Fler i båda grupperna är positiva till förbudet mot barn- och tvångsäktenskap, störst skillnad syns bland pojkar i oskulds- och våldsnormsgrupp som har gjort den största positiva förflyttningen. Andel positiva till könsstympning minskar också mot 2018.

En negativ utveckling syns för samtliga grupper och kön i inställning till samkönade pars rätt att gifta sig som sjunker i jämförelse med 2018 års enkätundersökning. Eftersom det inte finns en kontrollgrupp där personer med oskuldsnormer eller våldsnormer inte ingår, som det gjorde 2018, kan ingen jämförelse göras huruvida det gäller samtliga ungdomar oavsett normsystem eller om den negativa utvecklingen endast gäller de med oskulds- eller våldsnormer.

Fler ungdomar har enligt enkätundersökningen positiva attityder till demokrati och mänskliga rättigheter idag än 2018. Det gäller även ungdomar med oskulds- respektive våldsnormer. Stadsledningskontoret konstaterar att värdegrundsdialoger med barn och unga bör ha bidragit till en positiv inställning till demokrati och mänskliga rättigheter. Men eftersom frågan inte ställts i enkätundersökningen om det är skolans värdegrundsdialoger som påverkat ungas attityder finns det inte en direkt koppling mellan aktiviteten och resultatet. Det ska också noteras att det kan finnas andra påverkansfaktorer som ligger utanför kommunens rådighet som kan ha bidragit till det positiva resultatet.

5.2.2 Genomför värdegrundsdialoger med föräldrar och vårdnadshavare

Aktiviteten iplanen riktar sig till de fyra socialnämnderna, förskole-, grundskole- och utbildningsnämnden och nämnden för arbetsmarknad och vuxenutbildning. Det förväntade resultaten är att *barn och unga får delta i fritidsaktiviteter* och mäts genom enkätundersökningen.

Det pågår insatser inom vissa förskolor och grundskolor med dialoger inom ramen för projektet Bygga broar som syftar till att motverka HRV. Därtill

informerar integrationscentrum nyanlända om barns rättigheter, som inkluderar frågor om HRV, och gällande lagstiftning i Sverige.

Enligt stadsrevisionens granskning förekommer det att vårdnadshavare ställer krav på barnens klädsel i förskolan eller vill begränsa barnens frihet utifrån könsstereotypiska föreställningar kring vad flickor och pojkar får göra. Både personal och rektorer uppger att de aldrig tvingar något barn att bära ett visst klädesplagg och att de alltid står upp för barnens rätt i dessa situationer.

Det finns också rutiner i förskolan som tillämpas för att informera vårdnadshavare som avser att resa utomlands med sina barn om vad som gäller kring könsstympning (om resan planeras till länder med hög prevalens av könsstympning).

Enkätundersökningen visar på att både pojkar och flickor som lever med oskuldsnormer är mer begränsade i fritidsaktiviteter som att gå på gym, dansa, simma, spela i ett band eller vara på sociala medier jämfört med övriga ungdomar. Begränsningarna gäller ungefär en av tjugo ungdomar som lever med oskuldsnormer. Flickor och pojkar som lever med oskuldsnormer är mer begränsade än andra när det gäller att ha kompisar av motsatt kön. Det gäller i synnerhet att gå hem till kompisar av motsatt kön efter skolan, och i högst grad för flickor. Jämfört med 2018 är en mindre andel som lever med oskulds- respektive våldsnormer begränsade på flera områden.

Färre ungdomar är enligt enkätundersökningen begränsade i fritidsaktiviteter jämför med 2018 vilket är positivt. Det går emellertid inte att utläsa om det är aktiviteten med värdegrundsdialogerna som bidragit till det positiva resultatet eftersom det inte går att få fram om aktiviteten har riktats till de föräldrar och vårdnadshavare vars barn svarat på enkäten. Stadsledningskontoret kan dock konstatera att aktiviteten är viktig för att säkerställa barns rättigheter och för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck.

5.2.3 Säkerställ barns rätt till utbildning

Ansvariga nämnder för aktiviteten är förskole-, grundskole- och utbildningsnämnden. Det förväntade resultatet är *att barn och unga har tillgång till all undervisning*. Aktiviteten följs upp via enkät till elever i nian.

I aktiviteten ingår delar som rör skolans ansvar att följa skolplikten och motverka bortförande av barn i hederskontext, att implementera delar som rör HRV i dåvarande sex- och samlevnadsundervisningen. Information till och dialog med föräldrar om barns rätt till utbildning och innehåll i de olika ämnena för att motverka att föräldrar hindrar barn att delta i viss typ av undervisning är en annan del av aktiviteten.

Enligt stadsrevisionen är man i skolor där det förekommer att elever försvinner under loven särskilt uppmärksam i samband med skolstart. Rektorerna är också väldigt restriktiva med att bevilja ledigheter. Ledigheter över tio dagar beviljas i princip aldrig. I skolpliktsutredningarna finns en fråga om utlandsvistelsen kan vara förknippad med hedersrelaterat våld och förtryck och i sådana fall på vilket sätt. Enligt förvaltningen görs ingen sammanställning av svaren, men man

uppger att det inte funnits något fall som rör heder. Grundskolenämnden har i flera beslut från Skolinspektionen fått kritik för brister i sin skolpliktsbevakning.

Inom målområdet redovisar utbildningsnämnden positiva resultat där de förstärkt sitt systematiska arbete genom att inarbeta delar av läroplanens nya skrivningar om HRV i enheternas verksamhetsplaner. I gymnasieskolorna har även en systematik etablerats i frågorna i två av tre av stadsrevisionens granskade skolenheter. I grundskolan och den anpassade grundskolan finns ett förvaltningsövergripande årshjul för frågor som rör mänskliga rättigheter och värdegrundsarbete. Hedersrelaterat våld och förtryck ska uppmärksammas i maj och december inför skolloven och sexualitet, samtycke och relationer är ett tema i april. Hur man jobbar och vilken nivå av kunskap som finns bland personalen varierar mellan grundskolor. Stadsrevisionen bedömer att de nya skrivningarna om HRV i läroplanen inte implementerats fullt ut. Skrivningarna i aktiviteten föregick dessa ändringar i Läroplanen. Där står bland annat

> *I sex- och samlevnadsundervisningen finns det många tillfällen att beröra olika uttryck av hedersrelaterat våld och förtryck, bland annat rätten att bestämma över sin egen kropp, identitet och sexualitet, rätten att fritt välja sin partner, gränsdragningar, oskuldsnormer, kvinnlig könsstympning och myten om mödomshinnan. Därför ska kunskapen om dessa specifika uttryck av hedersnormer och begränsningar integreras i såväl sex- och samlevnadsundervisning som i förskolans pedagogiska uppdrag.*

Enkätundersökningen visar att det är vanligast att ungdomar som lever med oskuldsnormer har begränsningar i undervisningen: en femtedel av flickorna och drygt en tiondedel av pojkarna får inte delta i klassresa med övernattning, ungefär en av tio får inte delta i undervisning om sexualitet, samtycke och relationer. Det gäller både pojkar och flickor. Ungefär samma mönster gäller för de med våldsnormer.

Totalt sett är ungdomar med oskulds- och våldsnormer mindre begränsade i skolundervisning 2023 än 2018, förutom när det gäller flickor i förhållande till undervisning i Sexualitet, samtycke och relationer. Där har begränsningarna ökat från mellan 4 och 6 % till mellan 7 och 11 %.

Sedan hösten 2022 är kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck uttryckligen del av undervisningen i Sexualitet, samtycke och relationer. I det tidigare ämnet Sex och samlevnad saknades en sådan tydlig skrivning. I aktiviteten finns en informationsinsats till föräldrar om innehållet i de ämnen som barn begränsas i. Om detta genomförts kan det möjligen påverkat att fler flickor är begränsade i just detta ämne. Stadsledningskontoret bedömer sammantaget att aktiviteten genomförts till viss del men att implementeringen av sexualitet, samtycke och relationer behöver fortsätta och spridas över skolorna.

5.2.4 Integrera kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck i stadens våldspreventiva arbete

Ansvariga för aktivitetens genomförande är de fyra socialnämnderna, förskole-, grundskole- och utbildningsnämnden samt Förvaltning AB Framtiden. Den riktar sig till yrkesverksamma inom det trygghetsfrämjande och brottsförebyggande arbetet i staden, fältgrupper, bostadsvärdar, lärare, elevhälsoteam med flera. Det förväntade resultatet är att *hedersrelaterat våld och förtryck förebyggs via det våldspreventiva arbetet i staden* och aktiviteten följs upp kvalitativt.

Aktiviteten angränsar tydligt till andra stadenövergripande program och planer som omfattar stadens trygghetsarbete, hatbrott och våldsbejakande extremism och parallella samhällsstrukturer och till en av HBTQ-planens aktiviteter.

Resursteam heder, Regionalt stödcentrum och tidigare Dialoga har på olika sätt haft uppdrag att höja kompetensen bland yrkesverksamma och en mängd utbildningsinsatser har genomförts under planperioden. Ett exempel på hur den specifika kompetensen om hedersrelaterat våld och förtryck integrerats i det ordinarie arbetet är den kompetens och det konsultativa stöd olika verksamheter uppger att Resursteam heder bidragit med i det brukarnära arbetet – inte minst i akuta lägen då hot och skyddsbehov ska bedömas.

Ett annat exempel att integrera kunskap om HRV i det våldspreventiva arbetet kommer från utbildningsnämndens barnbokslut 2022. De nya skrivningarna i läroplanens inledande kapitel (där till exempel förebyggande insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck anges) och kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer har till stora delar inarbetats i enheternas verksamhetsplaner och följs i det systematiska kvalitetsarbetet.

Det går inte att göra en bedömning av eventuella resultat, då det saknas underlag som visar på om förflyttningar gjorts till följd av de aktiviteter som genomförts. Utvärderingen kan dock konstatera att ett arbete bedrivits, om än i varierande grad hos olika verksamheter. Hedersvåld har integrerats i det brottsförebyggande arbetet på en strategisk nivå i staden, både genom att perspektivet lyfts in, att kunskapen om dess specifika uttryck sprids bland funktioner som jobbar brett med brottsförebyggande arbete samt att det skrivits in i styrande dokument på området.

5.3 Analys av resultat för delområde 1

De aktiviteter som gjorts inom området bedöms bidra till delmålet där det ska finnas ett förebyggande och främjande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. Den kvalitativa resultatredovisningen till delmålet visar dock på att kunskapsnivåer och arbetssätt inom det främjande och förebyggande arbetet varierar bland verksamheterna.

I stadsrevisionens rapport uppger lärare att frågorna kring HRV både är svåra och känsliga att ta upp och att de behöver mer kunskap. Elevhälsan är den personalgrupp i skolan som oftast nås av kompetenshöjande insatser kring

HRV. Stadsledningskontoret bedömer att även annan personal i skolan, framför allt lärare, behöver ha kunskap om HRV för att kunna upptäcka utsatthet i deras verksamhet samt varsko elevhälsa och rektor om detta och för att kunna implementera de delar som rör HRV i nya läroplanen. Att specifikt ta upp de delar i läroplanen som rör HRV; som könsstympning, oskuldsnormer, tvångsgifte samt friheten att välja sin egen partner, ökar elevers kännedom om sina rättigheter och om svensk lagstiftning. Det kan också ha en positiv effekt på tilliten till skolans professioner och möjliggöra att elever i högre grad vänder sig till skolans personal vid behov av stöd.

Stadsledningskontoret gör bedömningen att det våldsförebyggande arbetet behöver växlas upp och spridas jämnare över stadens skolor.

Samtidigt som fler ungdomar i årets enkätundersökning lever med begränsningar och våld totalt sett är de sammantaget mindre begränsade i fritids- och skolaktiviteter och har mer positiva attityder till mänskliga rättigheter. Det kan innebära en positiv utveckling framåt för dessa ungdomar när de själva träder in i vuxenlivet och skaffar egna familjer. En mindre stark socialisering kan innebära möjligheter att bryta med uppväxtnormer.

Stadsledningskontoret saknar underlag för att bedöma vilken påverkan skolans arbete med skolplikten haft på dessa resultat, men bedömer att det är fortsatt viktigt att utveckla arbetet med att säkra alla barns rätt till utbildning och att inte tillmötesgå krav på inskränkningar från föräldrar. Stadsledningskontoret noterar att grundskoleförvaltningen i stadsrevisionens rapport angett att inga saknade elever haft hedersrelaterad frånvaro i deras skolpliktsutredningar. 359 barn uppges ha avskrivits efter utlandsflytt. Samtidigt rapporterar staden ca 10 barn per år som saknas och misstänks bortförda av hedersrelaterade orsaker. Rapporteringen baseras på socialtjänstens uppgifter. En del av en utvecklad samverkan mellan skola och socialtjänst kan vara att undersöka om det finns överlappningar mellan dessa grupper av barn och hur verksamheterna kan förstärka samverkan och samarbete kring barn som riskerar att föras ut ur landet i hedersrelaterade syften.

5.4 Stöd till utsatta

Delmålet är att *individer som lever i hederskontext erbjuds stöd och skydd utifrån behov*.

Målområdet består av fem aktiviteter och syftar till att sprida vetskap till utsatta personer om allas rätt till stöd och skydd och kunskap om var den finns att tillgå. Aktiviteterna eftersträvar också att det stöd och skydd som erbjuds den utsatta ska anpassas efter individuella behov och fungera långsiktigt.

5.4.1 Genomför informationsinsatser

Aktiviteten riktar sig till de fyra socialnämnderna med ett förväntat resultat att *fler personer har kunskap om vart de kan vända sig för stöd och hjälp.* Aktiviteten följs upp via enkätundersökningen.

Aktiviteten har omhändertagits på en rad olika sätt. Socialnämnd Centrum, som ansvarar för stadens gemensamma information, har bland annat genomfört informationskampanjer inom kollektivtrafiken, på Landvetter flygplats och via stadens kommunikationskanaler och i sociala medier. Likaså har information spridits via utskick till stadens verksamheter och vid deltagande i konferenser och särskilda evenemang, som exempelvis Kärleksdagar, West Pride och Barnrättsdagar.

Resultatet i enkätundersökningen visar att de flesta ungdomar vet vart de skulle vända sig om de skulle känna sig oroliga över sin livssituation eller bli illa behandlade av någon. Andelen som vet var de skulle vända sig ligger mellan 72 % som lägst (pojkar med våldsnormer) och 91 % som högst (hos flickor utan oskuldsnormer). Jämfört med föregående undersökning 2018 är det dock en minskning med 3 % för flickorna med oskuldsnormer och 18 % för pojkarna i samma grupp. Den största förändringen när det kommer till stödinsatser gäller förtroendet för religiösa företrädare som ökat markant för både flickor och pojkar som lever med oskulds- eller våldsnormer. Det går från mellan 5 och 16 % som helst vände sig dit 2018, till mellan 28 och 59 % som helst vänder sig dit 2023. Störst andel med förtroende för religiösa företrädare finns bland flickor och pojkar med oskuldsnormer (58 respektive 59 %). Samtidigt ökar andelen ungdomar som anger att de själva, och/eller deras föräldrar, är mycket religiösa vilket kan ge en förklaring till förflyttningen. Forskarna menar också att samhällets ökade polarisering även kan påverkat viljan att vända sig till religiösa företrädare.

Enligt enkätundersökningen ökar förtroendet för socialtjänsten något samtidigt som förtroendet för skolan minskar något. Regionalt stödcentrum heder och Resursteam heder i Göteborg har sammantaget lågt förtroende hos samtliga ungdomar, lägst hos de med oskulds- och/eller våldsnormer. Det är svårt att fastställa i vilken grad stadens informationsinsatser bidragit till att fler personer har kunskap om vart de kan vända sig. Det förväntade resultatet är näst intill omöjligt att mäta. Det finns dessutom andra informationskanaler till exempel media och civila samhällets organisationer som också riktar liknande information till målgruppen. Enkäten riktar sig enbart till ungdomar, vilken kunskap vuxna har om var de skulle vända sig finns det ingen vetskap om. Utvärderingen kan dock konstatera att en rad olika informationsinsatser genomförts i stadens regi och som riktat sig till en bred publik.

5.4.2 Utveckla resursteam mot hedersrelaterat våld och förtryck

Aktiviteten riktar sig till de fyra socialnämnderna och där det förväntade resultatet är *tidigare upptäckt av och förbättrat stöd till personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.* Aktiviteten följs upp kvalitativt.

Aktiviteten har pågått under en längre period och initierades genom en nationell satsning med start 2018 och en aktivitet i planen. Arbetet med att utveckla resursteam mot hedersrelaterat våld är väl beskrivet i den fördjupade uppföljningen. Resursteam heders uppdrag har sedan starten varit att erbjuda

stöd till yrkesverksamma och utsatta personer. Teamen har en koppling till myndighetsutövande socialtjänst men ingår inte i myndighetsutövningen. Framför allt konsulteras teamen av socialtjänst och skola. Flexibilitet och lokal förankring är utgångspunkter för arbetet och handlar exempelvis om att vara mobila och kunna möta upp den utsatta på en för personen lämplig plats – eller stötta enskilda socialsekreterare inom Göteborgs Stad som efterfrågat stöd i deras risk- och skyddsbedömningar. Vidare har resursteamen på ett aktivt sätt bidragit i flera av planens insatser, exempelvis genom de kompetenshöjande och konsultativa insatserna till yrkesverksamma, ett brett utåtriktat informationsarbete samt i möten med personer i hederskontext. Ett utvecklingsarbete vad gäller hedersutsatta hbtqi-personer och personer med intellektuella funktionsnedsättningar har även initierats.

I Stadsrevisionens granskning framgår det att socialförvaltning Centrum bedömer att förutsättningarna för resursteamen heder ser olika ut i staden vilket gör att likvärdigheten i arbetet brister. Uppfattningen om vilken roll resursteamen kan spela skiljer sig åt mellan resursteamen och de myndighetsutövande enheterna. I vilken utsträckning teamen används beror enligt resursteamen på vilken inställning enhetscheferna och förste socialsekreterarna har till teamen. Det kan också vara så att myndighetsutövande enheter tycker att de har tillräcklig kunskap för att hantera hedersrelaterat våld och inte behöver vända sig till resursteamen.

Av socialförvaltningarnas planer mot våld i nära relationer inklusive hedersrelaterat våld och förtryck framgår att resursteamen heder finns tillgängliga för stöd och konsultation för handläggare i ärenden där det förekommer hedersrelaterat våld. Vid behov kan teamen användas i handläggningen. Resursteamen heder uppfattar det som problematiskt att det inte finns krav på att teamen *ska eller bör* konsulteras. Resursteamen har en önskan om att bli kontaktade i alla ärenden där det finns misstanke om hedersutsatthet och vill komma in tidigt i utredningsprocessen. Teamen anser att det kan vara avgörande för utgången av ett ärende och då även för möjligheten att skydda barnen från våld och övergrepp. Även Regionalt stödcentrum heder beskriver i sin årsrapport att de kontaktas för sent, ofta när insatser redan påbörjats, som kan ha förvärrat situationen för den utsatta.

Socialförvaltningarna lyfter att det finns god kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck hos enhetscheferna och förste socialsekreterarna, vilket gör att de inte anser att de behöver vända sig till teamen i alla ärenden. Vid vissa enheter får inte heller socialsekreterarna vända sig direkt till teamet. Flera uttrycker att teamen har ett annat sätt att arbeta och gör hårdare bedömningar än vad de gör. Denna problematik lyftes redan i Amandakommissionens granskning av stadens brister i arbetet mot HRV 2020.[5]

I socialförvaltning Nordost pågår ett arbete med att ta fram rutiner för samverkan mellan resursteamet heder och avdelningen barn och unga. Förvaltningen vill att rutinerna ska bli stadenövergripande.

[5] Amandakommissionen, *Granskning av Göteborgs Stads arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck 2017-2018*, Göteborg 2020.

Aktiviteten är genomförd, Resursteam heder finns på plats. Huruvida effekten med tidigare upptäckt och förbättrat stöd till utsatta nåtts kan utvärderingen inte svara på. Stadsledningskontorets bedömning är dock att allt tyder på att resursteamens arbete bidragit positivt till såväl yrkesverksammas som utsattas behov av stöd och konsultation.

5.4.3 Utred möjligheten att säkerställa tillgången till lämpligt skyddat boende

Aktiviteten riktar sig till socialnämnd Sydväst i samverkan med socialnämnd Centrum. Det förväntade resultatet är att *personer i behov av skyddat boende får tillgång till det* och följs upp kvalitativt.

Genom Göteborgs Stads samlade placerings- och inköpsfunktion (SPINK) finns det tillgång till lämpliga skyddade boendeplatser. Aktiviteten bedöms som genomförd. Det förväntade resultatet att personer i behov av skyddat boende (i hederskontext) får tillgång till det saknas det underlag på. Det finns dock ett system på plats och det finns boendeplatser för olika målgrupper, till exempel för kvinnor/män/hbtq-personer/personer med funktionsnedsättning.

5.4.4 Stärk arbetet med långsiktiga psykosociala insatser

Ansvariga för aktiviteten är de fyra socialnämnderna. Det förväntade resultatet är att *långsiktigt psykosocialt stöd finns under och efter akut insats för både våldsutsatta och deras närstående*. Aktiviteten följs upp kvalitativt.

Steget från att lämna ett skyddat boende till att stå på egna ben och leva ensam kan bli svårt. Behov finns därför att stärka de långsiktiga psykosociala insatserna. Den fördjupade uppföljningen konstaterar att stödet till utsatta har förbättrats inom Göteborgs Stad under planperioden genom ökat fokus, större kompetens och delvis bättre samverkan. En förutsättning för ett samordnat och relevant skydd och stöd är att stadens stödfunktioner används. När det gäller det långsiktiga stödet ingår stödsamtal i Regionalt stödcentrum heders uppdrag, men initialt har den stora efterfrågan på utbildningar och rådgivning - inte minst från de elva kommunerna i göteborgsregionen - samt centrumets uppdrag att samverka både internt och externt begränsat utrymmet att också tillhandahålla långvarigt stöd till ofta svårt traumatiserade individer. Behovet av kompetensinsatser och konsultationer ökar också i takt med att HRV blir mer uppmärksammat och då personalomsättningen i Göteborgs Stad är stor.

Aktiviteten bedöms vara påbörjad och i behov av fortsatt utveckling för att möta behoven hos stödsökande.

5.4.5 Utveckla möjligheterna att erbjuda insatser till personer som utövar hedersrelaterat våld

Aktiviteten riktar sig till socialnämnd Centrum. Det förväntade resultatet är *ökad kunskap om insatser för våldsutövare*. Aktiviteten vänder sig till

yrkesverksamma, företrädelsevis inom socialtjänsten som kan erbjuda insatser till våldsutövare och följs upp kvalitativt.

Utvärderingen har inget underlag som indikerar att aktiviteten påbörjats. Enligt den fördjupade uppföljningen har verksamheterna bedömt att aktiviteten varit svår att genomföra och har därmed inte prioriterats.

5.5 Analys av resultat för delområde 2

Det pågår arbete inom samtliga aktiviteter förutom den om insatser till våldsutövare. En mängd olika informationsinsatser har genomförts, inte bara av Göteborgs Stad utan även av andra myndigheter och organisationer. Det är därför svårbedömt om just stadens informationsinsatser bidragit till att fler personer har kunskap om vart de kan vända sig.

Aktiviteten om resursteam heder är genomförd men det finns utmaningar för teamens arbete. Såväl stadsrevisionen som stadsledningskontorets tidigare redovisningar har visat att teamens kompetens används i mindre utsträckning än vad teamen önskar och att det i vissa fall lett till felaktiga bedömningar. En felaktig bedömning i ett ärende med hedersproblematik kan leda till tvångsäktenskap, könsstympning och andra former av våld och övergrepp. Konsekvenserna för den enskilda kan inte underskattas.

De långsiktiga psykosociala insatserna till utsatta bedöms delvis genomförda. Vid halvtidsuppföljningen hänvisade de flesta socialförvaltningar till Regionalt stödcentrum heders arbete, endast en socialförvaltning nämnde egna insatser för långsiktigt stöd. Stadens andra verksamheter behöva göra mer för att stärka och komplettera med andra former av långsiktigt stöd till utsatta, parallellt med Stödcentrums insatser.

Insatser till våldsutövande personer i en hederskontext saknar underlag för bedömning i utvärderingen. Generellt finns det lite kunskap om vad som verkligen fungerar. I och med kommunens förändrade ansvar för det brottsförebyggande arbetet samt det utökade ansvaret för insatser till våldsutövare enligt Socialtjänstlagen 2021 finns det all anledning att fortsätta bevaka och utveckla metoder för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Det gäller samtliga preventionsnivåer; såväl universell, selektiv och indikerad.

Utifrån en samlad bedömning av delmålet att hedersutsatta för stöd och skydd utifrån behov visar utvärderingen att steg tagits i att förbättra stödet till utsatta. Det finns stödjande specialistverksamheter, som resursteam och regionalt stödcentrum, och en större medvetenhet och kunskap kring problematiken än vid planens införande. Arbetet behöver fortsätta utvecklas och det gäller framför allt det långsiktiga stödet och att hitta system för ett effektivt användande av den specialistkompetens som staden inrättat.

5.6 Stöd till yrkesverksamma

Delmålet är att *yrkesverksamma som möter individer i hederskontext har ett adekvat och fungerande stöd.* Målområdet består av fyra aktiviteter och syftar

till att på olika sätt rusta medarbetare i Göteborgs Stad som möter utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

5.6.1 Genomför kompetenshöjande insatser

Aktiviteten riktar sig till socialnämnd Centrum som ansvarar för stadens gemensamma utbildningsinsatser. Den riktar sig även till övriga nämnder som berörs av aktiviteten och då för sitt eget kollegiala lärande och att den personal som möter målgruppen har den kompetens som behövs. Det förväntade resultatet är *höjd kunskapsnivå om hedersrelaterat våld och förtryck för att yrkesverksamma i staden ska känna sig tryggare i att förebygga, bemöta och hantera våldsutsatthet*. Aktiviteten följs upp kvalitativt.

Som tidigare angetts har aktiviteten omhändertagits på ett aktivt sätt av bland annat Resursteam heder, Regionalt stödcentrum heder och Dialoga. Basutbildningar har genomförts, likaså konsultativt och kunskapshöjande stöd. Enligt planen ska antalet utbildningar och deltagare redovisas, vilket visar att utbildningsinsatserna har varit omfattande. Exempelvis fick 2605 medarbetare från skilda verksamheter i de tolv avtalskommunerna och andra samverkanspartners utbildning/kompetenshöjande insatser av Regionalt stödcentrum under 2022. När det gäller Resursteam heder mötte teamen under 2021–2022 sammanlagt 4381 medarbetare inom Göteborgs Stad vid 163 tillfällen för att bidra med kompetenshöjande insatser. Att redovisa antalet utbildningar och deltagare är prestationsmått som visar omfattningen av utbildningarna. Stödcentrum gör följande reflektion kring effekten av sina utbildningar:

> *Vår erfarenhet är att vi vid ett flertal tillfällen har föreläst för personalgrupper som initialt uppger att de inte har några ärenden med inslag av HRV på sin enhet eller i sin kommun. Efter att vi har föreläst har dessa personalgrupper hört av sig och bett om hjälp i ett flertal enskilda ärenden med tydlig och ibland allvarlig hedersproblematik.*

Enligt stadsrevisionens granskning varierar kunskapsnivån inom såväl de granskade utbildningsförvaltningarna som inom socialförvaltningarna. Inom förskola och skola är det framför allt barn- och elevhälsa som tagit del av utbildningar. Inom Barn och unga myndighet bedöms kompetensen vara låg bland socialsekreterare och det beroende på den höga personalomsättningen. Kompetensen kring HRV bedöms vara högre hos enhetschefer och förste socialsekreterare.

Utvärderingen konstaterar att en mängd utbildningar har tillhandahållits för att höja kunskapsnivån om HRV. Det går dock inte att bedöma om de kompetenshöjande insatserna bidragit till det förväntade resultatet utifrån det underlag som utvärderingen har till förfogande. Stadsledningskontoret bedömer dock att kunskap är en förutsättning för att kunna jobba med dessa frågor överhuvudtaget.

5.6.2 Stärk samordning och samverkan

Ansvariga för den stärkta samordningen och samordningen är de fyra socialnämnderna, nämnden för funktionsstöd, förskole-, grundskole- och utbildningsnämnden. Det förväntade resultatet är att *det finns en tydlig och välfungerande samordning av stadens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck, samt en utvecklad samverkan internt i staden och med andra myndigheter och civilsamhällesorganisationer*. Aktiviteten följs upp kvalitativt.

Socialförvaltning Centrum ansvarar för ett myndighetsövergripande nätverk och dito arbetsgrupp. De syftar till kunskaps- och erfarenhetsutbyte samt utveckling av myndighetsövergripande arbete i individärenden. Strukturen för samordning och samverkan har till delar förstärkts under planperioden. Enligt den fördjupade uppföljningen fanns ett medskick från bland annat Regionalt stödcentrum som tryckte på vikten av att de verksamheter som misstänker utsatthet för HRV, tar kontakt med stödcentrumet eller resursteamen i ett tidigt skede.

Stadsrevisionens granskning visar att det saknas rutiner för samverkan mellan socialtjänsten och förskolor/skolor i ärenden som rör HRV. Det gäller både för individärenden och för hur samverkan ska ske på enhetsnivå mellan förskolor/skolor och socialtjänsten. Omorganisationen från stadsdelsförvaltningar till fackförvaltningar i staden bedöms ha försvårat samverkan. Även den höga personalomsättningen inom socialförvaltningarna försvårar arbetet, som i hög grad uppges vara personberoende

Även om vissa förflyttningar gjorts för att stärka samordning och samverkan, konstaterar stadsledningskontoret att de förväntade resultaten som anges i planen inte nåtts. Den största utvecklingen har skett på strategisk nivå medan det på individnivå krävs stärkt samverkan.

5.6.3 Upprätta rutiner

Aktiviteten riktar sig till de fyra socialnämnderna, nämnden för funktionsstöd, äldre samt vård- och omsorgsnämnden, förskole-, grundskole- och utbildningsnämnden. Det förväntade resultatet är att *rutiner är framtagna och används*. Aktiviteten följs upp kvalitativt.

Enligt stadsrevisionens granskning har förskola och skola gemensamma blanketter för orosanmälan där det bland annat framgår att man vid misstanke om HRV inte ska kontakta föräldrar. I övrigt saknas rutiner för arbetet mot HRV. Utbildningsförvaltningen har en skriftlig rutin för HRV som gäller för all personal på förvaltningens gymnasieskolor och anpassade gymnasieskolor. Rutinen går igenom varningstecken, hur personal ska agera vid oro för elev, viktiga saker att tänka på (som att exempelvis inte kontakta vårdnadshavare vid misstanke om HRV), exempel på frågor att ställa till eleven, hur man ska agera vid en akut situation och det kontinuerliga och systematiska arbetet med frågorna. Till rutinen finns även metodstödkort. Rutinen är känd och används vid de skolenheter som har uppmärksammat att HRV finns hos dem, men är

mindre känd hos andra skolenheter, som riskerar att missa utsatta elever i sina skolor.

Stadsrevisionens granskning visar också att socialförvaltningarna tagit fram egna rutiner och/eller arbetssätt. Resursteamen heder uppger att det är en brist att det saknas staden gemensamma rutiner för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Detta medför enligt teamen att arbetet inte bedrivs på ett likvärdigt sätt. Stadsrevisionen rekommenderar att förskole- och grundskolenämnden upprättar rutiner för upptäckt och hur man ska agera vid misstanke om utsatthet bland barn och elever. Utbildningsnämnden har nått längre i ett sådant arbete, där finns erfarenheter att dela mellan förvaltningarna.

Socialförvaltningen Nordost har tagit fram ett stödmaterial för hantering av beslut om utreseförbud. I socialförvaltningarna pågår också ett gemensamt revideringsarbete med rutinen för polisanmälan i ärenden med hedersproblematik där misstanke om brott finns.

Utvärderingen visar på att ett visst arbete pågår med att ta fram rutiner, men det varierar mellan förvaltningarna hur och i vilken omfattning arbetet utvecklas och hur känt det är bland olika enheter. Stadsledningskontoret bedömer att rutiner för hur en verksamhet ska upptäcka och hantera utsatthet är av stor vikt för att säkra stöd och skydd samt likvärdighet över staden. Rutiner kan också i viss mån kompensera de risker som uppstår vid hög personalomsättning.

5.6.4 Utveckla arbetet inom myndighetsutövande socialtjänst

Aktiviteten riktar sig till de fyra socialnämnderna. De förväntade resultaten är att *i) risk- och skyddsbedömningar genomförs i samtliga ärenden där det är nödvändigt och ärenden hanteras i enlighet med dessa, ii) barns delaktighet har ökat, iii) utredningar bedrivs enligt gällande lagar och föreskrifter, och iv) missförhållanden utreds i enlighet med Lex Sarah.* Aktiviteten följs upp kvalitativt.

Enligt stadsrevisionens granskning används riskbedömningsinstrumentet Patriark i ärenden som rör HRV i de två granskade socialförvaltningarna. Samtidigt lades 41 % av aktualiseringarna rörande HRV ned under granskningsperioden trots att det enligt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer alltid ska inledas utredning om ärendet rör våld mot barn. Beslut om utreseförbud används sällan och när det används saknas ofta andra insatser för att säkra stöd och skydd av barnet. Ingen av de granskade socialförvaltningarna har genomfört någon systematisk uppföljning av klientarbetet mot HRV. Förvaltningarna arbetar med att göra egenkontroller av orosanmälningar, men det görs inga riktade stickprov för dessa ärenden. Däremot har socialförvaltning Nordost gjort en egen uppföljning av deras arbete med planen mot HRV.

Stödcentrum anger i sin årsrapport 2022 att de ser behov av att, i samverkan med Barn och Unga myndighet, utveckla arbetet med behandling i familjer med hedersproblematik för att undvika risken att situationen för utsatta barn och ungdomar förvärras.

Även stadsrevisionen skriver att socialnämnderna behöver säkerställa att de metoder som är inriktade på familjeåterförening och familjefokus inte tillämpas felaktigt när det handlar om hedersrelaterat våld och förtryck. Stadsledningskontoret bedömer att ett sådant arbete är av stor vikt och bör prioriteras inom ramen för utveckling av socialtjänsten arbete mot HRV.

Utvärderingen visar på att ett visst utvecklingsarbete inom myndighetsutövande socialtjänst har påbörjats, men behöver fortsätta och utvecklas för att de förväntade resultaten ska uppnås. Denna aktivitet hör tätt samman med Amandakommissionens granskning av brister i stadens arbete mot HRV och de rekommendationer som lämnades. Stadsledningskontoret kan konstatera att det finns risk att bristerna kvarstår då staden ännu inte upprättat den systematik som krävs för att komma till rätta med dem.

5.7 Analys av resultat för delområde 3

Utvärderingen konstaterar att ett stort antal utbildningar har tillhandahållits för att höja kunskapsnivån om HRV. Samtidigt visar stadsrevisionen att kunskapen varierar och att personalomsättningen inom socialtjänsten medför att kunskapsbristen är ett konstant problem bland socialsekreterare. Inom skolan uppger lärare att HRV är ett svårt ämne och efterlyser kompetenshöjande insatser.

Även om vissa förflyttningar gjorts för att stärka samordning och samverkan, konstaterar stadsledningskontoret att det kvarstår ett betydande arbete för att nå de förväntade resultaten som anges i planen, framför allt när det kommer till individärenden.

Ett visst arbete pågår med att ta fram rutiner, men det varierar mellan förvaltningarna hur och i vilken omfattning arbetet utvecklas och hur känt det är bland olika enheter. Socialförvaltningarna behöver ta fram stadengemensamma rutiner för arbetet kring HRV för att motverka effekterna av den höga personalomsättningen, säkerställa likvärdigheten i arbetet och den enskildes rätt till stöd och skydd. Den systematik som utbildningsförvaltningen jobbar efter kan tjäna som inspiration för såväl förskola som grundskola som även de behöver ta fram rutiner på området.

Ett visst utvecklingsarbete inom myndighetsutövande socialtjänst har påbörjats men behöver fortsätta att utvecklas för att de förväntade resultaten ska uppnås. Det gäller samtliga delar av aktiviteten att Utveckla arbetet inom myndighetsutövande socialtjänst.

Stadsledningskontoret bedömer att rutiner, kompetensutveckling och att använda stadens specialistverksamheter kan bidra till att säkra kvaliteten på utredningar och insatser kring HRV. Samtidigt krävs det att socialtjänsten utvecklar sitt arbete i hela kedjan från aktualisering till beslut och insats för att säkra att utsatta personer får rätt stöd och skydd.

Stadsledningskontoret
Telefon: 031-365 00 00 (kontaktcenter)
E-post: stadsledningskontoret@stadshuset.goteborg.se

RÚNA Í BAIANSTOVU OCH JAN-MAGNUS ENELO

Ungas livsvillkor i Göteborg

Enkätundersökning för uppföljning av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020–2023

© Rúna í Baianstovu och Jan-Magnus Enelo

Titel: Ungas livsvillkor i Göteborg.
En uppföljnig av Göteborgs stads plan
för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck
2018-2023

SAMMANFATTNING

Föreliggande rapport är resultatet av en ***uppföljande enkätstudie*** i Göteborg av Stockholms, Göteborgs och Malmö stads kartläggning 2018 om det hedersrelaterade våldets uttryck och omfattning. Uppföljningen genomfördes vårterminen 2023 ***på uppdrag av Göteborgs Stad***. Sammantaget har 882 elever vid 18 skolor som är utspridda över hela staden besvarat enkäten. Urvalet är målstyrt och består av såväl kommunala skolor som friskolor.

Syftet med uppföljningen har varit att undersöka eventuella förändringar i det hedersrelaterade våldets omfattning och karaktär sedan 2018 utifrån de frågeställningar som presenteras och besvaras nedan.

Studiens analytiska redskap är *oskuldsnormer* respektive *våldsnormer*. De bygger på förståelsen att livet i en hederskontext dels består av begränsningar, övervakning och kontroll på sexualitetens områden och andra, dels av våld som syftar till att förebygga eller bestraffa överträdelser av normerna. Samtidigt vet vi att flera andra sociala och patriarkala kontexter har ideal om kyskhet och oskuld vilket gör oskuldsnormen otillräcklig som enskild faktor när man vill ringa in just den hedersrelaterade utsattheten. Det är nämligen i kombination med våldsnormer, det vill säga kollektivt legitimerat våld som oskuldsnormernas hedersrelaterade bas kan fångas. Nedan besvaras studiens frågeställningar en efter en.

I vilken omfattning utövas hedersrelaterat våld och förtryck och vilka uttryck har det?

I likhet med den föregående studien visar denna studie att ***risken för att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck***, det vill säga för kollektivt legitimerat fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt och materiellt våld, ***ökar med socioekonomisk utsatthet*** (dvs. låg utbildning, arbetslöshet och trångboddhet) samt ***erfarenhet av migration*** från länder med svag välfärd i vilka vardagen präglas av otrygghet till följd av väpnade konflikter och andra försvårande livsförhållanden.

Andelen ungdomar som lever med oskuldsnormer och/eller våldsnormer har fördubblats sedan 2018 års undersökning. Det ska understrykas att de siffor som redovisas visar procentandelar av de 882 elever som svarat på enkäten och att siffrorna inte kan generaliseras till hela staden. Det beror på att ungdomar som lider av de socioekonomiska livsvillkor som är gynnsamma för våld i allmänhet och även hedersrelaterat våld är överrepresenterade.

Enligt den föregående undersökningen levde 13 procent av ungdomarna med oskuldsnormer och 8 procent med våldsnormer. Enligt denna undersökning lever 26 procent lever med oskuldsnormer och 16 procent med våldsnormer. Men innebär det att alla dessa ungdomar lever med hedersnormer? Inte nödvändigtvis. ***Det innebär att de lever med någon typ av patriarkala normer på en skala mellan patriarkala och jämlika och jämställda normer***. I Sverige idag är hedersnormer och hederskontext, så att säga, det ord som förknippas med den yttersta polen på en sådan skala.

Resultatet av studien visar vidare att ***både flickor och pojkar lever med begränsningar och/eller våld*** på en rad områden med varierande omfattning och styrka. Det innebär exempelvis att en enkel uppdelning mellan flickor som offer och pojkar som förövare är ohållbar för den som vill möta och stötta ungdomar i deras specifika utsatthet och sårbarhet. Vi ska nu belysa ett urval av dessa områden.

Att leva med oskuldsnormer innebär en rad begränsningar på sexualitetens område, mest för flickor men också för pojkar. 32 procent av flickorna och 16 procent av pojkarna som besvarat enkäten lever med dem. Oskuldsnormer kan, men behöver inte, vara grundade i hedersnormer. De kan också ha sin rot i andra typer av patriarkala kontexter. Därför är ***oskuldskrav inte tillräckligt som indikator på ungdomars utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck***. För den som inte håller med om detta blir alternativet att räkna samtliga ungdomar med oskuldskrav som hedersutsatta. Det är 26 procent av samtliga ungdomar.

Tänker vi mycket brett så är andelen ungdomar som lever i en hedersrelaterad utsatthet alltså 36 procent. Då inräknas alla ungdomar som lever med minst en oskuldsnorm och/eller minst en våldsnorm. Denna rapport hjälper till att beskriva på vilka områden dessa normer finns, vilken bakgrund de har och vilka konkreta erfarenheter av våld och begränsningar de uppger att de lever med.

Tänker vi snävare så att man enbart inkluderar de ungdomar som uppger att begränsningarna och våldet har sin grund i viljan att förhindra eller bestraffa ryktesspridning och/eller skam, är utsattheten mellan 11 och 16 procent. Det beror på att faktorerna rykte och skam hör samman med värderingar som legitimerar att våld används mot familjemedlemmar. Det kan vara ett mer tydligt riktmärke om hur stor andel av ungdomarna som lever med heder.

Tänker vi riktigt snävt och enbart inkluderar de ungdomar som uppger konkreta erfarenheter av våld som syftar till att bevara familjens rykte och/eller att förebygga skam lever samt bestraffning när ryktesspridning utlöses eller skam uppstår lever 2,5 procent av ungdomarna i den föregående studien och 5 procent i denna studie med hedersrelaterat våld.

Vilka utövar hedersrelaterat våld och förtryck och vilka utsätts för det?

De som utsätter ungdomar för våld är främst medlemmar i kärnfamiljen, det vill säga pappa, mamma bröder och systrar i olika ordningar beroende på den utsattas kön och normgrupp. Enligt ungdomarnas uppgifter är mamma den vanligaste våldsutövaren, sedan pappa och bror och sist syster.

När ungdomarna ska förklara varför våldet mot dem sker är den vanligaste förklaringen ***auktoritära relationer***, det vill säga att våldsutövaren vill bestämma över dem och kontrollera dem. Därefter kommer ***sociala problem*** såsom arbetslöshet Låter egna problem gå ut över mig (t.ex. arbetslöshet, skilsmässa, missbruk). ***Ungdomarnas minst vanliga förklaring till våldet de lever med är hedersrelaterade förklaringar*** såsom skam, rykte och släktens förväntningar.

Ett liknande mönster gör sig gällande för ***det våld som ungdomarna med oskuldsnormer själva utövar mot sina familjemedlemmar***. Pojkar som lever med våldsnormer däremot, förklarar i första hand det våld de utövar mot sina familjemedlemmar med skam och rykte, det vill säga förklaringar som är förbundna med hedersnormer.

I vilka sammanhang utövas våldet och förtrycket?

Det våld som ungdomarna utsätts för sker huvudsakligen i familjer som lever med stora socioekonomiska utmaningar. Det mönstret var tydligt 2018 och består 2023. Vi ser alltså att ungdomars våldsutsatthet ökar med ökande segregation.

Ungdomar med oskuldsnormer ***bor huvudsakligen i socioekonomiskt marginaliserade områden*** eller det som staden kallar särskilt utsatta områden. Ungdomar som lever med våldsnormer är däremot mer jämnt fördelade över staden. Sammantaget spelar migration och erfarenhet av segregation stor roll.

Födelseland har större betydelse för oskuldsnormer än för våldsnormer och den föregående undersökningens resultat följer ett liknande mönster.

Föräldrarnas sysselsättning och arbete **spelar** stor roll för såväl oskulds- som våldsnormer. Låg utbildning hör samman med båda normtyperna, men är särskilt markant för oskuldsnormer. **Även detta följer samma logik som den föregående undersökningens.**

Religion och religiositet har ett starkare samband med oskuldsnormer än med våldsnormer. Samtidigt är stark religiositet en skyddsfaktor mot våld i vissa ungdomars liv och en försvårande faktor i andras. En av de mest uppenbara förklaringarna är att religion är ett väldigt brett och mångfacetterat fenomen vars värderingar kan befinna sig på en skala mellan demokratiska och konservativa värderingar. Därför kommer religionen också att påverka människors liv i olika riktningar på den skalan beroende på vilken utgångspunkten och kontexten är. Religiositet spelar överlag en större roll i ungdomarnas liv 2023 jämfört med 2018.

Vilken uppfattning har ungdomarna om samhällets hjälpinstanser?

Färre ungdomar vet vart de skulle kunna vända sig om de skulle känna sig oroliga över sin livssituation eller bli illa behandlade av någon jämfört med 2018 års undersökning.

Skillnaderna mellan ungdomar med oskuldsnormer och/eller våldsnormer har ökat och ***flickor i båda normgrupperna är mindre benägna att vända sig till samhälleliga funktioner*** för stöd eller hjälp. Det är särskilt markant hos ungdomar som lever med legitimerat våld.

Fler ungdomar uppger ***förtroende för socialtjänsten och profilerade våldsorganisationer i civilsamhället*** jämfört med undersökningen 2018.

Ungdomarnas ***förtroende för religiösa företrädare*** **såsom, präst/diakon, imam eller rabbin har mångdubblats jämfört med 2018. För flickor med oskuldsnormer är det en förändring från 7 till 59 procent och för pojkarnas från 12 till 58 procent. Ökningen är även påtaglig för flickor och pojkar med våldsnormer, om än i lägre utsträckning.**

Färre ungdomar med oskulds- och våldsnormer uppger ***förtroende för skolpersonal*** jämfört med 2018, med undantag för pojkar med våldsnormer som bevarat förtroendet.

Förtroendet för *Regionalt stödcentrum heder eller Resursteam heder i Göteborg*, det vill säga offentliga och lokala verksamheter med inriktning mot hedersrelaterat våld och förtryck, är relativt lågt hos ungdomarna. De som uppger det högsta förtroendet för dessa verksamheter är flickor och pojkar utan oskulds- eller våldsnormer medan flickor med våldsnormer uppger förtroende i lägst utsträckning. Eftersom dessa verksamheter är nya kan ingen jämförelse göras med föregående undersökning.

Rekommendationer

Studiens övergripande resultat visar att staden står inför fortsatta utmaningar när det gäller att förebygga utsatthet för våld. Resultatet av föreliggande studie visar att den föregående

studiens rekommendationer är relevanta för stadens fortsatta arbete med att skapa förutsättningar för jämlika levnadsvillkor och ett liv fritt från våld och förtryck för alla barn och unga i staden (se bilaga 5).

Inför eventuell framtida forskning bör en ny enkät utarbetas och den berörda målgruppen involveras i formuleringen av problemet och enkätens frågeområden. För mer träffsäkra analyser bör också intervjuer genomföras med ett urval av de personer som besvarat enkäten.

Förord

Vi riktar ett varmt tack till Göteborgs Stad som gett Örebro universitet förtroendet att följa upp den kvantitativa delen av storstädernas kartläggning av det hedersrelaterade våldets omfattning och uttryck i Göteborg. Härmed överlämnar vi resultatet av uppföljningen.

Ett stort tack också till alla elever som tagit sig tid att fylla i enkäten, skolorna som öppnat upp sin verksamhet, lärarna som informerat eleverna i sina klasser och underlättat undersökningen genom sin aktiva närvaro, och sist men inte minst tack till vårdnadshavarnas tysta medgivande.

Flera personer har varit involverade i arbetet förutom de namngivna forskarna. Jeanette Stål, planeringsledare på stadsledningskontoret har lett det praktiska arbetet, kontaktat skolor och tillhandahållit underlag av olika slag. Socionomerna och MA-studenterna Ellen Ståhl, Madelene Ljungqvist på Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet samt Alexandra Wittgren på Fryshusets Elektra har samlat in samtliga enkätdata i skolklasserna. Vi tackar stort för samarbetet.

Örebro universitet, oktober 2023

Rúna í Baianstovu & Jan-Magnus Enelo

1 STUDIENS SYFTE OCH UTFORMNING 13
Syfte och frågeställningar 13
Storstadskartläggningen 13
Bakgrund 13
Utsattas rädsla för att insatser ska förvärra deras situation 14
Tillkortakommanden i det praktiska arbetet med hedersvåld 15
Storstadskartläggningens huvudsakliga resultat 16
Hedersnormer och hedersrelaterat våld 17
Studiens hedersbegrepp 17
Teoretiska utgångspunkter och analytiska redskap 19
Att göra det abstrakta konkret och mätbart 19
Analytiska redskap: oskuldsnormer och våldsnormer 19
Metod 21
Urval och bortfall 21
Enkätdesign 22
Materialinsamling 23
Genomförande av enkätstudien på skolorna 23
Etik 24
Analys och resultatredovisning 24

2 UNGDOMARNAS STRUKTURELLA LEVNADSVILLKOR 27
Strukturella villkor för oskuldsnormer och våldsnormer 27
Kön samt fördelning över socioekonomiska områden 27
Födelseland 31
Socioekonomiska livsvillkor 33
Religion och religiositet 35
Ungdomarnas värderingar 37

3 SEXUALITET OCH RELATIONER 41
Familjens förväntningar kring sexualitet och relationer 41
Familjens krav på framtida partner 43
Ungdomarnas oro över att andra ska bestämma över dem 45

4 VARDAGSPRAKTIKER 49
Möjlighet att delta i skolaktiviteter 49
Fritidsaktiviteter 50
Begränsningar av fritidsaktiviteter 52
Ungdomars uppfattning om skälen bakom begränsningarna 53

5 VÅLDSPRAKTIKER: UNGDOMARNAS ERFARENHETER AV VÅLD HOT OCH KRÄNKNINGAR 57
Våldsutsatthet 57
Våldsutövare och hur ungdomarna förklarar våldet 60
Ungdomarnas egen våldsutövning och deras förklaringar till våldet ... 63

6 ATT SÖKA STÖD OCH HJÄLP 67
Att söka stöd och hjälp 67
Oro för att söka stöd och hjälp 70

7 STUDIENS RESULTAT OCH KONKLUSIONER 75
Hedersvåldets omfattning och uttryck 75
Våldsutsatthet 78
Sexualitet och relationer 79
Oro över att andra ska bestämma över en 80
Möjlighet att delta i skol- och fritidsaktiviteter 81
Ungdomarnas egna förklaringar till olika begränsningar 82
Ungdomarnas egna värderingar 83
Hedersvåldets utövare och utsatta 84
Våldets och förtryckets sammanhang 86
Ungdomarnas inställning till att söka stöd och hjälp 87
Oro för att stöd och hjälp ska få negativa följder 89
Rekommendationer 91
Rekommendationer för framtida forskning 91
Rekommendationer för stadens fortsatta arbete 93

REFERENSER 95

Bilagor

Bilaga 1: Information till elever
Bilaga 2: Information till vårdnadshavare
Bilaga 3: Information till lärare
Bilaga 4: Enkät
Bilaga 5 Ett urval av rekommendationer från 2018 års undersökning

Tabeller

Tabell 1: Kön och område: fördelning av oskuldsnormer och våldsnormer
Tabell 2: Oskuldsnormer och kön
Tabell 3: Våldsnormer och kön
Tabell 4: Både oskuldsnormer och våldsnormer
Tabell 5: Strukturella villkor: födelseland
Tabell 6: Strukturella villkor: socioekonomi
Tabell 7: Strukturella villkor: religion och religiositet
Tabell 8: Inställning till demokratiska fri- och rättigheter
Tabell 9: Normer kring sexualitet och relationer
Tabell 10: Familjens krav på framtida partner
Tabell 11: Oro för att andra ska bestämma över en
Tabell 12: Deltagande i skolaktiviteter
Tabell 13: Deltagande i fritidsaktiviteter
Tabell 14: Begränsningar av fritidsaktiviteter
Tabell 15: Ungdomarnas uppfattning om skälen bakom begränsningarna
Tabell 16: Våldsutsatthet: våldets uttryck och omfattning
Tabell 17: Våldsutövare och hur ungdomarna förklarar våldet
Tabell 18: Ungdomarnas eget våldsutövande och deras förklaringar
Tabell 19: Att söka stöd och hjälp
Tabell 20: Oro för att personlig information kan användas mot en
Tabell 21: Oro för att familjen ska utsättas för fara

1 STUDIENS SYFTE OCH UTFORMNING

Syfte och frågeställningar

Syftet med uppföljningen har varit att undersöka eventuella förändringar i det hedersrelaterade våldets omfattning och karaktär sedan 2018 utifrån följande frågeställningar:

1) I vilken omfattning utövas hedersrelaterat våld och förtryck och vilka uttryck har det?
2) Vilka utövar hedersrelaterat våld och förtryck och vilka utsätts för det?
3) I vilka sammanhang utövas våldet och förtrycket?
4) Vilken uppfattning har ungdomarna om samhällets hjälpinstanser?

Frågeställningarna har undersökts i ljuset av begreppen särskild sårbarhet utifrån ett urval av faktorer och hur dessa samspelar i ett maktperspektiv på mikro-, meso- och makronivå. De valda faktorerna är kön, ålder, socioekonomiska förhållanden, nationell bakgrund, religion och geografisk hemvist.

Storstadskartläggningen[1]

Bakgrund

Det uppdrag som ledde till den föregående studien, den såkallade *Storstadskartläggningen*, motiverades utifrån långvariga konflikter mellan olika perspektiv i det nationella arbetet som försvårade kunskapsutvecklingen och det lokala arbetet. I städernas uppdragsbeskrivning till forskarna framfördes att föreställningarna i Sverige om vem som utsätts för hedersrelaterat våld skapade svårigheter för städernas verksamheter. Gränserna för vem som sågs som offer respektive förövare var samtidigt både snäva och begränsade. Det fokuserades främst på unga flickors utsatthet för kontroll och begränsningar på sexualitetens område (kyskhet och reproduktion) och på pojkar och män som förövare. Ur sådana snäva föreställningar finns bara

[1] Hela stycket refererar till Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio, H., Särnstedt, E. & Enelo, J-M. 2019 om inget annat anges.

två könade roller där flickor är offer och pojkar förövare (se t.ex. Schlytter & Rexvid 2016). Denna könade och stereotypa dikotomi bidrog till att kunskapen om äldre kvinnor, pojkar och män, personer med funktionsnedsättningar samt HBTQ-personer[2] inte uppmärksammats i samma utsträckning. Städerna poängterade att verksamheterna stod utan hållbart stöd i det praktiska arbetet. Därför skulle undersökningen fånga såväl praktiska verksamheters som utsattas erfarenheter och perspektiv.

Det empiriska materialet kom att omfatta en kvantitativ enkätstudie med 6002 niondeklassare samt ett kvalitativt material i form av djupintervjuer med 36 personer som berättar om egna våldserfarenheter och 199 professionella och ideella aktörer som i 59 fokusgruppintervjuer berättade om sina erfarenheter i mötet med våldsutsatta.

Resultatet visade en mångfacetterad och komplex utsatthet i ett nät av komplexa sociala (kulturella, religiösa etc.) och socioekonomiska relationer. Ett av *Storstadskartläggningens* resultat som är särskilt relevant för denna uppföljande undersökning var att den könade dikotomin mellan offer och förövare är en olycklig förenkling: det finns pojkar som lever med kontroll och begränsningar på sexualitetens område och utsätts för våld på grund av det (om än i mindre antal än flickor) och flickor som uppger att de, förutom att själva utsättas för våld, även utsätter andra för våld inom familjen (om än i mindre antal än pojkar).

Utsattas rädsla för att insatser ska förvärra deras situation

Storstadskartläggningen visade att hälften av de ungdomar i nionde klass som levde med oskuldsnormer eller kollektivt legitimerat våld ansåg att de inte behövde någon hjälp. Vidare uppgav åtskilliga ungdomar att de var rädda för att institutioner som har samhällets uppgift att hjälpa dem skulle kunna bidra till att deras situation förvärrades. Intervjuerna med professionella och individer med personliga erfarenheter av och uppfattningar om hedersnormer, våld och hjälpinsatser i kartläggningens kvalitativa delstudie,

[2] HBTQ och funktionsnedsättningar var svårfångade i *Storstadskartläggningen* 2018 och har därför inte efterfrågats i föreliggande enkätundersökning. Skälet var att antalet individer blev för få för att kunna beskrivas statistiskt. Undersökningar som syftar till att inkludera relevanta sårbarhetsfaktorer behöver därför ha ett betydligt större urval och/eller göras med kvalitativa metoder, som är känsliga för individuella variationer, och kan fånga finkalibrigt djup som komplement till den grovkorniga bredd som kännetecknar kvantitativa studier.

bidrog till fördjupad förståelse av de komplexa orsakerna bakom ungdomarnas rädsla. En viktig del är rädslan för att myndigheterna ska göra för lite eller för mycket – båda med potentiellt förödande konsekvenser.

En annan viktig del är att många unga (och även äldre) lever med en rädsla för att stereotypa uppfattningar om deras religion och kultur ska leda till felaktiga bedömningar och insatser (se kapitel 8). *Storstadskartläggningen* visar till exempel att ungdomar som söker hjälp avvisas av socialtjänsten utifrån föreställningar om att de måste räkna med våld därför att våldet är inbyggt i deras kultur. Andra berättar att det de själva betraktar som relativt lindrigt förtryck har lett till kraftfulla myndighetsinsatser med inslag av tvång. Det finns också berättelser om ungdomar med muslimsk tro som avvisar hjälp på grund av en känsla av att deras och deras föräldrars kultur och religion demoniseras och att familjen betraktas som oemottaglig för insatser. Professionella berättar att sådant är en återkommande orsak till att ungdomar hellre stannar kvar i våldet inom familjen än utsätter sig för stereotyper och diskriminering från samhällets myndigheter. I valet mellan våldet i familjen (våldets mikronivå) och samhällets stereotypa uppfattningar om våldets orsaker och karaktär samt andra former för diskriminering (våldets meso- och makronivåer), finns ungdomar som föredrar mikronivåns våld framför meso- och makronivåns. Det är naturligtvis oerhört problematiskt att unga våldsutsatta befinner sig i ett korstryck mellan olika våldsformer.

Rädslan för att myndigheter ska göra för svaga eller för kraftfulla insatser är alltså utbredd i alla kategorier av utsatta. Att underlåta att skydda våldsutsatta eller riskera att iscensätta allt för dramatiska insatser är därför två sidor av samma mynt då båda är förenklingar som gör gällande att hedersvåld är ofrånkomligt och oföränderligt i vissa grupper. Stereotyperna har den förödande effekten att de bidrar till att våldsutsatta fastlåses i våldet (se även Baianstovu & Strid 2023).

Tillkortakommanden i det praktiska arbetet med hedersvåld

De utsattas rädsla motsvaras av professionellas rädsla för att hantera hedersrelaterade våldsärenden. Åtskilliga professionella inom verksamheter såsom socialtjänst, kvinnojourer, skyddade boenden, elevhälsa, ungdomsmottagningar, rättsväsende, hälso- och sjukvård beskriver hedersrelaterat våld som en av de svåraste utmaningarna att hantera på ett försvarbart och hållbart sätt. *Storstadskartläggningen* visar att när flickor placeras utanför hemmet på grund av hedersrelaterat våld, är det vanligaste utfallet att de går hem igen innan insatsen är avslutad. Ett skäl är att flickorna upplever

att en form för tvång och kontroll ersätts med en annan (se även Sedem 2015; Wikström och Ghazinour 2010). Ett annat skäl är att insatserna ibland villkoras så att ungdomen avkrävs ett löfte om att aldrig återse familjen. Det bidrar till att de tar tillbaka sin berättelse och återvänder hem utan professionellt stöd, igen med potentiellt förödande konsekvenser.

Annan forskning, som tillkommit efter *Storstadskartläggningen* och denna uppföljning, visar att utlandsfödda tjejers utsatthet prioriteras inom socialtjänstens myndighetsutövning medan utlandsfödda killars utsatthet underprioriteras (Grim och Persdotter 2021). Detta är ett mönster som har hållit i sig i åtskilliga decennier (Lundström och Sallnäs 2003). Insatserna för de flickor som omhändertas av hedersrelaterade orsaker har ännu aldrig utvärderats. Därför är både de omedelbara och långsiktiga effekterna av dem dels anekdotiska men framför allt okända.

En delförklaring till de svårigheter som professionella och utsatta möter kan finnas i det som rättssociologen Johan Rosqvist kallar ett exogent kulturperspektiv (Rosqvist 2020). *Ett exogent kulturperspektiv* innebär att våldet och uppfattningen om hedersnormer endast betraktas utifrån, på avstånd, och inte inifrån de våldsdrabbade och/eller våldsutövande aktörernas egna perspektiv. Ur ett exogent perspektiv blir våldet en effekt av en inneboende kultur som migranter tagit med sig till Sverige vars myndigheter uttrycker ett starkt främlingskap kring. Det bidrar till att upprätthålla utsattas och våldsutövares främlingskap i förhållande till övriga samhället genom hela rättsprocessen vilket inverkar menligt på kommunikationen mellan dem som antas leva med fenomenet och dem som företräder samhällets institutioner i arbetet med våldet. *Ett endogent perspektiv* innebär följaktligen att våldet och uppfattningen om hedersnormer även betraktas inifrån de våldsdrabbade och/eller våldsutövande aktörernas egna perspektiv vilket är viktigt om målet att få våldet och förtrycket att upphöra ska kunna uppnås.

Storstadskartläggningens huvudsakliga resultat

Innan vi går vidare ska vi presentera *Storstadskartläggningens* huvudsakliga resultat där den kvalitativa och den kvantitativa studien sammanfördes och ett fåtal av de rekommendationer som undersökningen ledde till.

Undersökningen visade att hedersrelaterat våld är ett allvarligt problem för utsatta och en utmaning för samhället och de institutioner som har ansvar för att hjälpa utsatta. Den visade också att oskuldsnormer och våldsnormer är vanligast i miljöer som präglas av fattigdom, låg utbildningsnivå, religiösa världsbilder, bakgrund i rurala miljöer, minoritetsskap i kombination med kollektiv statslöshet, erfarenhet av väpnade konflikter mellan

och inom länder, avsaknad av ett legitimt statsskick som är större än den etniska/religiösa gruppen, migration och segregation. Det är inte en fråga om en enkel uppräkning av komponenter utan om samspel mellan dessa komponenter och i vilken mån de uppvägs av andra komponenter. Begreppen *inneslutning* och *mobilitet* beskriver detta. Inneslutning är komponenter på individ-, grupp- och samhällsnivå som bidrar till att öka och stärka oskuldsnormer och våldsnormer medan mobilitet på dessa nivåer bidra till att försvaga båda normtyperna och minska våldet. Detta har skrivits fram något tydligare i samband med ett regeringsuppdrag för den numera nedlagda *Delegationen mot segregation* (Baianstovu & Särnstedt Gramnaes 2022).

Det huvudsakliga resultatet av den kvantitativa undersökningen var följande: Att leva med hedersrelaterade normer ökar påtagligt risken för att utsättas för fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt och materiellt våld. Fler flickor än pojkar är utsatta. Oskuldsnormer och våldsnormer ökar med innneslutning och minskar med mobilitet (se även Strid, Baianstovu & Enelo 2021).

Härnäst diskuterar vi hedersbegreppet och redovisar den förståelse av det som föreliggande undersökning baseras på. Sedan presenterar vi studiens teoretiskt grundade analysbegrepp och den kvantitativa metod som tillämpats i undersökningen. Därnäst presenterar vi resultaten av enkätundersökningen tema för tema med början i *Ungdomarnas strukturella levnadsvillkor* följt av *Sexualitet och relationer*, *Vardagspraktiker* och *Våldspraktiker* i tur och ordning. Rapporten avslutas med *Sammanfattning och diskussion* samt om behovet av förbättrade metoder i den fortsatta forskningen.

Hedersnormer och hedersrelaterat våld

Studiens hedersbegrepp

Föreliggande undersökning bygger på den vetenskapligt grundade kunskapen att hedersrelaterat våld uppstår och upprätthålls i isolerade, etniska grupper som lever under hårda samhällsvillkor vilka tvingar fram starkt beroende och lojalitet mellan gruppens medlemmar. Levnadssättet är patriarkalt, auktoritärt och hierarkiskt med tydliga regler där allas plats i hierarkin bestäms av ålder, kön och status (Afsaruddin 1999; Bates & Rassam 2001; Nisbett & Cohen 1996).

I antropologisk och sociologisk forskningslitteratur definieras hedersrelaterat våld som ett brett spektrum av psykiska, fysiska, sexuella, ekonomiska och materiella våldshandlingar som syftar till att bevara eller åter-

upprätta en familjs eller en släkts anseende, status och respekt i andra familjers ögon. Våldet och förtrycket involverar samtliga familje- och släktmedlemmar på olika sätt och det legitimeras och sanktioneras genom sociala normer som kretsar kring heder som gruppens moraliska centrum Det innebär att heder är det nav kring vilket hela livet rör sig och gentemot vilken alla handlingar mäts. Heder är den moraliska kodex som formar människors liv i sådana sammanhang. Hedersnormerna avgör vilken typ av relationer, platser, uppgifter och roller som anses lämpliga för flickor, pojkar, kvinnor och män i olika åldrar och samhällspositioner och reglerar allt från ekonomi och rättsfunktioner till äktenskap, umgänge inom och mellan grupper samt sexuella relationer (Bourdieu 1987; Afsaruddin 1999; Abu-Lughood 1999; Bates & Rassam 2001; Gill 2006; Korteweg & Yurdakul 2010; Korteweg 2012; Baianstovu 2017; Abji & Korteweg 2021).

Trots denna sociologiskt och antropologiskt grundade förståelse råder stor oenighet i Sverige om vad hedersnormer, hederskontext respektive hedersrelaterat våld är för något. Det handlar i viss utsträckning om sammanblandningarna med andra patriarkala kontexter såsom konservativa och traditionella normer i allmänhet och muslimska trosföreställningar och levnadsregler i synnerhet. Låt oss titta på ett exempel från forskningen.

I rapporten *Religionens roll i forskning om heder* visar teologiprofessor Jonas Svensson att begreppet hedersrelaterat våld har ändrat innebörd från 2007 tills 2020 (Svensson 2021) därför att vad som innefattas i termen har expanderat med tiden. Svensson påpekar att ett radikalt kliv togs i kulturell riktning då regeringen i den senaste statliga utredningen *Ett särskilt hedersbrott* (SOU 2020:57). Där ansluter sig utredarna till uppfattningen att ”hedersförtryck” avser ett

> privat uppställande av normer (som kan leda till att det uppstår s.k. parallellsamhällen) och ett privat hot om - och genomförande av - sanktioner om den förtryckta personen inte rättar sig efter de uppställda normerna. (SOU 2020:57, s.14)

I en diskussion om existerande lagrum exemplifieras handlingar som kan falla under ”olaga tvång” och ”ofredande”

> då en person försöker att kontrollera en annan person, t.ex. genom att tvinga den andra personen att täcka håret eller bära långärmad eller långbent klädsel eller förbjuda den andra personen att delta i exempelvis gymnastikundervisning. (SOU 2020:57, s.17).

Svensson drar slutsatsen att hedersrelaterat våld numera sträcker sig från dödligt våld till förolämpningar och verbala ”tillrättavisningar” av religiös

karaktär vilket dels är en bred och potentiellt kraftlös definition, dels en potentiellt diskriminerande definition.

Teoretiska utgångspunkter och analytiska redskap

Uppdragsgivaren har önskat att studien, liksom föregående kartläggning, utgår från ett *komplext perspektiv som omfattar ett flertal faktorer* (bilaga 5). I studien inkluderar vi faktorerna ålder, kön, socioekonomi, det vill säga boende, föräldrars utbildning och sysselsättning samt sexualitet, religiositet, nationell bakgrund och geografisk hemvist.

Att göra det abstrakta konkret och mätbart

I en vetenskaplig studie måste de företeelser man studerar operationaliseras. Det innebär att de ska brytas ned och så att säga översättas till konkreta handlingar. Annars kan man inte vara säker på att man får svar på det man vill veta.

I den här studien operationaliseras de två centrala begreppen heder och våld. Om vi skulle ställa frågan: Är du våldsutsatt? skulle olika personers olika uppfattningar om vad våld är påverka deras svar. En kanske inte tänker att psykiskt våld som ofta kommer till uttryck genom påtvingad kontroll, exempelvis genom att hindra någon från att träffa vänner, gå en viss utbildning eller arbeta på en viss arbetsplats, kan vara uttryck för våld genom att det är påtvingad kontroll. Om vi däremot bryter ned psykiskt våld i ett antal konkreta frågor ökar sannolikheten för att vi får svar på det vi vill undersöka. Om vi skulle ställa frågan: Är du utsatt för hedersrelaterat våld? skulle det bli ännu svårare eftersom begreppet hedersrelaterat våld och förtryck är laddat med specifika värderingar och uppfattningar vars konkreta innehåll alltid måste klargöras genom att det konkretiseras.

Analytiska redskap: oskuldsnormer och våldsnormer

Studiens analytiska redskap är *oskuldsnormer* respektive *våldsnormer*. Tidigare forskning utgår från förståelsen att livet i en hederskontext dels består av begränsningar, övervakning och kontroll på sexualitetens område, dels av våld som syftar till att förebygga eller bestraffa överträdelser av de centrala normerna. Samtidigt vet vi att flera andra sociala och patriarkala kontexter också har starka normer om sådant som kyskhet och oskuld vilket gör att kontroll av (främst den kvinnliga) sexualiteten är otillräcklig som enskild faktor. Det är därför i kombination med kollektivt legitimerat våld som oskuldsnormernas hedersrelaterade bas kan fångas (för fördjupning, se Baianstovu med flera 2019; Baianstovu 2017).

Oskuldsnormgruppen

För att ingå i oskuldsnormgruppen ska ungdomen förväntas vara oskuld tills hen gifter sig och får inte ha en villkorslös kärleksrelation. Frågorna som ställs i enkäten handlar om vilka förväntningar familjen eller släkten på att

- ungdomen ska vänta med sex tills hen gifter dig;
- ungdomen inte ska ha en kärleksrelation eller ett förhållande med någon hen inte ska gifta dig med.
- den ungdomen är ihop med måste ha samma etnicitet som eller tillhöra samma folkgrupp som familjen och/eller ha samma religion som den.

För att ingå i oskuldsnormgruppen ska ungdomarna för det första ha svarat att det stämmer ganska bra eller absolut bra att det i deras familj eller släkt finns förväntningar på att de ska vänta med sex tills de gifter sig. För det andra ska de antingen ha angivit att de inte får ha en kärleksrelation eller ett förhållande för sin familj, eller att den de är ihop med måste ha samma etnicitet/tillhöra samma folkgrupp som familjen, eller ha samma religion. Tabell 9 och 10 redovisar svaren på dessa frågor. När dessa normer legitimeras genom kollektiva överenskommelser inom familjen och/eller släkten är oskuldsnormen knuten till hedersnormer (se kapitel 5).

Våldsnormgruppen

De ungdomar som ingår i våldsnormgruppen lever med kollektivt legitimerat våld. Det handlar om ungdomar som uppger att de har utsatts för någon form av fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt eller materiellt våld av någon i familjen eller släkten eftersom de skämt ut familjen/släkten eller riskerar att skämma ut familjen och sänka dess status, *samt* ungdomar som utsatt andra av ovanstående skäl. Två uppsättningar frågor undersöker huruvida ungdomarna lever med en kollektiv våldsnorm. Frågorna handlar om huruvida någon i familjen eller släkten har utsatt ungdomen för våld, kränkningar eller hot de senaste tre åren och berör följande teman:

- Vilka orsaker ungdomen tror främst ligger bakom det som personen/-na har gjort mot hen? Om våldet legitimeras av att ungdomen har skämt ut familjen, skadat familjens rykte, att familjen släkten förväntar sig våld, eller att familjen vill kontrollera ungdomen.

- Om ungdomen själv utsatt någon person i familjen för våld, kränkningar eller hot de senaste tre åren. Om ungdomen förklarar våldet med att personen hen utsatt riskerade att få dåligt rykte, har skämt ut hen eller familjen och/eller om familjen eller släkten förväntar sig våld, eller av att ungdomen själv vill kontrollera personen.

För att ingå i våldsnormgruppen ska ungdomen för det första ha blivit utsatt av någon av de våldsformer som efterfrågats av en familjemedlem, eller själv angivit att de utövat våld mot en familjemedlem; för det andra ska våldet ha utövats för att antingen utöva kontroll eller bestämma över den våldsutsatta, som straff för dåligt rykte eller att den våldsutsatta har skämt ut familjen/släkten, eller för att andra i släkten förväntar sig det. Tabell 16 och 17 redovisar svaren på dessa frågor.

Metod

Urval och bortfall

Enkätundersökningen genomfördes bland elever i årskurs nio i Göteborg våren 2023. Sammantaget har 882 elever besvarat enkäten. Av dessa har 469 angivit att de är flickor och 381 att de är pojkar. Utöver det har 19 angivit att uppdelningen i flicka/pojke inte stämmer för dem och 13 har valt att inte svara alls. Det innebär att samtliga analyser som omfattar kön, det vill säga de flesta, utgår från de 850 elever som uppgivit kön.

För jämförelse var antal svarande i den föregående undersökningen 1392 elever vilket är 510 personer eller 37 procent fler än i föreliggande undersökning. Samtidigt var bortfallet i enskilda frågor större förra gången, särskilt gällande hur många som inte svarade alls, men även gällande bortfall på enskilda frågor, särskilt oskuldsfrågor och om de får gå hem till kompisar efter skolan där bortfallet i flera fall var över 50 procent. När bortfallet räknas in har vi fler svarande på de hedersrelaterade frågorna jämfört med 2018 fast vi hade ett betydligt högre antal svarande den gången.

Liksom vid föregående undersökning har ***urvalet*** varit strategiskt med målet att få en jämn fördelning över stadens geografiska och socioekonomiska områden. Målet var 70 klasser på 25 högstadieskolor, vilket uppskattningsvis är 1600 forskningspersoner som är 15 år fyllda. 20 skolor anmälde deltagande varav 18 deltog (15 kommunala och 3 friskolor) med sammanlagt 58 klasser där 882 individer besvarade enkäten. Dessa är relativt jämnt fördelade över stadens stadsområden. Elever i årskurs 9 som var

15 år fyllda vid enkätinsamlingstillfället erbjöds att delta i studien. Det ***interna bortfallet*** är mellan 5 och 12 procent på frågor som ungdomarna valt att inte svara på. Bortfallet är betydligt lägre än 2018.

Det ska noteras att utfallet av urvalet, både i denna och föregående studie, tenderar att luta åt skolor i utsatta och särskilt utsatta områden. Däremot skiljer sig andelen skolor i olika områdestyper inte i något väsentligt undersökningarna: 2018 låg 35 % av skolorna i särskilt utsatta områden jämför med 33,3 % i föreliggande studie. När befolkningen i alla ovan nämnda områden räknas samman och jämförs med hela staden, så utgör de 22 % av befolkningen. Sammantaget deltar alltså en högre andel ungdomar i utsatta och särskilt utsatta områden i studien vilket kan ha påverkan på studiens resultat avseende andelen ungdomar som lever med oskuldsnormer respektive våldsnormer samt andelen med båda normtyperna.

Enkätdesign

Enkätinstrument vi använder i denna studie är en reviderad version av den enkät som togs fram inför den undersökning som genomfördes hösten 2017 och som vi nu följer upp. Den föregående versionen togs fram av en arbetsgrupp bestående av forskare i socialt arbete som har tagit fram enkätmaterial på området 2007 och 2009 [3] i samverkan med referensgrupper i storstäderna. Enkäten består av fem tematiska områden: Ungdomarnas strukturella livsvillkor; Relations- och sexualitetspraktiker; Vardagspraktiker; Våldspraktiker; Att söka hjälp.

Ungdomarnas strukturella levnadsvillkor beskriver hur stor andel av flickorna och pojkarna som deltagit i studien lever med oskuldsnormer och våldsnormer samt hur de fördelas över stadens olika områden. Vi får också inblick i föräldrars sysselsättning och utbildning samt ungdomens respektive familjens religion och religiositet.

Relations- och sexualitetspraktiker beskriver i vilken utsträckning ungdomars relations- och sexualitetspraktiker begränsas eller kontrolleras av familj och släkt och hur villkor och begränsningar kommer till uttryck för oskuldsgruppen respektive våldsgruppen. Här ingår individer som förväntas vänta med att ha sex tills de gifter sig, förväntas vänta med att ha en parrelation tills de gifter sig, inte själva fritt får välja framtida partner, har begränsningar när det gäller vänskapsförhållanden med personer av annat kön.

[3] För mer information om det tidigare enkätinstrumentet hänvisar vi till Baianstovu med flera 2019, s. 369).

Vardagspraktiker handlar om upplevelser av olika former av konkreta begränsningar i vardagliga praktiker och aktiviteter; aktiviteter som är direkt kopplade till individuella och samhälleliga vardagspraktiker. Här undersöker vi också i vilken utsträckning individer som lever med oskuldsnormer respektive våldsnormer, tillåts delta i utvalda schemalagda skol- och/eller fritidsaktiviteter. Vi undersöker även vad ungdomarna själva tror är skälet till begränsningarna.

Våldspraktiker handlar om ungdomens utsatthet för familjens och släktens våld och om våld som ungdomens själv har utsatt familjemedlem/-ar för. Mer precist handlar det om hur våldsutsattheten ser ut för de ungdomar som lever med en familj som kontrollerar och begränsar deras sexualitet (oskuldsnormgruppen), respektive dem som lever med en familj eller släkt som sanktionerar våldsanvändande (våldsnormgruppen).

Att söka hjälp handlar om i vilken utsträckning ungdomarna kan tänka sig att söka hjälp hos offentliga verksamheter respektive organisationer i civilsamhället. Vi undersöker även ungdomarnas förtroende för personer de har nära relationer med samt personer inom skola, socialtjänst och polis.

Materialinsamling

Intentionen med enkätstudien har varit att följa upp hur situationen ser ut när det gäller förekomsten av hedersrelaterat våld och förtryck riktat mot ungdomar i Göteborgs Stad i stort. Därför har vi strävat efter ett urval där hela staden är representerad.

Första kontakten med grundskoleförvaltningen togs av tjänstepersoner vid stadsledningskontoret i slutet av september 2022, då lärdomen från senaste enkätundersökningen långdragna process. Skolförvaltningen framförde tidigt en oro för att undersökningen i kombination med den senaste tidens desinformationskampanj mot socialtjänsten skulle försämra relationerna mellan skola och vårdnadshavare i områden med stora socioekonomiska utmaningar. Ett klargörande av enkätundersökningens syfte m.m. bidrog till förståelse av uppdraget och vikten av att delta. Dialogen med grundskoleförvaltningen har pågått kontinuerligt under hela rekryteringsperioden och utbildningscheferna har löpande fått uppdateringar om processen.

Genomförande av enkätstudien på skolorna

Inför datainsamlingen informerades eleverna om studiens syfte och möjligheten att frivilligt delta i enkätundersökningen under ett lektionstillfälle på 60 minuter (Bilaga 1). Vårdnadshavare (Bilaga 2), lärare och annan aktuell skolpersonal (Bilaga 3) informerades också på förhand. Lärarna och annan

aktuell skolpersonal fick en tydlig instruktion om den information de förväntades delge eleverna vid datainsamlingstillfället. Den handlade bland annat om att enkätstudien var ett erbjudande som det var frivilligt för eleverna att delta i.

Ett viktigt steg i genomförandeprocessen var att säkra att det fanns personal på skolorna som tog enkätstudien på allvar och som gjorde det möjligt för eleverna att svara på enkäten. Ett sätt att säkerställa att eleverna fick goda förutsättningar att delta var att involverade i projektet var med när eleverna besvarade enkäten. Därför var forskarassistenter samt en representant från Fryshusets Elektraprojekt på plats under insamlingstillfällena.

Enkäten kunde endast fyllas i på svenska och var inte anpassad för barn med intellektuella funktionsnedsättningar, men forskningsassistenternas redovisningar av datainsamlingen visar inga tecken på att detta påverkat svarsfrekvensen.

Etik

Enkätundersökningen har etikprövats av Etikprövningsmyndigheten och har Dnr 2023-00031-01. Deltagarna i studien är 15 år fyllda och gav sitt samtycke genom att de besvarade och lämnade in enkäten. Eleverna erbjöds att fylla i enkäten under lektionstid i skolan och såväl elever som vårdnadshavare och lärare informerades om att det är frivilligt att delta i studien (Bilaga 1, 2, 3). Eleverna fick både muntlig och skriftlig information om vart de kan vända sig för att få stöd om de skulle uppleva att de behöver det. All information som eleverna som deltar i studien lämnar har behandlats konfidentiellt på så vis att inga skolor, klasser eller elever nämns vid namn.

Analys och resultatredovisning

Resultatredovisningens struktur skiljer sig från den föregående studien där samtliga teman redovisades i en gemensam tabell som inkluderade oskuldsnormgruppen, våldsnormgruppen och en kontrollgrupp. Kontrollgruppen bestod av ungdomar som varken levde med någon oskuldsnorm eller våldsnorm. Vi har funnit att en sådan uppställning tenderar att överdriva skillnader mellan grupperna. För oskuldsnormer kan det överdriva skillnader i termer av våld, eftersom oskuldsnormer jämförs med dem som heller inte är våldsutsatta av familjen på grund av rykte och så vidare. För våldsnormer kan det överdriva skillnader i termer av begränsningar eftersom de jämförs med elever som inte heller har oskuldsnormer. Sådana analyser leder helt enkelt till en överdrivet konstruerad jämförelsepunkt. Vi har därför gjort

separata tabeller för oskuldsnormer och våldsnormer som redovisas efter varandra tematiskt: en med oskuldsnormer där de som har två oskuldsnormer jämförs med alla övriga, och en där våldsnorm ställs mot alla dem utan våldsnorm. Studien förlorar lite i jämförbarhet med föregående rapport, men detta uppvägs av ökad tydlighet.

Nu blir frågan vad förlusten av jämförbarhet innebär. Då är det bra att veta att procentsatserna har beräknas inom de olika normgrupperna. Det innebär exempelvis att vi kan jämföra andelen ungdomar med oskuldsnormer som ej får delta i simundervisningen 2023 med den andel som inte fick det 2018. Möjligheten att jämföra normgrupperna med kontrollgruppen och med varandra är således bevarad. Vi kan däremot inte jämföra kontrollgrupperna 2018 och 2023 med varandra.

När vi redovisar resultatet så som det framgår av tabellerna beskriver vi i första hand de tydligaste tendenserna, om och i så fall hur resultatet avviker från den föregående studien 2018 samt vad det skulle kunna bero på.

Analyserna har genomförts i SPSS och resultatet har sedan beskrivits och tolkats i relation till den föregående undersökningen. I sista kapitlet relaterar vi det i viss mån till tidigare forskning och generella förståelser av problemområdet på lite olika sätt beroende vad temat är och vad vi bedömt som relevant.

Som framgår av redovisningarna i kapitel 2-6 blir individerna i några av svarsalternativen så få att resultatet inte blir signifikant. För att förstå hur det kan komma sig kommer här ett exempel. När vi omvandlar 32 procent av flickorna som lever med oskuldsnormer till antal individer får vi 150 personer. När vi bryter ned det till alltmer detaljerade frågor i flera led händer det till slut att det är relevant att svara för ytterst få individer. En sådan situation har vi exempelvis i tabell 17.

I samtliga korstabeller har signifikanta samband markerats ut med *, det vill säga att dessa skillnader är statistiskt säkerställda med 95 procents konfidensgrad ($p<0.05$). Signifikanstesten görs framför allt inom kön som variabel, det vill exempelvis säga att flickor med oskuldsnormer jämförs med flickor utan oskuldsnormer, och detsamma för pojkar.

Vi ska nu gå över till att presentera resultaten av enkätundersökningen tema för tema.

2 UNGDOMARNAS STRUKTURELLA LEVNADSVILLKOR

I detta kapitel presenterar och beskriver vi några av de faktorer som har betydelse för förekomsten av oskuldsnormer och våldsnormer. Det är kön, bostadsområde, socioekonomi, födelseland och religion.

Först presenteras hur stor andel av ungdomarna som lever med oskuldsnormer respektive våldsnormer och antalet individer som ingår i dem. Därefter presenteras analyser av dessa individers särskilda utsattheter och ojämlikhetspositioner. Därefter undersöker vi hur ungdomarna ställer sig till att söka stöd och råd från olika verksamheter. Till sist presenterar vi analyser av ungdomarnas uppfattningar om några demokratiska fri- och rättigheter som är lagstadgade i Sverige.

Strukturella villkor för oskuldsnormer och våldsnormer

Genom att titta på hur många femtonåringar i Göteborg som lever med oskuldsnormer respektive våldsnormer 2023 och deras levnadsvillkor får vi en viss bild av vilka de är. Vi får också kunskap om vilka faktorer som har betydelse för oskuldsnormer och våldsnormer. Låt oss presentera och analysera detta med hjälp av tabellerna 1, 2, 3, 4 och 5a.

Kön samt fördelning över socioekonomiska områden

Den första tabellen visar fördelningen över områden i staden. Den presenteras enligt två olika index. Det första är Segregationsbarometern som utarbetades av tidigare myndigheten Delegationen mot segregation. Den andra är stadens egen indelning.

Segregationsbarometerns områdestyper[4]*:*

- 1: Områden med stora socioekonomiska utmaningar
- 2: Områden med socioekonomiska utmaningar
- 3: Områden som är socioekonomiskt blandade

[4] Segregationsbarometerns områdestyper bygger på tre olika indikatorer: andel personer med låg ekonomisk standard; andel personer med förgymnasial utbildning; andel personer som haft ekonomiskt bistånd i minst tio månader och/eller varit arbetslösa. Segregationsbarometern hanteras av *Boverket* som tillhandahåller mer information här: Om Segregationsbarometern - Segregationsbarometern (boverket.se)

- 4: Områden med goda socioekonomiska förutsättningar
- 5: Områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar

Polisens områdestyper som används av Göteborgs Stad: ej utsatt område; utsatt område; särskilt utsatt område.

Tabell 1: Kön och område: fördelning av oskuldsnormer och våldsnormer

		Ej oskulds-normer	Oskulds-normer	Total	Ej vålds-normer	Vålds-normer	Total
Kön	Tjej	68	32*	100	82	18*	100
	Kille	84	16*	100	87	13*	100
Stadsområde	Hisingen	74	26	100	83	17	100
	Sydväst	87	13*	100	86	14	100
	Nordost	46	54*	100	86	14	100
	Centrum	85	15*	100	84	16	100
Segregations-barometerns index	Områdestyp 1	51	49*	100	85	15	100
	Områdestyp 2	63	37*	100	82	18	100
	Områdestyp 3	97	3*	100	88	12	100
	Områdestyp 4	81	19*	100	82	18	100
	Områdestyp 5	100	0*	100	93	7*	100
Utsatt område	Ej utsatt område	81	19*	100	83	17	100
	Utsatt område	73	27	100	90	10	100
	Särskilt utsatt område	51	49*	100	86	14	100

Ungdomarnas boende i staden

I den här studiens urval bor ungdomarna som lever med oskuldsnormer huvudsakligen i segregationsbarometerns områdestyper 1 och 2 eller i det som staden kallar särskilt utsatta områden. I konkreta termer handlar det om över hälften av ungdomarna i Nordost, en fjärdedel av ungdomarna på Hisingen och övriga lika fördelade mellan Sydväst och Centrum. Ungdomarna som lever med våldsnormer är mer jämnt fördelade över staden och har därmed inte någon tydlig socioekonomisk profil beträffande den geografiska placeringen av bostaden i staden, även om det är en lägre andel ungdomar med våldsnormer i områdestyp 5. Ingen jämförelse kan göras med

den föregående undersökningen eftersom ingen motsvarande tabell redovisades då. Vi vill påminna om att siffrorna inte kan generaliseras till absoluta siffror för hela staden på grund av den skevhet i urvalet som vi beskrivit på sidan 23-24.

Kön och normer

Av de ungdomar som besvarade enkäten våren 2023 levde 32 procent av flickorna med oskuldsnormer och 18 procent av dem med våldsnormer, medan16 procent av pojkarna levde med oskuldsnormer och 13 procent med våldsnormer.

Här bör vi hålla i minnet att det som enligt forskning skiljer hedersrelaterat våld från våld nära relationer och mäns våld mot kvinnor är den kollektiva legitimeringen av våldet inom en grupp, vilket gör det ömsesidiga beroendet mellan gruppmedlemmarna mycket starkt. Hedersrelaterat våld och förtryck vilar alltså på normer om att våldet och förtrycket är rätt och riktigt när det syftar till att förhindra att en familjs och/eller en släkts rykte skadas, eller behöver återupprättas. Det innebär att oskuldsnormer och våldsnormer i sig inte kan beskriva enskildas utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, utan det är genom specifika kombinationer av oskuldsnormer och våldsnormer som hedersvåldet kan fångas. Samtidigt ska vi med kraft understryka att vi vill bidra till att allt våld ska upphöra oavsett våldets uttryck och sammanhang. Vi återkommer till det i kapitel 5

Tabell 2: Oskuldsnormer och kön (%)

	Tjej		Kille		Totalt	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Ej oskuldsnormer	313	68	313	84	626	75
Oskuldsnormer	150	32	61	16	211	26
Total	463	100	374	100	837	100

Tabellen visar både det konkreta antalet individer som lever med oskuldsnormer och andelen i procent ordnat per kön. Vi ser också hur många ungdomar som svarat på de frågor som krävs för att ingå i analysen: 837 av 882 personer. Bortfallet är 45 personer vilket är ca. 5 procent.

Tabell 3: Våldsnormer och kön

	Tjej		Kille		Totalt	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Ej våldsnorm	381	82	320	87	701	84
Våldsnorm	84	18	47	13	131	16
Total	465	100	367	100	832	100

I tabellen ovan ser vi det konkreta antalet individer som lever med våldsnormer och andelen i procent ordnat per kön. Även här framgår hur många ungdomar som svarat på de frågor som krävs för att ingå i analysen: 832 av 882 personer. Bortfallet är 50 personer vilket är ca. 5,5 procent.

Innebär nu detta att 32 plus 18 procent av flickorna och 16 plus 13 procent av pojkarna lever med hedersnormer? Det gör det inte, åtminstone inte enligt den forskningsbaserade definition av hedersnormer och hedersrelaterat våld som denna studie vilar på.

Tabell 4: Både oskuldsnormer och våldsnormer (%)

	Ej oskuldsnormer	*Oskuldsnormer*
Ej våldsnormer	85	81
Våldsnormer	15	19

Av de ungdomar som lever med oskuldsnormer lever 19 procent även med våldsnormer, vilket kan jämföras med 15 procent av dem som inte har oskuldsnormer. Den totala andelen ungdomar som lever med både våldsnormer och oskuldsnormer är 5 procent. Det är i första hand här vi kan identifiera den typ av våldsutsatthet och våldslegitimering som är knuten till sexualitet och reproduktion, det vill säga den hedersrelaterade utsatthet som regeringens definition av hedersrelaterat våld och förtryck bygger på (Regeringen 2007)[5]. Av ungdomarna som lever med våldsnormer lever alltså 81 procent utan oskuldsnormer. Det är med andra ord långt ifrån

5 Valet att utesluta ordet förtryck ur benämningen i denna studie baseras på att förtrycket också är våld. Det blir därmed orimligt att använda våld och förtryck som om det vore skilda saker. Som vi visar i kapitel 1 definierar studien hedersrelaterat våld som ett spektrum av fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt och ekonomiskt våld. Alla dessa våldsformer rymmer förtryck vilket gör ordet förtryck överflödigt i sammanhanget.

överlappande grupper, utan snarare två kompletterande sätt att fånga ungdomars våldsutsatthet och begränsningar inom familjen. Hur detta gestaltas i ungdomarnas liv ger kapitel 2-6 närmare inblick i.

Födelseland

I tabellen nedan ser vi dels var ungdomen själv är född, dels var mamma och pappa är födda. Vilka frågor som ställts framgår av tabellen.

Tabell 5: Strukturella villkor: födelseland

Oskuldsnormer (%)		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Var är du själv född?	Norden	84	81	61*	61*
	Övriga Europa	6	4	6	6
	Mellanöstern	3	6	13*	6
	Asien, utanför Mellanöstern	3	4	9*	8
	Afrika	3	4	11*	18*
	Övrigt	0	1	0	2
Var är din mamma född?	Norden	61	59	8*	13*
	Övriga Europa	11	10	13	9
	Mellanöstern	12	12	34*	26*
	Asien, utanför Mellanöstern	7	8	18*	13
	Afrika	8	7	24*	32*
	Övrigt	2	5	4	6
Var är din pappa född?	Norden	56	55	10*	14*
	Övriga Europa	15	12	12	8
	Mellanöstern	12	14	35*	25*
	Asien, utanför Mellanöstern	5	5	13*	16*
	Afrika	9	6	25*	31*
	Övrigt	3	8	5	6

Ungdomar med oskuldsnormer har i högre utsträckning föräldrar som är födda i Mellanöstern, Afrika och övriga Asien. Föräldrarnas födelseland har med andra ord stor betydelse för om ungdomarna lever med oskuldsnormer.

Ungdomar med oskuldsnormer är i lägre utsträckning födda i Sverige eller övriga Norden. Det ska noteras att 61 procent av de flickor och pojkar som lever med oskuldsnormer är födda i Sverige eller övriga nordiska länder, medan 13 procent av flickorna är födda i Mellanöstern och 11 procent i Afrika. Efter Norden kommer för pojkarnas del Afrika där en femtedel är födda.

Våldsnormer (%)		Ej våldsnorm		Våldsnorm	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Var är du själv född?	Norden	75	78	80	73
	Övriga Europa	6	5	5	2
	Mellanöstern	7	5	5	7
	Asien, utanför Mellanöstern	5	3	5	13*
	Afrika	6	7	5	2
	Övrigt	0	1	0	2
Var är din mamma född?	Norden	45	52	38	42
	Övriga Europa	11	11	15	5
	Mellanöstern	18	13	25	26*
	Asien, utanför Mellanöstern	9	8	16	19*
	Afrika	14	12	6	5
	Övrigt	3	5	0	5
Var är din pappa född?	Norden	43	48	32	50
	Övriga Europa	13	13	21	5
	Mellanöstern	18	14	26	20
	Asien, utanför Mellanöstern	7	6	10	14*
	Afrika	16	12	6*	0*
	Övrigt	4	7	4	11

Ungdomarna som lever med våldsnormer uppvisar ett liknande mönster som ungdomarna med oskuldsnormer, det vill säga att risken att vara utsatt för kollektivt legitimerat våld är något högre för ungdomar med föräldrar födda i Mellanöstern och övriga Asien. Skillnaderna mellan huvudkategorierna, det vill säga mellan dem som inte lever med våldsnormer och dem som gör det, är mindre jämfört med oskuldsnormer.

Sammantaget har födelseland större betydelse för oskuldsnormer än för våldsnormer. Den föregående undersökningens resultat följer ett liknande mönster.[6]

[6] Föräldrars födelseland redovisades inte i den föregående undersökningen och kan därmed inte jämföras.

Socioekonomiska livsvillkor

Vi ska nu presentera ungdomarnas svar på frågor om deras mammors och pappors sysselsättning och utbildning samt familjens boendeförhållanden. Frågorna som ungdomarna besvarat framgår av tabellen nedan.

Tabell 6: Strukturella villkor: socioekonomi

Oskuldsnormer (%)		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Vad gör din mamma	Arbetar	84	82	70*	62*
	Arbetar ej	13	13	26*	31*
	Vet ej	3	5	4	8
Mammas högsta utbildning	Grundskola	7	7	13*	22*
	Gymnasium/ yrkesutbildning	19	18	26	14
	Universitet eller högskola	59	50	31*	37
	Vet inte	15	24	30*	27
Vad är gör din pappa	Arbetar	91	85	77*	74
	Arbetar ej	7	9	16*	14
	Vet ej	2	6	7*	12
Pappas högsta ut-bildning	Grundskola	8	6	15*	14*
	Gymnasium/yrkesutbildning	27	24	22	20
	Universitet eller högskola	48	46	26*	29*
	Vet inte	17	25	36*	37
Var bor du större delen av tiden?	I centrala staden	66	54	63	45
	Utanför centrala staden	34	46	37	55
Hur bor du större delen av tiden?	I lägenhet	60	70	80*	83
	I villa	26	19	9*	6*
	I radhus	14	11	10	10
Har du eget rum?	Ja	89	86	53*	76
	Nej	11	14	47	24

Analysen visar att både pappans och mammans position på arbetsmarknaden är viktig för förekomsten av oskuldsnormer, men att mammans är den viktigaste. Vi ser nämligen att mammorna till ungdomar som lever med

oskuldsnormer arbetar utanför hemmet i lägre utsträckning än övriga ungdomars mammor. Annorlunda uttryckt ökar sannolikheten för att barn med en hemmagående mamma lever med oskuldsnormer. Många ungdomar som lever med oskuldsnormer har föräldrar som har låg utbildning, det vill säga som har gått högst 9 år i skolan. En större andel flickor och pojkar med oskuldsnormer växer alltså upp i studieovana miljöer, jämfört med övriga. Flickor och pojkar med oskuldsnormer bor oftare i en lägenhet. Nära hälften av flickorna och en fjärdedel av pojkarna har inte ett eget rum (pojkarnas andel är dock ej statistisk signifikant). Analysen följer i allt väsentligt mönstren i den föregående undersökningen.

Våldsnormer (%)		Ej våldsnorm		Våldsnorm	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Vad är gör din mamma	Arbetar	81	81	72	63*
	Arbetar ej	15	13	25*	30*
	Vet ej	3	6	3	7
Mammas högsta utbildning	Grundskola	7	6	15*	26*
	Gymnasium /yrkesutbildning	22	17	18	19
	Universitet eller högskola	52	53	44	21*
	Vet inte	19	24	24	33
Vad är gör din pappa	Arbetar	87	86	87	68*
	Arbetar ej	9	9	12	16
	Vet ej	4	6	1	16*
Pappas högsta utbildning	Grundskola	10	6	8	9
	Gymnasium/yrkesutbildning	26	25	25	16
	Universitet eller högskola	42	44	36	32
	Vet inte	21	25	31	43*
Var bor du större delen av tiden?	I centrala staden	66	52	61	53
	Utanför centrala staden	34	48	39	47
Hur bor du större delen av tiden?	I lägenhet	66	72	70	74
	I villa	21	18	20	12
	I radhus	14	10	10	14
Har du eget rum?	Ja	77	85	78	76

	Nej	23	15	23	24

Livsvillkoren för flickorna och pojkarna med våldsnormer liknar ungdomarnas med oskuldsnormer: de växer i högre utsträckning än de övriga ungdomarna upp i studieovana miljöer och har arbetslösa föräldrar. Även detta resultat visar att framför allt mammans position på arbetsmarknaden är av vikt, men inte lika tydligt som för oskuldsnormer. Annorlunda uttryckt ökar sannolikheten för våldsnormer med socioekonomisk utsatthet. Anmärkningsvärt många pojkar i våldsnormgruppen uppger att de inte känner till pappas utbildnings- och arbetssituation[7].

Religion och religiositet

I vilken mån samvarierar oskuldsnormer respektive våldsnormer med religiös tillhörighet och religiositet? Om det har vi ställt en rad frågor som presenteras i tabell 5 nedan. Vi efterfrågar både ungdomens egen och familjens religiösa tillhörighet och religiositet.

Tabell 7: Strukturella villkor: religion och religiositet

Oskuldsnormer (%)		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Vilken religiös tillhörighet har du?	Ingen	48	51	4*	4*
	Kristen	27	23	18*	16*
	Muslimsk	21	22	78*	76*
	Övrig	3	4	1	4
Vilken religiös tillhörighet har din familj	Ingen	46	45	1*	2*
	Kristen	29	26	18*	15
	Muslimsk	21	24	78*	77*
	Övrig	4	4	3	6
Hur religiös anser du att du själv är?	Litet	78	75	30*	24*
	Mycket	22	25	70*	76*
	Litet	74	66	12*	12*

[7] Alternativet vet ej fanns inte i den föregående undersökningens enkät så någon jämförelse kan ej göras.

Hur religiös anser du att din mamma är?	Mycket	26	34	88*	88*
Hur religiös anser du att din pappa är?	Litet	79	71	23*	18*
	Mycket	21	29	77*	82*

Analysen ovan visar att oskuldsnormer har ett starkt samband med religiositet och är vanligast bland de ungdomar som uppgivit att föräldrarna och de själva är muslimer, och mindre vanligt bland kristna och bland dem som uppgivit att de ej har någon religion. Även grad av religiositet har en påverkan då oskuldsnormer är vanligare bland dem som uppger att de själva är mycket religiösa och har föräldrar som också är det. Inga tydliga könsskillnader föreligger. För både pojkar och flickor som lever med oskuldsnormer i den här undersökningen är islam den vanligast förekommande religionen.

Det ska noteras att fördelningen mellan kristendom och islam visavi oskuldsnormer i den här konkreta enkätundersökningen kan säga mer om befolkningens sammansättning i just Göteborg än om generella skillnader mellan muslimer och kristna. Det visar den kvalitativa delstudien i den föregående undersökningen (Baianstovu m.fl., 2019) och annan forskningslitteratur. Den konkreta fördelningen mellan religioner i denna undersökning kan därmed sannolikt inte generaliseras till andra städer i Sverige.

Våldsnormer (%)		Ej våldsnorm		Våldsnorm	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Vilken religiös tillhörighet har du?	Ingen	33	43	36	53
	Kristen	25	23	23	16
	Muslimsk	40	32	40	20
	Övrig	3	3	1	11*
Vilken religiös tillhörighet har din familj	Ingen	32	40	26	33
	Kristen	25	25	27	24
	Muslimsk	39	33	42	28
	Övrig	3	3	5	15*
Hur religiös anser du att du själv är?	Litet	60	66	71*	77*
	Mycket	40	34	29*	23*
	Litet	53	59	63*	57

Hur religiös anser du att din mamma är?	Mycket	47	41	38*	43
Hur religiös anser du att din pappa är?	Litet	60	63	64*	63
	Mycket	40	37	36*	38

Religion spelar mindre roll för ungdomarnas utsatthet för legitimerat våld jämfört med oskuldsnormer. För pojkar finns tendenser till att våldsnormer är mindre vanliga bland dem som har en muslimsk tro, men skillnaderna är inte statistiskt signifikanta. Den övergripande slutsatsen är snarare att våldsnormer inte är vanligare bland ungdomar i muslimska och kristna familjer än bland andra. Det kan noteras att våldsnormer är mindre vanliga i starkt religiösa familjer. Det innebär att religion i sig inte driver på och legitimerar våldsnormer utan snarare har en förmildrande effekt.

Ungdomarnas värderingar

Ungdomarna har fått frågor om hur de uppfattar en rad jämställdhets- och jämlikhetsfrågor. Genom att ungdomarna tillkännager vad de tycker om olika påståenden får vi viss inblick i ungdomarnas grad av demokratisk socialisation, det vill säga vilka normer och värderingar kring jämställdhet och jämlikhet de har internaliserat (gjort till sina egna) och inte. Frågorna är formulerade utifrån en tydlig polarisering mellan demokratiska (jämställda och jämlika) värderingar å ena sidan, och konservativa (patriarkala, auktoritära och hierarkiska) å den andra.

Tabell 8: Inställning till demokratiska fri- och rättigheter

Oskuldsnormer (%) *Det finns lagar som skyddar en rad individuella fri- och rättigheter. Här är några exempel från svensk lagstiftning, tycker du de är bra eller dåliga?*		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Flickor/kvinnor och pojkar/män har lika rättigheter	Jättebra	93	86	87*	76
	Ganska bra	4	11	10*	20
	Ganska dåligt	3	1	2	4
	Jättedåligt	0	2	1	0
Alla har lika rättigheter oavsett bakgrund	Jättebra	91	84	89	81
	Ganska bra	5	10	9	15
	Ganska dåligt	3	5	2	2
	Jättedåligt	1	0	0	2
Ingen under 18 år	Jättebra	73	70	74	63

får gifta sig	Ganska bra	21	23	19	22
	Ganska dåligt	4	4	4	12*
	Jättedåligt	2	3	2	4
Kvinnor får gifta sig med kvinnor och män med män	Jättebra	80	57	25*	18*
	Ganska bra	8	16	25*	18
	Ganska dåligt	6	11	28*	20
	Jättedåligt	5	17	22*	45*
Ingen får tvingas att gifta sig mot sin vilja	Jättebra	95	90	89*	76*
	Ganska bra	3	5	6	10
	Ganska dåligt	0	3	0	6
	Jättedåligt	2	2	5	8*
Flickor och kvinnor får inte könsstympas	Jättebra	88	74	77*	45*
	Ganska bra	6	12	10	28*
	Ganska dåligt	3	8	7	6
	Jättedåligt	3	6	7	21*
Flickor och kvinnor har rätt till abort	Jättebra	93	74	72*	29*
	Ganska bra	5	13	18*	38*
	Ganska dåligt	2	9	5*	17
	Jättedåligt	0	4	4*	17*
Föräldrar får inte bestraffa sina barn med våld	Jättebra	92	77	82*	58*
	Ganska bra	4	11	9*	28*
	Ganska dåligt	1	7	3	8
	Jättedåligt	4	5	6	6

Analysen i tabellen ovan visar att den största andelen ungdomar i alla kategorier anser att jämställdhet och jämlikhet är viktiga värden, men flickor och pojkar med oskuldsnormer anammar den normen i något lägre utsträckning än de övriga. Huvuddelen av ungdomarna i alla fyra kategorier tycker också att de konkreta följderna av jämställdhetidealen är jättebra, det vill säga att ingen under 18 år får gifta sig och att ingen ska tvingas gifta sig mot sin vilja. Genomgående ser vi dock skillnader mellan huvudkategorierna, det vill säga mellan flickor och pojkar i oskuldsnormgruppen och övriga ungdomar.

De största skillnaderna mellan huvudkategorierna kan iakttas i synen på samkönat äktenskap, könsstympning och bestraffning av barn i uppfostrande syfte. Pojkar som lever med oskuldsnormer har genomgående mer konservativa värderingar än övriga ungdomar, medan flickor utan oskuldsnormer har de minst konservativa värderingarna. Det ska noteras att samma genusmönster gör sig gällande inom båda huvudkategorierna där flickor har betydligt mindre konservativa värderingar än pojkar.

Våldsnormer (%)

Det finns lagar som skyddar en rad individuella fri- och rättigheter. Här är några exempel från svensk lagstiftning, tycker du de är bra eller dåliga?		Ej våldsnormer		Våldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Flickor/kvinnor och pojkar/män har lika rättigheter	Jättebra	92	85	88	76
	Ganska bra	6	12	6	18
	Ganska dåligt	2	1	6*	2
	Jättedåligt	0	1	0	4
Alla har lika rättigheter oavsett bakgrund	Jättebra	92	84	85	78
	Ganska bra	6	10	8	18
	Ganska dåligt	2	5	6*	4
	Jättedåligt	0	1	1	0
Ingen under 18 år får gifta sig	Jättebra	76	70	63*	61
	Ganska bra	18	23	31*	16
	Ganska dåligt	4	4	4	16*
	Jättedåligt	2	2	3	7
Kvinnor får gifta sig med kvinnor och män med män	Jättebra	63	52	60	49
	Ganska bra	13	16	14	18
	Ganska dåligt	13	12	15	11
	Jättedåligt	11	21	10	22
Ingen får tvingas att gifta sig mot sin vilja	Jättebra	93	89	91	82
	Ganska bra	4	6	5	7
	Ganska dåligt	0	2	1*	9*
	Jättedåligt	3	3	3	2
Flickor och kvinnor får inte könsstympas	Jättebra	84	70	86	57
	Ganska bra	7	13	9	23
	Ganska dåligt	5	7	3	13
	Jättedåligt	4	9	3	8
Flickor och kvinnor har rätt till abort	Jättebra	85	69	91	55
	Ganska bra	10	17	8	18
	Ganska dåligt	3	8	1	25*
	Jättedåligt	2	6	0	2
Föräldrar får inte bestraffa sina barn med våld	Jättebra	89	75	87	62
	Ganska bra	5	14	9	11
	Ganska dåligt	1	6	1	16*
	Jättedåligt	5	4	3	11*

Mönstren i våldsnormgruppens svar visar att flickor utan våldsnormer har de minst konservativa värderingarna och pojkar med våldsnormer de mest konservativa. De största skillnaderna mellan kategorier kan iakttas mellan flickor och pojkar och inte mellan ungdomar med och utan våldsnormer.

Det vill säga att flickor med våldsnormer har demokratiska värderingar i högre utsträckning än båda kategorierna av pojkar.

3 SEXUALITET OCH RELATIONER

Nästa ämne vi tar oss an är i vilken utsträckning de ungdomar som lever med hedersrelaterade normer kontrolleras och begränsas avseende sexualitet och relationer. Ämnet och de frågor som ställts i enkäten motiveras av att i centrum för samhällets arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck står kontroll och begränsningar av främst kvinnors och flickors sexualitet (Regeringen 2007).

Familjens förväntningar kring sexualitet och relationer

Den första frågan undersöker ungdomarnas uppfattningar på områden som berör sexualitet på ett eller annat sätt.

Tabell 9: Normer kring sexualitet och relationer

Oskuldsnormer (%)		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
Finns det följande förväntningar i din familj eller släkt?		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Att du ska vara gift som vuxen	Stämmer ej	77	70	39*	16*
	Stämmer	23	30	61*	84*
Att du ska vara heterosexuell (bli kär i någon av annat kön)	Stämmer ej	69	56	11*	9*
	Stämmer	31	44	89*	91*
Att du ska vänta med sex tills du gifter dig	Stämmer ej	84	85	0*	0*
	Stämmer	16	15	100*	100*
Att du ska vara könsstympad/omskuren	Stämmer ej	96	86	87*	30*
	Stämmer	4	14	13*	70*
Att flickor/unga kvinnor (t.ex. en syster) ska vänta med sex tills de gifter sig	Stämmer ej	87	80	6*	8*
	Stämmer	13	20	94*	92*
Att pojkar/unga män (t.ex. en bror) ska vänta med sex tills de gifter sig	Stämmer ej	90	82	15*	8*
	Stämmer	10	18	85*	92*

De största skillnaderna mellan ungdomar med oskuldsnormer och dem utan är att ungdomar med oskuldsnormer, i särskilt hög utsträckning pojkar, förväntas vara gifta som vuxna inom en heterosexuell relation och att de och andra unga inom familjen ska vänta med sex tills de gifter sig. Förväntningar på könsstympning ställs i högre grad på pojkar med oskuldsnormer, men även på flickor med oskuldsnormer om än i betydligt mindre utsträckning än på pojkarna.

Våldsnormer (%)

Finns det följande förväntningar i din familj eller släkt?		Ej våldsnorm		Våldsnorm	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Att du ska vara gift som vuxen	Stämmer ej	65	61	60	63
	Stämmer	35	39	40	37
Att du ska vara heterosexuell (bli kär i någon av annat kön)	Stämmer ej	52	50	43	40
	Stämmer	48	50	57	60
Att du ska vänta med sex tills du gifter dig	Stämmer ej	56	70	51	68
	Stämmer	44	30	49	32
Att du ska vara könsstympad/omskuren	Stämmer ej	94	76	89	82
	Stämmer	6	24	11	18
Att flickor/unga kvinnor (t.ex. en syster) ska vänta med sex tills de gifter sig	Stämmer ej	61	67	53	70
	Stämmer	39	33	47	30
Att pojkar/unga män (t.ex. en bror) ska vänta med sex tills de gifter sig	Stämmer ej	63	70	69	70
	Stämmer	37	30	31	30

Nära hälften av flickorna i båda huvudgrupperna, det vill säga både flickor som lever med våldsnormer och de som inte gör det, och en tredjedel av pojkarna i båda huvudgrupperna förväntas vänta med sex tills de gifter sig. Liksom i analysen över oskuldsnormer lever en större andel pojkar med förväntningar på könsstympning jämfört med flickor.

Familjens krav på framtida partner

Tabell 10: Familjens krav på framtida partner

Oskuldsnormer (%) *Om du skulle ha eller få ha en kärleksrelation, skulle den du är ihop med behöva uppfylla något av följande krav för att bli accepterad av din familj eller släkt?*		Ej oskulds-normer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Får du ha en kärleksrelation eller ett förhållande för din familj?	Ja	75	83	25*	37*
	Nej	5	3	39*	32*
	Vet inte	20	14	36*	31*
Måste vara i ungefär samma ålder som jag	Ja	81	76	69*	74
	Nej	19	24	31*	26
Måste vara en heterosexuell relation (får ej vara av samma kön)	Ja	29	41	76*	81*
	Nej	71	59	24*	19*
Måste ha samma etnicitet/tillhöra samma folkgrupp som min familj	Ja	6	4	29*	22*
	Nej	94	96	71*	78*
Måste ha samma religion som min familj	Ja	14	9	94*	83*
	Nej	86	91	6*	17*
Måste vara svensk	Ja	3	3	0*	0
	Nej	97	97	100*	100
Vem bestämmer vem du ska gifta dig med eller leva tillsammans med i framtiden?	Du själv (tillsammans med din partner)	87	90	40*	52*
	Du själv men din familj måste först acceptera personen	9	6	55*	43*
	Din familj väljer en partner som du får ta ställning till	0	0	1	0
	Det blir mest din familj som väljer åt dig	0	0	1	0
	Endast din familj, du själv har inte mycket att säga till om	0	0	0	0
	Vet inte	3	3	3	5

Frågorna om att få ha ett förhållande, samt krav på samma etnicitet/folkgrupp eller religion ingår i operationaliseringen av oskuldsnormer. Av dessa

är framför allt religion tongivande krav. Annars framträder krav på heterosexualitet tydligt. Utöver det anser de flesta ungdomarnas familjer att den framtida partnern bör vara i samma ålder, med visst undantag för flickor med oskuldsnormer. Det gäller för övrigt även ungdomar utan oskuldsnormer.

Beträffande ungdomarnas möjlighet att själva välja sin framtida partner uppger de flesta ungdomarna utan oskuldsnormer att de själva får bestämma medan endast 52 procent av pojkarna och 40 procent av flickorna med oskuldsnormer bestämmer själva. Kring hälften av ungdomarna med oskuldsnormer uppger att familjen måste acceptera deras framtida partner.

Våldsnormer (%)

Om du skulle ha eller få ha en kärleksrelation, skulle den du är ihop med behöva uppfylla något av följande krav för att bli accepterad av din familj eller släkt?		Ej våldsnorm		Våldsnorm	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Får du ha en kärleksrelation eller ett förhållande för din familj?	Ja	60	78	52	60*
	Nej	14	7	26*	11
	Vet inte	26	15	21	29*
Måste vara i ungefär samma ålder som jag	Ja	77	76	77	73
	Nej	23	24	23	27
Måste vara en heterosexuell relation (får ej vara av samma kön som jag)	Ja	43	47	50	51
	Nej	57	53	50	49
Måste ha samma etnicitet/tillhöra samma folkgrupp som min familj	Ja	13	7	16	7
	Nej	87	93	84	93
Måste ha samma religion som min familj	Ja	41	20	39	24
	Nej	59	80	61	76
Måste vara svensk	Ja	1	3	4	0
	Nej	99	97	96	100
Vem bestämmer vem du ska gifta dig med eller leva tillsammans med i framtiden?	Du själv (tillsammans med din partner)	73	85	66	76
	Du själv men din familj måste först acceptera personen	23	11	29	24*
	Din familj väljer en partner som du får ta ställning till	0	0	2*	0

Det blir mest din familj som väljer åt dig	0	0	0	0
Endast din familj, du själv har inte mycket att säga till om	0	0	0	0
Vet inte	3	4	2	0

Ungdomar i våldsnormgruppen anger i högre utsträckning att de inte får, eller inte vet om de får ha ett förhållande, men gällande specifika krav finns inte några signifikanta skillnader mellan huvudgrupperna. Tre fjärdedelar av flickorna uppger att deras familjer kräver att en framtida partner måste vara i samma ålder som de och omkring hälften att det måste vara en samkönad relation. Omkring 40 procent av flickornas familjer uppges kräva att partnern måste ha samma religion som de. Etnicitet är viktigt för ett fåtal.

Det kan noteras en viss tendens till att skillnaderna mellan huvudgrupperna är tydligare än skillnaderna inom dem. Det gäller både möjligheten till att få välja en framtida utan specifika krav från familjen på sexuell läggning, religion och etnicitet och förhållande där ca. 55 procent av alla flickor får ha ett sådant jämfört 85 procent av pojkarna utan våldsnormer och 76 procent av pojkarna med hedersnormer.

Ungdomarnas oro över att andra ska bestämma över dem

Vi ska nu titta på ungdomarnas oro över att andra ska bestämma över dem på en rad områden. Frågorna framgår av tabellerna nedan.

Tabell 11: Oro för att andra ska bestämma över en

Oskuldsnormer (%)

Är du orolig för att andra ska bestämma		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
vilken utbildning du ska välja	Inte orolig	95	96	94	94
	Orolig	5	4	6	6
vad du ska göra på din fritid	Inte orolig	94	93	90	87
	Orolig	6	7	10	13
vilka vänner du ska ha	Inte orolig	92	94	85*	85*
	Orolig	8	6	15*	15*

vem du ska gifta dig med eller leva tillsammans med i framtiden	Inte orolig	95	97	84*	88*
	Orolig	5	3	16*	12*
vilken religion du ska ha	Inte orolig	95	95	91	86*
	Orolig	5	5	9	14*
att du inte får bära en viss religiös symbol (kors, turban, hijab, kippa eller annat)	Inte orolig	95	98	92	94
	Orolig	5	2	8	6
att du måste bära en viss religiös symbol (kors, turban, hijab, kippa eller annat)	Inte orolig	97	98	95	96
	Orolig	3	2	5	4

Så gott som samtliga ungdomar, med eller utan oskuldsnormer, uppger att de inte är oroliga för att begränsas i sitt val av utbildning. Oroliga ungdomar finner vi bland flickor och pojkar med oskuldsnormer som oroar sig för att andra ska bestämma vem de ska gifta sig med i framtiden (16 procent av flickorna och 12 procent av pojkarna) och vilka vänner de ska ha (15 procent). Av pojkar med oskuldsnormer anger även 14 procent oro över att andra ska bestämma vilken religion de ska ha. Det är viktigt att lägga märke till att de flesta ungdomarna med oskuldsnormer inte känner någon oro på dessa områden. En ytterst liten andel av ungdomar i alla fyra kategorier uppger att de känner oro kring religiösa symboler. Det kan vara intressant att notera att andelen som är orolig för *att inte få* bära en viss religiös symbol är större än den som är rädd för *att tvingas* göra det, även om dessa andelar är ytterst små.

Våldsnormer (%)

Är du orolig för att andra ska bestämma		Ej våldsnorm		Våldsnorm	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
vilken utbildning du ska välja	Nej	96	97	89*	91
	Ja	4	3	11*	9
vad du ska göra på din fritid	Nej	96	94	80*	82*
	Ja	4	6	20*	18*
vilka vänner du ska ha	Nej	95	93	68*	86
	Ja	5	7	32*	14

vem du ska gifta dig med eller leva tillsammans med i framtiden	Nej	93	97	86*	91
	Ja	7	3	14*	9
vilken religion du ska ha	Nej	97	94	82*	91
	Ja	3	6	18*	9
att du inte får bära en viss religiös symbol (kors, turban, hijab, kippa eller annat)	Nej	95	97	88*	100
	Ja	5	3	13*	0
att du måste bära en viss religiös symbol (kors, turban, hijab, kippa eller annat).	Nej	97	97	91*	100
	Ja	3	3	9*	0

Ungdomar med våldsnormer är genomgående mer oroliga än andra ungdomar för att andra ska bestämma över dem. De är oroliga för att andra ska bestämma vilken utbildning de ska välja, vad de ska göra på sin fritid, vilka vänner de får ha, vem de ska gifta sig med, vilken religion de ska ha, att de inte får bära en viss religiös symbol eller tvingas till att bära en sådan. Samtidigt ser vi att flickor med våldsnormer är mer oroliga än pojkar med våldsnormer. Liksom i analysen över oskuldsnormer är det mer vanligt att oroa sig för att inte få bära en viss religiös symbol än att tvingas göra det. Pojkar med våldsnormer är minst oroliga jämfört med alla andra ungdomar för att någon ska bestämma vilka religiösa symboler de får eller inte får bära. Detta tema redovisades inte i den föregående undersökningen, så det finns inga resultat att jämföra med.

4 VARDAGSPRAKTIKER

Vardagspraktiker handlar om ungdomarnas vardag i skolan och i deras fritidsliv. Den fråga som behandlas är i vilken utsträckning ungdomarna anser att de kan delta i den lagstadgade undervisningen i skolan och hur de ser på sin fritid. Frågorna som ungdomarna besvarat framgår av tabellerna nedan.

Möjlighet att delta i skolaktiviteter

Tabell 12: Deltagande i skolaktiviteter

Oskuldsnormer (%)

		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Jag får vara med på klassresa med övernattning	Ja	95	98	82*	89*
	Nej	5	2	18*	11*
Jag får vara med på idrottsundervisningen i skolan	Ja	100	99	99	98
	Nej	0	1	1	2
Jag får vara med på simundervisningen när tjejer och killar simmar tillsammans	Ja	99	97	94*	93
	Nej	1	3	6*	7
Jag får vara med på information om sexualitet, samtycke och relationer i skolan	Ja	97	97	89*	88*
	Nej	3	3	11*	12*

De flesta ungdomar med och utan oskuldsnormer får delta i simning och idrottsundervisning i skolan. De flesta flickor får också delta i klassresa, idrottsundervisning, könsblandad simundervisning samt information om undervisning om sexualitet, samtycke och relationer. Det är vanligast att ungdomar som lever med oskuldsnormer har begränsningar: en femtedel av flickorna och drygt en tiondedel av pojkarna får inte delta i klassresa med övernattning, ungefär en av tio får inte delta i undervisning om sexualitet, samtycke och relationer.

Våldsnormer (%)

		Ej våldsnormer		Våldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Jag får vara med på klassresa med övernattning	Ja	94	97	83*	93
	Nej	6	3	17*	7
Jag får vara med på idrottsundervisningen i skolan	Ja	100	100	100	96*
	Nej	0	0	0	4*
Jag får vara med på simundervisningen när tjejer och killar simmar tillsammans	Ja	98	97	98	88*
	Nej	2	3	2	12*
Jag får vara med på information om sexualitet, samtycke och relationer i skolan	Ja	95	95	93	98
	Nej	5	5	7	2

De dominerande mönstren i våldsnormgruppen följer i allt väsentligt mönstren i oskuldsnormgruppen som beskrivs i kommentaren ovan. En något större andel ungdomar med våldsnormer får delta i undervisning om sexualitet, samtycke och relationer jämfört med den föregående undersökningen.

Fritidsaktiviteter

Frågor om ungdomarnas fritidspraktiker har dels undersökts genom frågor om vad de får och inte får göra för sin familj, dels genom frågor om vad de faktiskt gör på sin fritid. Den senare frågan är ny för denna undersökning. Vi ansåg att det är viktigt att veta vad de faktiskt gör att förutom vad de får och inte får göra.

Tabell 13: Deltagande i fritidsaktiviteter

Oskuldsnormer (%)

Vad gör du ofta (minst en gång i veckan) på din fritid?		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Sportaktiviteter, t.ex. styrketräning, bollsport, dans eller ridning	Ja	69	88	55*	90
	Nej	31	12	45	10
Kulturaktiviteter, t.ex. teater, musik, konst eller likande	Ja	33	30*	24	11*
	Nej	67	70	76	89
	Ja	23	29	28	43*

Är på platser där ungdomar möts, t.ex. fritidsgård eller ungdomens hus	Nej	77	71	72	57
Är på platser där ungdomar möts utomhus, t.ex. park eller torg	Ja	57	53	53	56
	Nej	43	47	47	44
Tittar på TV-program eller film som du själv väljer	Ja	97	93	99	91
	Nej	3	7	1	9
Läser, t.ex. böcker, tidningar, artiklar eller liknande	Ja	65	56	56	39*
	Nej	35	44	44	61
Är på sociala medier, bloggar eller vloggar	Ja	91	71	76*	58
	Nej	9	29	24	42
Hjälper till hemma eller passar syskon	Ja	84	87	89	91
	Nej	16	13	11	9

Det finns både likheter och skillnader mellan ungdomarnas fritidsaktiviteter. En av likheterna är att drygt hälften av ungdomarna i alla kategorier är på platser där ungdomar möts utomhus såsom parker eller torg. En annan att de allra flesta (mellan 84 och 91 procent) hjälper till hemma eller passar syskon. Flickor utan oskuldsnormer uppger högre aktivitetsgrad än andra för kulturaktiviteter, TV eller film, läsning och sociala medier. Färre flickor utövar sportaktiviteter jämfört med pojkar i båda huvudkategorier pojkar men mer än flickor med oskuldsnormer. Färre flickor med oskuldsnormer gör sportaktiviteter, läser och bloggar jämfört med övriga flickor. Pojkar med oskuldsnormer deltar i lägst utsträckning av alla i kulturaktiviteter (11 procent) och sociala medier och de läser minst av alla. De toppar med sportaktiviteter som nio av tio deltar i, samt är signifikant oftare på ställen som fritidsgårdar eller ungdomens hus.

Våldsnormer (%)		Ej våldsnorm		Våldsnorm	
Vad gör du ofta (minst en gång i veckan) på din fritid?		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Sportaktiviteter, t.ex. styrketräning, bollsport, dans eller ridning	Ja	66	89	57	87
	Nej	34	11	43	13
Kulturaktiviteter, t.ex. teater, musik, konst eller likande	Ja	32	28	21	26
	Nej	68	72	79	74
Är på platser där ungdomar möts, t.ex. Fritidsgård eller ungdomens hus	Ja	22	31	35*	30
	Nej	78	69	65*	70
	Ja	53	54	70*	53

Är på platser där ungdomar möts utomhus, t.ex. park eller torg	Nej	47	46	30	47
Tittar på TV-program eller film som du själv väljer	Ja	98	93	98	96
	Nej	2	7	3	4
Läser, t.ex. böcker, tidningar, artiklar eller liknande	Ja	65	57	45*	26*
	Nej	35	43	55*	74*
Är på sociala medier, bloggar eller vloggar	Ja	84	70	91	72
	Nej	16	30	9	28
Hjälper till hemma eller passar syskon	Ja	86	89	84	86
	Nej	14	11	16	14

Ungdomarnas fritidsaktiviteter följer ett liknande mönster som i föregående analys. Ungdomar med våldsnormer läser i mindre utsträckning, medan framför allt flickor med våldsnorm i högre utsträckning är på platser där ungdomar möts. Någon jämförelse med föregående studie kan ej göras då frågor om faktiska fritidsaktiviteter inte ställdes då.

Begränsningar av fritidsaktiviteter

Tabell 14: Begränsningar av fritidsaktiviteter

Oskuldsnormer (%)		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Jag får göra fritidsaktiviteter, som att gå på gym, dansa, simma, spela i ett band eller liknande	Ja	98	99	92*	95*
	Nej	2	1	8*	5*
Jag får vara på sociala medier	Ja	98	98	95*	95
	Nej	2	2	5*	5
Jag får umgås med kompisar som är killar efter skolan	Ja	94	99	54*	93*
	Nej	6	1	46*	7*
Jag får umgås med kompisar som är tjejer efter skolan	Ja	100	97	97*	84*
	Nej	0	3	3*	16*
Jag får gå hem till kompisar som är killar efter skolan	Ja	80	98	18*	89*
	Nej	20	2	82*	11*
Jag får gå hem till kompisar som är tjejer efter skolan	Ja	98	90	90*	57*
	Nej	2	10	10*	43*

Både pojkar och flickor som lever med oskuldsnormer är mer begränsade gällande vad de tillåts avseende fritidsaktiviteter som att gå på gym, dansa,

simma, spela i ett band eller liknande och sociala medier, jämfört med övriga ungdomar. Begränsningarna gäller ungefär en av tjugo ungdomar som lever med oskuldsnormer. En större andel av både pojkar och flickor med oskuldsnormer är mer begränsade än övriga unga när det gäller att umgås med kompisar efter skolan, samt besöka deras hem. Här finns ett tydligt mönster: restriktionerna blir större när det gäller umgänge med motsatt kön, och är hårdare för flickor än för pojkar.

Våldsnormer (%)

		Ej våldsnorm		Våldsnorm	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Jag får göra fritidsaktiviteter, som att gå på gym, dansa, simma, spela i ett band eller liknande	Ja	98	99	90*	93*
	Nej	2	1	10*	7*
Jag får vara på sociala medier	Ja	98	98	94	96
	Nej	2	2	6	4
Jag får umgås med kompisar som är killar efter skolan	Ja	83	99	75	93*
	Nej	17	1	25	7*
Jag får umgås med kompisar som är tjejer efter skolan	Ja	99	96	98	88*
	Nej	1	4	2	12*
Jag får gå hem till kompisar som är killar efter skolan	Ja	62	97	49*	91*
	Nej	38	3	51*	9*
Jag får gå hem till kompisar som är tjejer efter skolan	Ja	97	88	92*	71*
	Nej	3	12	8*	29*

I likhet med ungdomarna med oskuldsnormer är de som lever med våldsnormer mer begränsade avseende fritidsaktiviteter som att gå på gym, dansa, simma, spela i ett band eller liknande samt sociala medier jämfört med övriga ungdomar. Ungefär en av tjugo ungdomar som lever med oskuldsnormer har dessa begränsningar. Flickor och pojkar som lever med oskuldsnormer är mer begränsade än andra när det gäller att ha kompisar av motsatt kön. Det gäller i synnerhet att gå hem till kompisar av motsatt kön efter skolan, och i högst grad för flickor. Jämfört med föregående undersökning ser vi att en mindre andel pojkar och flickor med oskuldsnormer respektive våldsnormer är begränsade på flera områden.

Ungdomars uppfattning om skälen bakom begränsningarna

Hur förstår och förklarar ungdomarna skälen till de begränsningar de har uppgivit?

Tabell 15: Ungdomarnas uppfattning om skälen bakom begränsningarna

Oskuldsnormer (%)

Om du inte får göra något av det som efterfrågades i förra frågan. Vad tror du är orsaken?		Ej oskuldsnormer Tjej	Ej oskuldsnormer Kille	Oskuldsnormer Tjej	Oskuldsnormer Kille
Det tar mycket tid från skolarbetet	Stämmer	48	43	51	43
	Stämmer inte	52	57	49	57
Det kostar för mycket pengar	Stämmer	20	14	10	17
	Stämmer inte	80	86	90	83
De är oroliga att det ska hända mig något	Stämmer	78	45	90*	67
	Stämmer inte	22	55	10*	33
De är osäkra på vad det innebär	Stämmer	34	42	47	33
	Stämmer inte	66	58	53	67
Det går emot familjens kultur eller religion	Stämmer	30	26	57*	50*
	Stämmer inte	70	74	43*	50*
De är oroliga att jag skulle kunna få dåligt rykte	Stämmer	30	23	47*	42
	Stämmer inte	70	77	53*	58

Av ungdomarna som uppgivit att de hindras från deltagande i vissa fritidsaktiviteter finns skillnader mellan deras uppfattningar om vad det beror på. Flickor med oskuldsnormer uppger i högre utsträckning än andra ungdomar att det beror på familjens oro för att något ska hända dem, att det går emot familjens kultur eller religion samt oro för rykte. Pojkarna med oskuldsnormer uppger i första hand kultur eller religion som skäl. Vi ser också större skillnad för pojkar gällande rykte, men resultatet är inte signifikant.

Våldsnormer (%)

Om du inte får göra något av det som efterfrågades i förra frågan, vad tror du är orsaken?		Ej våldsnorm Tjej	Ej våldsnorm Kille	Vålds-norm Tjej	Vålds-norm Kille
Det tar mycket tid från skolarbetet	Stämmer	50	37	53	53
	Stämmer inte	50	63	48	47
Det kostar för mycket pengar	Stämmer	13	9	13	38*
	Stämmer inte	87	91	88	63*
De är oroliga att det ska hända mig något	Stämmer	85	53	89	44
	Stämmer inte	15	47	11	56

De är osäkra på vad det innebär	Stämmer	36	36	61*	35
	Stämmer inte	64	64	39*	65
Det går emot familjens kultur eller religion	Stämmer	47	39	50	18
	Stämmer inte	53	61	50	82
De är oroliga att jag skulle kunna få dåligt rykte	Stämmer	35	30	60*	29
	Stämmer inte	65	70	40*	71

Flickorna både med och utan våldsnormer uppger att begränsningarna beror på att det tar för mycket tid från skolarbete, oro för att något ska hända dem, att det går emot familjens kultur eller religion samt att man inte har råd. En större andel flickor med våldsnormer uppger att deras fritidsaktiviteter begränsas på grund av att familjen är osäker på vad det innebär (61 procent) och oro för att dotterns rykte ska ta skada. Pojkarna med våldsnormer är mer än andra ungdomar begränsade av att familjen inte har råd med aktiviteter som kostar pengar.

5 VÅLDSPRAKTIKER: UNGDOMARNAS ERFARENHETER AV VÅLD HOT OCH KRÄNKNINGAR

Att undersöka ungdomarnas erfarenheter av våld, hot och kränkningar är centralt i en undersökning som denna. Därför har vi undersökt vilka former av våld, hot och kränkningar som ungdomarna utsatts för inom familjen eller släkten eller själva utsatt andra inom familjen eller släkten för. Vi har också undersökt hur ungdomarna förstår motiven bakom våldet hoten och kränkningarna.

Våldsutsatthet

Vi ska nu presentera enkätfrågorna som fångar ungdomarnas utsatthet för olika former av våld och ungdomarnas svar.

Tabell 16: Våldsutsatthet: våldets uttryck och omfattning

Oskuldsnormer (%)

Har någon i din familj eller släkt under de senaste tre åren		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Kallat dig för kränkande saker, t.ex. hora, värdelös eller dum	Nej aldrig	71	81	73	83
	Ja, någon gång	20	14	21	15
	Ja, flera gånger	8	5	5	2
Spottat eller kastat saker mot dig	Nej aldrig	91	90	90	93
	Ja, någon gång	7	7	7	7
	Ja, flera gånger	2	3	2	0
Kollat din mobil, din dator, din väska eller ditt rum mot din vilja	Nej aldrig	71	81	72	81
	Ja, någon gång	21	14	24	12
	Ja, flera gånger	8	5	4	7
Låst in dig, fryst ut dig, låtsats att du inte finns eller kastat ut dig hemifrån	Nej aldrig	91	94	94	97
	Ja, någon gång	7	5	5	3
	Ja, flera gånger	2	2	1	0
Slagit dig eller utsatt dig för annat fysiskt våld (t. ex spark, slag, knuff)	Nej aldrig	87	91	90	88
	Ja, någon gång	10	7	7	8
	Ja, flera gånger	3	2	3	3
Utsatt dig för sexuella kränkningar eller övergrepp	Nej aldrig	99	98	99	97
	Ja, någon gång	1	1	1	2
	Ja, flera gånger	0	1	1	2
Hotat att allvarligt skada dig	Nej aldrig	96	96	92	93
	Ja, någon gång	3	3	5	5

	Ja, flera gånger	1	1	3	2
Skadat eller hotat att skada något som du tycker mycket om (t. ex en sak, dina kläder eller ett djur	Nej aldrig	87	91	91	88
	Ja, någon gång	9	7	8	8
	Ja, flera gånger	4	2	1*	3
Skadat eller hotat en familjemedlem så att du har sett eller hört det	Nej aldrig	89	94	94	97
	Ja, någon gång	8	4	5	3
	Ja, flera gånger	3	2	1	0
Skadat eller hotat din pojkvän eller flickvän på grund av er relation	Nej aldrig	99	99	97	98
	Ja, någon gång	1	0	3	2*
	Ja, flera gånger	0	1	0	0

Med fokus på skillnaderna mellan våldsutsattheten hos ungdomar med och utan oskuldsnormer kan vi notera ytterst små skillnader och ett mönster som snarare är genusbaserat. Det vill säga att flickor överlag är mer utsatta för våld inom familjen än pojkar. Jämfört med den föregående undersökningen är skillnaderna mellan huvudgrupperna något mindre samtidigt som våldsutsattheten för både flickor och pojkar med oskuldsnormer också är det. Det kan delvis förstås som en konsekvens av att vi inte har samma typ av kontrollgrupp nu som i den föregående undersökningen vilket innebär att det är en metodologisk skillnad vi ser snarare än en skillnad i ungdomarnas verkliga våldsutsatthet. Det är inte möjligt att fastställa någon signifikans vilket motiverar slutsatsen att resultaten är snarlika.

Våldsnormer (%)

Har någon i din familj eller släkt under de senaste tre åren		Ej våldsnorm		Våldsnorm	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Kallat dig för kränkande saker, t.ex. hora, värdelös eller dum	Nej aldrig	82	89	24*	34*
	Ja, någon gång	15	9	46*	45*
	Ja, flera gånger	3	2	29*	21*
Spottat eller kastat saker mot dig	Nej aldrig	97	96	67*	53*
	Ja, någon gång	3	3	23*	34*
	Ja, flera gånger	0	1	10*	13*
Kollat din mobil, din dator, din väska eller ditt rum mot din vilja	Nej aldrig	81	86	28*	46*
	Ja, någon gång	16	12	46*	28*

	Ja, flera gånger	2	2	27*	26*
Låst in dig, fryst ut dig, låtsats att du inte finns eller kastat ut dig hemifrån	Nej aldrig	99	98	62*	68*
	Ja, någon gång	1	1	29*	26*
	Ja, flera gånger	1	1	9*	6*
Slagit dig eller utsatt dig för annat fysiskt våld (t. ex spark, slag, knuff)	Nej aldrig	96	95	53*	57*
	Ja, någon gång	4	3	34*	32*
	Ja, flera gånger	1	1	13*	11*
Utsatt dig för sexuella kränkningar eller övergrepp	Nej aldrig	100	100	95*	85*
	Ja, någon gång	0	0	5*	6*
	Ja, flera gånger	0	0	0	9*
Hotat att allvarligt skada dig	Nej aldrig	99	98	73*	80*
	Ja, någon gång	1	1	17*	16*
	Ja, flera gånger	0	1	10*	4*
Skadat eller hotat att skada något som du tycker mycket om (t. ex en sak, dina kläder eller ett djur	Nej aldrig	94	96	63*	57*
	Ja, någon gång	4	4	28*	28*
	Ja, flera gånger	2	1	10*	15*
Skadat eller hotat en familjemedlem så att du har sett eller hört det	Nej aldrig	96	99	66*	67*
	Ja, någon gång	3	1	23*	24*
	Ja, flera gånger	1	0	11*	9*
Skadat eller hotat din pojkvän eller flickvän på grund av er relation	Nej aldrig	100	100	90*	91*
	Ja, någon gång	0	0	10*	2*
	Ja, flera gånger	0	0	0*	7*

Våldspraktiker ingår i operationaliseringen av våldsnormer vilket innebär att samtliga ungdomar som ingår i våldsnormgruppen har blivit utsatta för våld av familjemedlemmar och/eller har själva utsatt sina familjemedlemmar för våld. Här ser vi störst skillnader mellan ungdomar med och utan våldsnormer när det gäller att bli kallad kränkande saker samt att någon kollat mobil, väska eller rum mot ens vilja. Skillnaden mellan huvudgrupperna följer ett liknande mönster som i den föregående undersökningen.

Beträffande likheter och skillnader mellan denna och föregående undersökning när det gäller våldsutsattheten hos ungdomar i våldsnormgruppen, ser vi samma mönster som sist, det vill säga att flickor är mer våldsutsatta än pojkar. Ett område utmärker sig dock och behöver kommenteras. Det handlar om pojkar med våldsnormer och deras uppgift om utsatthet för sexuella kränkningar och övergrepp inom familjen. I den föregående undersökningen uppgav 36 procent att de utsatts någon gång vilket motsvaras av 6 procent i den här undersökningen. 4 procent av pojkarna med våldsnormer uppgav tidigare att de utsatts för sexuella kränkningar och övergrepp inom familjen flera gånger mot 9 procent i den här undersökningen. Flickornas utsatthet är lägre än pojkarnas i båda undersökningar och lider inte av de graverande fluktuationer som pojkarnas uppgifter.

Våldsutövare och hur ungdomarna förklarar våldet

Vi har nu kommit till frågan om vem som utsatt ungdomarna för våld och ungdomarnas egna förklaringar till våldet. Frågorna framgår av tabellerna nedan.

Tabell 17: Våldsutövare och hur ungdomarna förklarar våldet

Oskuldsnormer (%)		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
Vem eller vilka i familjen/släkten har utsatt dig för våld, kränkningar eller hot?[a]		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Mamma eller annan vuxen kvinna i familjen/släkten	Ja	32	21	24	11
	Nej	68	79	76	89
Pappa eller annan vuxen man i familjen/släkten	Ja	40	18	20*	5
	Nej	60	82	80*	95
En bror eller annan pojke/ung man i familjen (t.ex. bonusbror eller kusin)	Ja	12	20	17	21
	Nej	88	80	83	79
En syster eller annan flicka/ung kvinna i familjen (t.ex. bonussyster eller kusin)	Ja	13	16	19	11
	Nej	88	84	81	89
Vilka orsaker tror du främst ligger bakom det som personen/personerna har gjort mot dig?[a]					
Låter egna problem gå ut över mig (t.ex. arbetslöshet, skilsmässa, missbruk)	Ja	42	25	30	21
	Nej	58	75	70	79

Tycker sig ha rätt att göra så mot mig	Ja	41	25	35	21
	Nej	59	75	65	79
Vill kontrollera eller bestämma över mig	Ja	42	29	38	32
	Nej	58	71	62	68
Tycker att jag har fått dåligt rykte eller skämt ut familjen/ släkten	Ja	13	10	19	5
	Nej	87	90	81	95
Annan person/andra personer i släkten förväntar sig det	Ja	8	7	6	11
	Nej	92	93	94	89
Vet inte	Ja	42	27	47	22
	Nej	58	73	53	78

[a] Frågan har enbart ställts till våldsutsatta

Flickor med oskuldsnormer uppger att de som utsätter dem för våld, kränkningar och hot är i första hand är mamma, sedan pappa, sedan syster och bror. Den största andelen av flickorna, en dryg tredjedel, anser att våldet beror på auktoritära ideal, det vill att är uttryck för att de tycker sig ha rätt att göra så och för att de vill bestämma över en. Något färre, en knapp tredjedel, upplever att våldsutövarna sina låter egna problem såsom arbetslöshet, skilsmässa eller missbruk gå ut över dem. Den minsta andelen av flickorna med oskuldsnormer, en femtedel, uppger att våldet hör ihop med skam och ryktesspridning. Slutligen uppger ett fåtal att våldet beror på att andra personer i släkten våldet utövar påtryckningar mot våldsutövaren.

Pojkar med oskuldsnormer uppger att de som utsätter dem för våld, kränkningar och hot främst är bröder, sedan kommer mamma, därnäst far och sist syster. Även för pojkarna är den vanligaste förklaringen auktoritära ideal, det vill säga att våldsutövarna vill bestämma över dem och anser sig ha rätt att göra så mot dem. Den näst vanligaste förklaringen är att våldsutövarna låter sina egna problem gå ut över dem. Näst sist kommer påtryckningar från någon i släkten och allra sist kommer skam och rykte som förklaring.

Även *flickor utan oskuldsnormer* rapporterar våldsutsatthet. Våldsutövarna är i fallande skala pappa, mamma, syster, bror. Deras främsta förklaring till våldet är att våldsverkarna låter sina egna problem gå ut över dem, att de tycker sig ha rätt att göra så och att de vill bestämma över dem. 13 procent av flickorna tänker att det handlar om skam och rykte och 8 pro-

cent att någon annan i släkten utövar påtryckningar över dem. Förklaringarna till våldet följer alltså samma mönster i båda kategorierna av flickor även om andelarna skiljer sig åt.

Pojkar utan oskuldsnormer rapporterar i fallande skala våld, kränkningar och hot från mamma, pappa, bror och syster. Deras förklaringar följer i mångt och mycket mönstret hos oskuldsnormgruppens pojkar.

Våldsnormer (%)

Vem eller vilka i familjen/släkten har utsatt dig för våld, kränkningar eller hot?[a]		Ej våldsnorm Tjej	Ej våldsnorm Kille	Våldsnorm Tjej	Våldsnorm Kille
Mamma eller annan vuxen kvinna i familjen/släkten	Ja	17	7	48*	40*
	Nej	83	93	52*	60*
Pappa eller annan vuxen man i familjen/släkten	Ja	23	8	49*	28*
	Nej	77	92	51*	73*
En bror eller annan pojke/ung man i familjen (t.ex. bonusbror eller kusin)	Ja	7	17	24*	27
	Nej	93	83	76*	73
En syster eller annan flicka/ung kvinna i familjen (t.ex. bonussyster eller kusin)	Ja	8	13	24*	20
	Nej	92	88	76*	80
Vilka orsaker tror du främst ligger bakom det som personen/personerna har gjort mot dig?[a]					
Låter egna problem gå ut över mig (t.ex. arbetslöshet, skilsmässa, missbruk)	Ja	24	13	55*	44*
	Nej	76	88	45*	56*
Tycker sig ha rätt att göra så mot mig	Ja	17	9	63*	49*
	Nej	83	91	37*	51*
Vill kontrollera eller bestämma över mig	Ja	0	0	84*	76*
	Nej	100	100	16*	24*
Tycker att jag har fått dåligt rykte eller skämt ut familjen/ släkten	Ja	0	0	32*	23*
	Nej	100	100	68*	77*
Annan person/andra personer i släkten förväntar sig det	Ja	0	0	16*	19*
	Nej	100	100	84*	81*
Vet inte	Ja	41	28	47	25
	Nej	59	72	53	75

[a] Frågan har enbart ställts till våldsutsatta

Nästan hälften av flickorna med våldsnormer uppger att det är pappa och mamma som utövar våld mot dem, sedan bror och syster (24 procent). Den dominerande förklaringen de ger är att våldsutövarna vill kontrollera dem och bestämma över dem, sedan att de tycker sig ha rätt att göra så mot dem, därefter att de låter sina egna problem gå ut över dem. Skam och rykte

kommer på nästsista plats för dessa flickor. Sist kommer förklaringen att någon i familjen förväntar sig det.

Den största andelen pojkar med våldsnormer (40 procent) uppger att det är mamma som utsätter dem för våld, följt av pappa och bror (28 procent) i tät följd av syster (24 procent). Den allra vanligaste förklaringen som ungdomarna ger till våldet är att familjemedlemmarna vill kontrollera och bestämma över dem och att de tycker sig ha rätt att göra så mot dem. Det vill säga att de tänker det handlar om auktoritära och hierarkiska (konservativa) ideal. Omkring hälften av ungdomarna med våldsnormer (flickor i högre utsträckning än pojkar) tror att de våldsutövande familjemedlemmarna låter sina problem gå ut över dem. Sist kommer förklaringen att familjen tycker att ungdomen har fått dåligt rykte eller har skämt ut familjen och/eller släkten (32 procent av flickorna och 23 procent av pojkarna) och allra sist att någon i familjen eller släkten förväntar sig det.

Ungdomarnas egen våldsutövning och deras förklaringar till våldet

Nästa frågeområde undersöker hur omfattningen av ungdomarnas egen våldsutövning. Frågan som ställts framgår av tabellerna nedan.

Tabell 18: Ungdomarnas eget våldsutövande och deras förklaringar

Oskuldsnormer (%)		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
Har du själv utsatt någon person i din familj för våld, kränkningar eller hot de senaste tre åren?		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Mamma eller annan vuxen kvinna i familjen/släkten	Nej aldrig	93	94	98*	96
	Ja, någon gång	7	6	1*	4
	Ja, flera gånger	0	1	1	0
Pappa eller annan vuxen man i familjen/släkten	Nej aldrig	96	95	97	93
	Ja, någon gång	3	4	3	7
	Ja, flera gånger	1	1	0	0
En bror eller annan ung man i familjen (t.ex. bonusbror eller kusin)	Nej aldrig	92	89	90	84
	Ja, någon gång	7	9	7	13
	Ja, flera gånger	1	2	3	4

En syster eller annan ung kvinna i familjen (t.ex. bonussyster eller kusin)	Nej aldrig	94	92	86*	93
	Ja, någon gång	5	6	10*	7
	Ja, flera gånger	1	2	4*	0
Vilka orsaker ligger främst bakom det som du har gjort?[a]					
Låter mina egna problem gå ut över personen/ personerna	Ja	48	32	42	30
	Nej	52	68	58	70
Tycker att jag har rätt att göra så mot personen/ personerna	Ja	23	36	21	50
	Nej	78	64	79	50
Som straff för att personen/ personerna har skämt ut mig, familjen eller släkten	Ja	23	27	21	50
	Nej	78	73	79	50
Jag tänker att personen/ personerna kan få dåligt rykte och vill förhindra det	Ja	13	16	8	18
	Nej	88	84	92	82
Andra i släkten förväntar sig det	Ja	3	4	0	18
	Nej	97	96	100	82
Vet inte	Ja	43	23	36	11
	Nej	57	78	64	89

[a] Frågan har enbart ställts till dem som utsatt andra

Få flickor med oskuldsnormer har utsatt sin mamma eller pappa för våld eller kränkning. Syster utövar våld mot syster (14 procent) i större utsträckning än mot bror (7 procent). Det är något vanligare att bröder utövar våld mot bröder (17 procent) än mot systrar (7 procent). När pojkar med våldsnormer utövar våld mot en familjemedlem är det oftast mot en bror.

Vad är det då som enligt ungdomarna själva får dem att utöva våld mot sina närmaste? Om vi börjar med den vanligaste förklaringen och slutar med den mest ovanliga är det för flickornas del att de låter sina egna problem gå ut över andra familjemedlemmar (41 procent), på delad andra plats att de tycker sig ha rätt att göra så och för att familjemedlemmen skämt ut dem eller familjen, och sist för att förhindra att familjemedlemmen får dåligt rykte. Ingen flicka med oskuldsnormer känner att familjen eller släkten förväntar sig att de ska utöva våldet. För pojkarnas del har två förklaringar delad första plats: de tycker sig ha rätt att göra så, de straffar familjemedlemmen för att hen skämt ut dem och/eller familjen. Den näst vanligaste förklaringen är att de låter sina egna problem gå ut över personerna, och på delad sista plats vill de förhindra att personen får dåligt rykte (18 procent) och att våldsutövningen beror på att andra i släkten förväntar sig det (18 procent).

Våldsnormer (%)

Har du själv utsatt någon person i din familj för våld, kränkningar eller hot de senaste tre åren?		Ej våldsnorm Tjej	Ej våldsnorm Kille	Våldsnorm Tjej	Våldsnorm Kille
Mamma eller annan vuxen kvinna i familjen/släkten	Nej, aldrig	98	97	77*	71*
	Ja, någon gång	1	2	22*	27*
	Ja, flera gånger	0	0	1	2
Pappa eller annan vuxen man i familjen/släkten	Nej, aldrig	99	98	85*	67*
	Ja, någon gång	1	2	12*	26*
	Ja, flera gånger	0	0	2*	7*
En bror eller annan ung man i familjen (t.ex. bonusbror eller kusin)	Nej, aldrig	95	91	75*	67*
	Ja, någon gång	4	7	18*	24*
	Ja, flera gånger	1	2	8*	9*
En syster eller annan ung kvinna i familjen (t.ex. bonussyster eller kusin)	Nej, aldrig	95	96	74*	61*
	Ja, någon gång	4	3	20*	30*
	Ja, flera gånger	1	1	6*	9*
Vilka orsaker ligger främst bakom det som du har gjort?[a]					
Låter mina egna problem gå ut över personen/personerna	Ja	25	19	61*	46*
	Nej	75	81	39*	54*
Tycker att jag har rätt att göra så mot personen/personerna	Ja	26	39	19	38
	Nej	74	61	81	62
Som straff för att personen/personerna har skämt ut mig, familjen eller släkten	Ja	0	0	37*	63*
	Nej	100	100	63*	37*
Jag tänker att personen/ personerna kan få dåligt rykte och vill förhindra det	Ja	0	0	19*	34*
	Nej	100	100	81*	66*
Andra i släkten förväntar sig det	Ja	0	0	3	15*
	Nej	100	100	97	85*
Vet inte	Ja	43	19	39	22
	Nej	57	81	61	78

[a] Frågan har enbart ställts till dem som utsatt andra

Ungdomar med våldsnormer utövar våld i betydligt högre utsträckning än ungdomar utan våldsnormer och även betydligt mer än de med oskuldsnormer. Pojkar med våldsnormer utövar våld i betydligt större utsträckning än flickor med våldsnormer. De familjemedlemmar som pojkarna oftast är våldsamma mot är deras systrar (39 procent), sedan deras fäder och bröder

(33 procent), och sist mamma (29 procent). Flickor med våldsnormer utsätter oftast syster och bror (26 procent), sedan mamma (23 procent) och sist pappa (14 procent).

Förklaringarna är för pojkarnas del i första hand straff för att de skämt ut dem och/eller familjen (63 procent), att de tycker sig ha rätt att göra så (38 procent) och för att skydda ryktet (34 procent). 15 procent uppger att det är för att andra i släkten förväntar sig det. Flickorna har en annan förklaringshierarki där det vanligaste är att de låter sina egna problem gå ut över någon annan i familjen (61 procent). Sedan kommer straff för att personen skämt ut dem eller familjen (37 procent), sedan att de tycker de har rätt att göra så och att det handlar om att förhindra att personen får dåligt rykte (19 procent). En ytterst liten andel uppger att det är för att släkten förväntar sig det (3 procent).

Det ska slutligen nämnas att 39 procent av flickorna och 22 procent av pojkarna inte vet varför. Och så kan det ju vara. Man vet inte alltid varför man gör som man gör. Det kan också vara så att inget av alternativen stämmer in på vad ungdomen ifråga tänker om hur det kan komma sig att familjen utövar våld mot dem.

6 ATT SÖKA STÖD OCH HJÄLP

Att söka stöd och hjälp

Vet ungdomar som lever med oskuldsnormer respektive våldsnormer och övriga ungdomar var de kan söka stöd och hjälp om de skulle vara oroliga över sin livssituation? Tror de att hjälpinstanser i offentlig respektive civilsamhällelig regi skulle kunna hjälpa dem?

Tabell 19: Att söka stöd och hjälp

Oskuldsnormer (%)	Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
	Tjej	Kille	Tjej	Kille
Vet du vart du skulle kunna vända dig om du skulle känna dig orolig över din livssituation eller illa behandlad av någon?	88	83	85	82
Vart skulle du helst vända dig?				
Lärare i skolan	47	53	38	54
Skolkurator eller skolsköterska	44	45	40	40
Socialtjänsten	36	42	21*	31
Polisen	53	58	39*	47
Ungdomsmottagningen	66	50	39*	43
Fritids- eller ungdomsledare	39	36	29	39
Hälso- och sjukvårdspersonal	59	51	43*	44
Tjejjour eller organisationer som arbetar mot våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtyck	66	30	41*	28
BRIS, jourhavande kompis eller liknande	62	52	41*	40
Särskilda verksamheter som Regionalt stödcentrum heder eller Resursteam heder i Göteborg	33	33	19*	27
Religiös företrädare, t.ex. präst/diakon, imam, rabbin	25	30	59*	58*

Resultatet visar att de flesta ungdomar vet vart de skulle vända sig om de skulle känna sig oroliga över sin livssituation eller bli illa behandlade av någon. Jämfört med föregående undersökning är det dock en minskning med 3 procent av flickorna med oskuldsnormer och 18 procent av pojkarna.

Den mest radikala förändringen sedan föregående undersökning är att 60 procent av ungdomarna med oskuldsnormer känner förtroende för religiösa

ledare i dag. Siffrorna i den föregående undersökningen var 12 procent av flickorna och 16 procent av pojkarna.

Näst högst förtroende, ungefär 40 procent, har ungdomar med oskuldsnormer för skolsköterska, skolkurator, polisen, ungdomsmottagningen, hälso- och sjukvårdspersonal, BRIS/jourhavande kompis eller liknande.

Förtroendet för profilerade våldsorganisationer är högst bland flickor utan oskuldsnormer och betydligt lägre hos de flickor som lever med oskuldsnormer. Pojkar i båda huvudkategorierna uppger det lägsta förtroende. Jämfört med föregående undersökning har förtroendet för dessa organisationer ökat markant, från 6,0 till 41 procent för flickor med oskuldsnormer och från 5,3 till 28 procent för pojkarnas del.

Regionalt stödcentrum heder eller Resursteam heder får marginellt lägre förtroende än socialtjänsten och påtagligt lägre än profilerade våldsorganisationer i civilsamhället. Eftersom verksamheterna har tillkommit efter föregående undersökning kan resultatet inte jämföras.

Våldsnormer (%)	Ej våldsnorm		Våldsnorm	
	Tjej	Kille	Tjej	Kille
Vet du vart du skulle kunna vända dig om du skulle känna dig orolig över din livssituation eller illa behandlad av någon?	91	85	73*	72*
Vart skulle du helst vända dig?				
Lärare i skolan	48	54	29*	53
Skolkurator eller skolsköterska	45	46	33*	32
Socialtjänsten	34	41	20*	32
Polisen	53	58	30*	45
Ungdomsmottagningen	59	51	51	36
Fritids- eller ungdomsledare	38	37	28	36
Hälso- och sjukvårdspersonal	56	52	44*	38
Tjejjour eller organisationer som arbetar mot våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck	61	31	41*	21
BRIS, jourhavande kompis eller liknande	59	51	41*	43
Särskilda verksamheter som Regionalt stödcentrum heder eller Resursteam heder i Göteborg	33	34	11*	17*
Religiös företrädare, t.ex. präst/diakon, imam, rabbin	38	36	29	26

Färre ungdomar i våldsnormgruppen än i oskuldsnormgruppen vet vart de skulle kunna vända sig om de skulle känna sig oroliga över sin livssituation eller bli illa behandlade av någon. Likt flickor och pojkar med oskuldsnor-

mer skulle fler ungdomar med våldsnormer vända sig till religiösa företrädare nu jämfört med föregående undersökning: flickornas förtroende för religiösa företrädare har ökat från 8 till 29 procent och pojkarnas från 15 till 26 procent.

Sammantaget noterar vi flera förändringar jämfört med föregående undersökning:

1. Färre ungdomar vet vart de skulle kunna vända sig om de skulle känna sig oroliga över sin livssituation eller bli illa behandlade av någon.
2. Skillnaderna mellan huvudgrupperna har ökat och flickor med oskulds- respektive våldsnormer är mindre benägna att vända sig till samhälleliga funktioner för stöd eller hjälp. Det är särskilt markant hos ungdomar som lever med legitimerat våld.
3. Fler ungdomar uppger förtroende för socialtjänsten, profilerade våldsorganisationer i civilsamhället och religiösa företrädare. Den senaste ökningen är den i särklass största bland både flickor och pojkar med oskuldsnormer. För flickorna del är det en förändring från 7 till 59 procent och för pojkarnas från 12 till 58 procent. Ökningen är också påtaglig för flickor och pojkar med våldsnormer, men inte lika markant.
4. Färre ungdomar med oskulds- och våldsnormer uppger förtroende för skolpersonal, men pojkar med våldsnormer utgör ett undantag med bevarat förtroende. Förtroendet är dock fortfarande högt jämfört med alla övriga verksamheter utom religiösa företrädare.
5. Regionalt stödcentrum heder eller Resursteam heder i Göteborg, det vill säga lokala, offentliga verksamheter med inriktning mot hedersrelaterat våld och förtryck, har sammantaget lågt förtroende hos samtliga ungdomar. De kategorier som uppger det högsta förtroendet för verksamheterna är flickor och pojkar utan oskulds- eller våldsnormer. Flickor med våldsnormer uppger förtroende i lägst utsträckning. Eftersom dessa verksamheter är nya kan ingen jämförelse göras med föregående undersökning på denna punkt.

Sammantaget speglar förtroendesiffrornas förändring sannolikt ökade klyftor i samhället, en accelererande segregation, en skillnadsskapande retorik inom politiken och avstånd mellan samhällets hjälpinsatser och ungdomarnas situation och behov. Vi vill tillfoga att förtroende, eller tillit, inte är

något vi föds med eller inte, utan det är ett kapital som skapas och omskapas i samspel mellan oss människor i olika konstellationer på individnivå, gruppnivå och samhällsnivå. Eftersom tillit kan skapas kan den också förstöras. För några är detta självklarheter, för andra inte. Här har det offentligas och civilsamhällets människobehandlande verksamheter stor påverkansmöjlighet.

Oro för att söka stöd och hjälp

Bland raden av tänkbara orsaker har vi undersökt ungdomarnas oro för att hjälp och stöd kan få negativa effekter för dem själva eller deras familjer. Ungdomarnas tillit till verksamheterna påverkas av en mängd samverkande orsaker vi inte har utrymme till att undersöka inom ramen för denna studie. Innan vi går vidare ska vi i korthet betona att tillit är nödvändigt för individers välbefinnande, men också för samhällets integration i allmänhet:
Tabell 18 nedan redovisar ungdomarnas oro för att den man berättar något för kan använda det emot dem och tabell 19 redovisar ungdomarnas oro för att familjen skulle kunna utsättas för fara om de berättade något personligt om familjen eller sig själva för någon.

Tabell 20: Oro för att personlig information kan användas mot en

Oskuldsnormer (%) *Är du orolig för att följande skulle använda det emot dig om du skulle berätta något personligt om dig själv för dem?*		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Kompis	Ja	38	26	36	31
	Nej	62	74	64	69
Lärare	Ja	28*	21*	44*	36*
	Nej	72*	79*	56*	64*
Kurator	Ja	28*	18*	42*	34*
	Nej	72*	82*	58*	66*
Socialtjänsten	Ja	33*	25	49*	31
	Nej	67*	75	51*	69
Polisen	Ja	28*	20*	37*	35*
	Nej	72*	80*	63*	65*
Familjemedlem eller släkting	Ja	24	13*	30	23*
	Nej	76	87*	70	77*

Den allmänna tendensen gällande oskuldsnormer är för det första att samtliga ungdomar känner oro för att personer de vänder sig till skulle svika deras förtroende. För det andra uppger flest flickor med oskuldsnormer oro. För det tredje uppger flickor i båda huvudkategorierna större oro än pojkar inom kategorin. Nästan hälften av flickorna med oskuldsnormer uppger oro för att lärare, kuratorer och socialtjänst skulle använda det emot en om man berättade något personligt för dem. Oron är något högre beträffande socialtjänsten. Motsatt känner kring hälften av dessa flickor ingen oro för att lärare, kuratorer eller socialtjänsten skulle svika deras förtroende. Samtliga ungdomar känner oro för att polisen skulle kunna använda personlig information emot dem, ungdomar med oskuldsnormer i högre utsträckning än de övriga. När det gäller oro för att en familje- eller släktmedlem skulle använda ett förtroende mot dem, uppger minst pojkar utan oskuldsnormer oro medan andelen flickor med oskuldsnormer uppger högst oro.

Om vi vänder oro till förtroende och tillit är den allmänna tendensen att samtliga ungdomar känner högst förtroende för någon inom familjen eller släkten, sedan för en kompis, därnäst för kurator, lärare, polis och socialtjänst (som i grova drag står lika).

Våldsnormer (%)		Ej våldsnorm		Våldsnorm	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Är du orolig för att följande skulle använda det emot dig om du skulle berätta något personligt om dig själv för dem?					
Kompis	Ja	35	23*	46	53*
	Nej	65	77*	54	47*
Lärare	Ja	30*	21*	46*	34*
	Nej	70*	79*	54*	66*
Kurator	Ja	30*	20	46*	26
	Nej	70*	80	54*	74
Socialtjänsten	Ja	36*	26	51*	28
	Nej	64*	74	49*	72
Polisen	Ja	27*	22	50*	26
	Nej	73*	78	50*	74
Familjemedlem eller släkting	Ja	17*	10*	60*	41*
	Nej	83*	90*	40*	59*

Minst andel av pojkarna utan oskuldsnormer känner oro för att bli svikna av någon om de berättar något personligt om sig själva. Motsatt är omkring

hälften av flickorna med oskuldsnormer oroliga för att bli svikna av kompisar, lärare, kurator, socialtjänsten, polisen och familj och släkt. Flest pojkar med våldsnormer är oroliga för att bli svikna av kompisar. Lärare, kuratorer, socialtjänsten och polisen har de betydligt högre förtroende för. De flesta av dem är inte oroliga för socialtjänsten. Pojkar och flickor med våldsnormer känner minst förtroende för familjemedlemmar och släktingar.

Sammantaget lever ungdomar i samtliga kategorier en otrygg tillvaro, men otryggheten har olika ansikten för ungdomarna med oskuldsnormer respektive våldsnormer. Ungdomar med oskuldsnormer känner högst förtroende för kompisar och familjemedlemmar medan ungdomar i våldsnormgruppen känner högst förtroende för tjänstepersoner. Frågan ställdes inte vid föregående undersökning och kan därför inte jämföras.

Tabell 21: Oro för att familjen ska utsättas för fara

Oskuldsnormer (%)

Är du orolig för att om du skulle berätta något personligt om din familj för följande, att de då skulle kunna utsätta dig eller din familj för fara?		Ej oskuldsnormer		Oskuldsnormer	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Kompis	Ja	10*	8*	21*	23*
	Nej	90*	92*	79*	77*
Lärare	Ja	20*	10	37*	19
	Nej	80*	90	63*	81
Kurator	Ja	22*	12*	41*	27*
	Nej	78*	88*	59*	73*
Socialtjänster	Ja	30*	19	58*	30
	Nej	70*	81	42*	70
Polisen	Ja	26*	15*	45*	29*
	Nej	74*	85*	55*	71*

Ungdomarna, både de med och utan oskuldsnormer, rapporterar överlag mindre oro för att någon skulle kunna utsätta dem eller deras familjer för fara om de berättade något personligt om familjen för dem jämfört med föregående fråga om deras egen säkerhet och trygghet. Den kategori som känner oro i störst utsträckning är flickor med oskuldsnormer som känner oro inför samtliga aktörer. Vi kan också iaktta ett visst genusmönster där fler flickor i båda huvudkategorier är mer oroliga än pojkarna inom samma kategori. Pojkar utan oskuldsnormer är den kategori som uppger oro i lägst utsträckning på samtliga punkter.

qVåldsnormer (%)

Är du orolig för att om du skulle berätta något personligt om din familj för följande, att de då skulle kunna utsätta dig eller din familj för fara?		Ej våldsnorm		Våldsnorm	
		Tjej	Kille	Tjej	Kille
Kompis	Ja	13	8*	19	23*
	Nej	87	92*	81	77*
Lärare	Ja	23*	10	39*	19
	Nej	77*	90	61*	81
Kurator	Ja	24*	13	44*	22
	Nej	76*	87	56*	78
Socialtjänster	Ja	35*	19	55*	30
	Nej	65*	81	45*	70
Polisen	Ja	28*	15	49*	26
	Nej	72*	85	51*	74

Ett liknande mönster kan iakttas som i analysen av oskuldsnormer ovan: flest flickor med våldsnormer rapporterar oro för att någon skulle kunna utsätta deras familj för fara om de berättade något personligt om familjen. Även här är genusmönstret påtagligt, det vill säga att flickor inom båda huvudkategorier uppger större oro jämfört med pojkar inom samma kategori. Jämfört med motsvarande fråga i föregående undersökning har oron ökat avsevärt för flickor med oskuldsnormer och våldsnormer då fler flickor känner oro för att någon de berättar något personligt för om sig själva eller sin familj kan försätta dem själva och deras familj i fara. I detta kan inläsas att deras generella sociala och emotionella otrygghet har ökat.

7 STUDIENS RESULTAT OCH KONKLUSIONER

Syftet med uppföljningen har varit att undersöka eventuella förändringar i det hedersrelaterade våldets omfattning och karaktär sedan 2018 utifrån fyra frågeställningar.

Det huvudsakliga resultatet visar att oskuldsnormer och/eller våldsnormer påtagligt ökar risken för att utsättas för fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt och materiellt våld. Risken gäller både flickor och pojkar. Den visar också att oskuldsnormer och våldsnormer *ökar med inneslutning* och *minskar med mobilitet*. Socioekonomiska förhållanden, nationell bakgrund, religion och geografisk hemvist har en central betydelse för tyngdpunkten i ungdomars liv, och formar det på ett sätt som kan beskrivas som en spridning på en skala mellan segregation och inkludering.

Inneslutning är faktorer på individ-, grupp- och samhällsnivå som bidrar till att öka och stärka oskuldsnormer och våldsnormer medan *mobilitet* på dessa nivåer bidra till att försvaga båda normtyperna och minska våldet. Detta har skrivits fram tydligare på andra håll (t.ex. Baianstovu & Särnstedt Gramnaes 2022; Baianstovu 2021).

Med hjälp av den kunskap som ryms i begreppsparet inneslutning och mobilitet, förstår vi att ungdomars utsatthet för begränsningar och våld formas i samspel mellan individ, grupp och samhälle. *En annan övergripande slutsats* är följaktligen att Göteborgs Stad har goda möjligheter för att verka för att alla barn och unga får de nödvändiga förutsättningarna för ett liv utan försvårande begränsningar och våld, oavsett kön, ålder, socioekonomiska förhållanden, nationell bakgrund, religion och geografisk hemvist. Dessa slutsatser sammanfaller med slutsatserna i 2018 års undersökning, men deras relevans är än tydligare idag.

Vi ska nu i tur och ordning besvara studiens fyra frågeställningar och avsluta med reflektioner och rekommendationer om vad den kvantitativa metod som använts betyder för resultaten, hur metoder bör utformas i eventuell kommande forskning. Tills sist kommer några tankar och rekommendationer för stadens fortsatta arbete.

Hedersvåldets omfattning och uttryck

Uppföljningen visar att andelen ungdomar som lever med oskuldsnormer och/eller våldsnormer har ökat betydligt. 2018 års undersökning visade att 13 procent av ungdomarna levde med oskuldsnormer och 8 procent med

våldsnormer. Föreliggande undersökning visar att 26 procent lever med oskuldsnormer och 16 procent med våldsnormer. I likhet med den föregående studien visar denna undersökning, att risken för att såväl flickor som pojkar ska utsättas för kollektivt legitimerat fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt och materiellt våld ökar med socioekonomisk utsatthet.

	Oskuldsnormer	Våldsnormer
2018	13%	8%
2023	26%	16%

Med det sagt vill vi påminna om att konkreta tal av det slag som uppdraget efterfrågar är svåra at fastställa. Så här skrev vi i den föregående studiens rapport, *Heder och samhälle* (Baianstovu med flera, 2019, sidan 373):

> En övergripande slutsats vi kan dra från tidigare forskning är att såväl hedersintervall som våldsintervall varierar kraftigt beroende på hur frågorna ställs och hur undersökningen genomförs; det går i princip inte att besvara omfattningsfrågan när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck.

Låt oss nu visa vari osäkerheten består. Runt 26 procent av alla svarande ungdomar lever med oskuldsnormer och 16 procent med våldsnormer. Med indelningar i de två normtyperna ringar vi in ungdomar som kan tänkas leva med heder och det är sedan dessa vi studerar i termer av erfarenhet av våld, att få sin skolgång och vardag begränsad och så vidare. Det är därmed rimligt att betrakta förfarandet som ett försök att inringa riskgrupper. Betyder det då att alla dessa individer, eller rent av alla de 36 procent som lever med åtminstone en av de två normtyperna, lever med hedersnormer? Förmodligen inte. Det beror på att det inte får vidare konsekvenser för alla ungdomar i termer av våld och begränsningar för ryktets, skammens och/eller släktens skull. Oskuldsnormsgruppen har vissa förväntningar på sig beträffande oskuld, förhållanden och äktenskap och den gruppen har växt sedan 2018. Samtidigt är de inte lika våldsutsatta som tidigare och de får även delta i exempelvis skolaktiviteter i större utsträckning än tidigare. Det visar att oskuldsnormer inte ensamma kan förklara hedersrelaterad utsatthet. Hur har vi då kommit fram till dessa siffror och vad betyder de?

Av samtliga individer anger 13 procent att de ej får delta i skolaktiviteter, fritidsaktiviteter, eller umgås med vänner för att det går emot familjens kultur (17 procent av flickorna och 6 procent av pojkarna), medan 11 procent anger att deras föräldrar är oroliga för att de ska få dåligt rykte (15 procent

av flickorna och 5 procent av pojkarna). De 16 procent som har givit endera av dessa anledningar skulle kunna vara en rimlig uppskattning av hur många som lever med heder. Att det är större andel bland flickor än bland pojkar ligger i linje med att flickors rykte är av större vikt i en hederskontext.

Vidare uppger 4 procent av samtliga individer att de utsatts för våld på grund av att de fått dåligt rykte eller skämt ut familjen/släkten (5 procent av flickorna, 3 procent av pojkarna). 4 procent anger att de utsatt familjemedlemmar för våld för att dessa skämt ut dem, familjen eller släkten (3 procent av flickorna, 5 procent av pojkarna), och två procent för att förhindra att en familjemedlem ska få dåligt rykte. Det ringar in ett fåtal individer för vilka heder får påtagliga konsekvenser. Dessa ungdomar är allvarligt utsatta och behöver tveklöst samhällets stöd och hjälp.

För att nyansera och vidga perspektiven något kan vi ge inblick i en fråga i enkäten som vi lagt till för den framtida forskningens skull, men som ligger utanför vårt konkreta uppdrag i denna studie. Att slå vakt om sin familj är en central del av hederskultur, där varje familjemedlems rykte påverkar hela familjens rykte, och 30 procent anger att de helt eller delvis instämmer i att det är ok att slå eller använda våld mot någon som förolämpat deras familj (21 procent av flickorna, 43 procent av pojkarna). Det behöver däremot inte betyda att det är 30 procent som lever med hederskultur, utan att skydda de sina kan vara en bredare värdering än en specifik kultur. Vi ser även att 47 procent tänker på att allt de gör får betydelse för hur andra ser på deras familj, och 57 procent att det är viktigt att aldrig göra något som drar skam över deras familj.

En striktare gränsdragning är däremot när man anser att det är ok att slå eller använda våld mot familjemedlemmar som fått familjen att skämmas, vilket 11 procent antingen instämmer helt eller delvis med, 6 procent av flickorna, och 17 procent av pojkarna.

Sammantaget ringar detta in ett spektrum med en bredare grupp på runt 36 procent som antingen lever med en oskuldsnorm eller en våldsnorm, vilka ju är av intresse när heder ska identifieras. Denna rapport hjälper till att beskriva på vilka områden de finns, vilken bakgrund de har, och vilka erfarenheter av våld och begränsningar de lever med. Tänker vi snävare är det mellan 11 och 16 procent som antingen själva förstår sina erfarenheter av våld och begränsningar i termer av rykte och kultur eller som har värderingar som legitimerar att våld används mot familjemedlemmar som fått familjen att skämmas eller för att förhindra det. Det kan vara ett mer tydligt riktmärke om hur stor andel av ungdomar som lever med heder. Tänker vi

riktigt snävt och enbart inkluderar de ungdomar som uppger konkreta erfarenheter av tyngre våld som syftar till att bevara familjens rykte och/eller att förebygga skam lever samt bestraffning när ryktesspridning utlöses eller skam uppstår lever 2,5 procent av ungdomarna i den föregående studien och 5 procent i denna studie med hedersrelaterat våld.

Våldsutsatthet

Vilka är då de former av våld hot och kränkningar som ungdomarna utsatts för inom familjen eller släkten eller själva utsatt andra inom familjen eller släkten för de senaste tre åren? Och hur förstår ungdomarna motiven bakom våldet hoten och kränkningarna? Frågorna om våldsutsatthet berör fysiskt, psykiskt, sexuellt och materiellt våld, att bevittna våld samt våld mot ungdomarnas pojkvän eller flickvän.

Med fokus på skillnaderna mellan våldsutsattheten hos ungdomar med och utan oskuldsnormer kan vi notera ytterst små skillnader mellan dem och ett mönster som snarare är genusbaserat. Det vill säga att flickor överlag är mer utsatta för våld inom familjen jämfört med pojkar. Jämfört med den föregående undersökningen är skillnaderna mellan huvudgrupperna något mindre den här gången, samtidigt som våldsutsattheten för både flickor och pojkar med oskuldsnormer också är något mindre.

Vilka typer av våld är det fråga om och hur många är utsatta för dem? Nära hälften av pojkarna och flickorna *inom våldsnormgruppen* (46 procent) uppger att någon inom familjen har kallat dem för kränkande saker, t.ex. hora, värdelös eller dum någon gång, medan 29 procent av flickorna och 21 procent av pojkarna har varit med om det flera gånger. Många (23 procent av flickorna och 34 av pojkarna inom våldsnormsgruppen) har någon gång varit med om att familjemedlemmar har spottat på dem eller kastat saker mot dem och 10 respektive 13 procent har varit med om det flera gånger. För att ge en uppfattning om vad det innebär i konkreta tal har 19 flickor utsatts någon gång de senaste tre åren och 8 flera gånger, medan det för pojkarnas dela handlar om 16 respektive 6 personer.

Det är en vanligt förekommande erfarenhet hos flickorna som lever med våldsnormer (46 procent) och i något mindre utsträckning hos pojkarna (28 procent) att någon i familjen har kollat deras dator, mobil, väska eller rum mot deras vilja. 27 procent av flickorna och 26 procent av pojkarna har varit med om det flera gånger. Att bli utfryst, ignorerad eller utkastad hemifrån är också en våldsform som flera ungdomar i våldsnormsgruppen har varit med om. Av flickorna har 29 procent och av pojkarna 26 procent varit med om det någon gång och 9 respektive 6 procent flera gånger.

På frågan om någon slagit dem eller utsatt dem för annat fysiskt våld, t.ex. spark, slag eller knuff, svarar 34 procent av flickorna och 32 procent av pojkarna som lever med våldsnormer att det hänt någon gång de senaste tre åren och 13 respektive 11 procent att de varit med om det flera gånger. 5 procent av flickorna och 9 procent av pojkarna har utsatts för sexuella kränkningar eller övergrepp någon gång och ingen av flickorna men 9 procent av pojkarna flera gånger. 17 procent av flickorna och 16 procent av pojkarna har någon gång de senaste tre åren varit med om att någon inom familjen hotat att allvarligt skada dem och 10 respektive 4 procent har varit med om det flera gånger.

Många av ungdomarna med våldsnormer (28 procent) har också någon gång varit med om att någon närstående skadat eller hotat att skada något som de tycker mycket om, en sak, kläder eller ett djur och 10 procent av flickorna och 15 procent av pojkarna har varit med om det flera gånger. Ungefär 24 procent av ungdomarna har någon gång bevittnat våld inom familjen och 11 respektive 9 procent har varit med om det flera gånger. På frågan om någon skadat eller hotat en pojkvän eller flickvän på grund av relationen svarar 10 procent av flickorna och 2 procent av pojkarna att det hänt någon gång medan ingen av flickorna och 7 procent av pojkarna varit med om det flera gånger de senaste tre åren.

Resultaten om ungdomarnas utsatthet för våld följer i stora drag 2018 års undersökning, med undantag för pojkars utsatthet för sexuellt våld. I denna undersökning uppger någon pojke med oskuldsnormer (2 procent) att de utsatts för sexuellt våld inom familjen en eller flera gånger och något fler pojkar med våldsnormer (9 procent). Detta skiljer sig markant från föregående undersökning där 36 procent av pojkarna med våldsnormer uppgav att de utsatts för sexuellt våld inom familjen någon gång och 4 procent flera gånger. Finns det en objektiv verklighet bakom denna förändring eller handlar det om bortfall eller något annat? Det vet vi inte.

Sexualitet och relationer

I centrum för samhällets arbete med och mot hedersrelaterat våld och förtryck står kontroll och begränsningar av främst kvinnors och flickors sexualitet (Regeringen 2007) vilket motiverar de enkätfrågor som ställts på sexualitetens område. De mönster som kan utläsas av ungdomarnas svar på frågor om sexualitet och relationer följer i allt väsentligt resultatet i den föregående undersökningen, men skillnaderna mellan huvudgrupperna, det

vill säga mellan oskuldsnormgruppen respektive våldsnormgruppen och övriga, är något mindre i denna undersökning, sannolikt på grund av den skillnad i analysmetod som redovisats i metodavsnittet.

Familjens krav på kyskhet och framtida partner

Oskuldsnormgruppens ungdomar uppger starkare krav på kyskhet och renhet inför äktenskapet och på att de ska vara gifta inom en heterosexuell relation som vuxna jämfört med ungdomar utan oskuldsnormer. Kyskhetskravet är nästintill absolut och gäller alla som ingår i gruppen. Med det absoluta kyskhetskravet kommer även krav på giftermål inom en heterosexuell relation. Ungdomar med oskuldsnormer, i särskilt hög utsträckning pojkar, förväntas vara gifta som vuxna inom en heterosexuell relation. Förväntningar på könsstympning ställs oftast på pojkar med oskuldsnormer respektive våldsnormer och i mindre utsträckning även på flickor med oskuldsnormer. Nära hälften av flickorna i båda huvudgrupperna, det vill säga både flickor som lever med våldsnormer och de som inte gör de, och en tredjedel av pojkarna i båda huvudgrupperna förväntas vänta med sex tills de gifter sig.

Ungdomarnas uppgifter om familjens krav på framtida partner visar relativt stora skillnader mellan ungdomar med oskuldsnormer och övriga ungdomar. Beträffande ungdomarnas möjlighet att själva välja sin framtida partner uppger de flesta flickor och pojkar utan oskuldsnormer att de själva får bestämma vem deras framtida partner är medan 50 procent av pojkarna och 40 procent av flickorna med oskuldsnormer uppger att de bestämmer själva. Det ska noteras att 1 procent av flickorna med oskuldsnormer uppger att familjen kommer att välja deras framtida partner och att de inget inflytande har över det. Det är 1-2 flickor som uppger att de lever i en så allvarlig situation av dominans och kontroll inom familjen.

Skillnaderna mellan ungdomar med våldsnormer och dem utan våldsnormer handlar i flera avseenden snarare om kön än om våldsnormer, det vill säga att flickor generellt är mer utsatta än pojkar. Jämfört med föregående undersökning är analyserna av familjens krav på framtida partner snarlika för oskuldsnormer, medan denna studie visar på mer tydliga genusbaserade skillnader för våldsnormer.

Oro över att andra ska bestämma över en

Ungdomarna har fått frågor om de är oroliga för att andra ska bestämma över dem på en rad områden som handlar om utbildning, fritid, vänner, val av framtida partner, religion och religiösa symboler.

Så gott som samtliga ungdomar som lever med oskuldsnormer, uppger att de inte är oroliga för att begränsas i sitt val av utbildning. Däremot oroar de sig för att andra ska bestämma vem de ska gifta sig med i framtiden (16 procent av flickorna och 12 procent av pojkarna) och vilka vänner de får ha (15 procent). Av pojkar med oskuldsnormer anger 14 procent även oro över att andra ska bestämma vilken religion de ska ha. De flesta ungdomarna med oskuldsnormer känner inte någon oro på dessa områden. En ytterst liten andel av ungdomar i alla fyra kategorier uppger att de känner oro kring religiösa symboler. Det kan vara intressant att notera att den andel som är orolig för *att inte få* bära en viss religiös symbol är större än den som är rädd för *att tvingas* göra det.

Ungdomar med våldsnormer är genomgående mer oroliga än andra ungdomar för att andra ska bestämma över dem. Oron gäller att andra ska bestämma vilken utbildning de ska välja, vad de ska göra på sin fritid, vilka vänner de får ha, vem de ska gifta sig med, vilken religion de ska ha samt att de inte får bära en viss religiös symbol eller tvingas till att bära en sådan. Flickorna är mer oroliga än pojkarna. Liksom i analysen över oskuldsnormer är det vanligare att ungdomarna oroar sig för att de inte får bära en viss religiös symbol än att de tvingas göra det. Pojkar med våldsnormer är minst oroliga jämfört med alla andra ungdomar för att någon ska bestämma vilka religiösa symboler de får eller inte får bära. Just denna fråga ställdes inte i den föregående undersökningen, så det finns inga resultat att jämföra med.

Möjlighet att delta i skol- och fritidsaktiviteter

Jämfört med föregående undersökning får fler ungdomar som lever med oskuldsnormer respektive våldsnormer delta i samtliga skolaktiviteter.

Ungdomarna har svarat på frågor om de får vara med på olika aktiviteter i skolan såsom klassresa med övernattning; idrottsundervisning; könsgemensam simundervisning; information om sexualitet, samtycke och relationer.

Vi har också frågat ungdomarna om de gör någon av följande fritidsaktiviteter minst en gång i veckan: sportaktiviteter såsom styrketräning, bollsport, dans och ridning; kulturaktiviteter såsom teater, musik, konst eller liknande; vistas på platser där ungdomar möts såsom fritidsgård eller ungdomens hus; vistas på platser där ungdomar möts utomhus såsom park eller torg; tittar på TV-program eller film som de själva väljer; läser böcker, tidningar, artiklar eller liknande; är på sociala medier, bloggar eller vloggar; hjälper till hemma eller passar syskon.

Det finns både likheter och skillnader mellan ungdomarnas fritidsaktiviteter. En av likheterna är att drygt hälften av ungdomarna i alla kategorier är på platser där ungdomar möts utomhus såsom parker eller torg. En annan att de allra flesta (mellan 84 och 91 procent) hjälper till hemma eller passar syskon. Flickor utan oskuldsnormer uppger högre aktivitetsgrad än andra för kulturaktiviteter, TV eller film, läsning och sociala medier. Färre flickor i båda huvudkategorier utövar sportaktiviteter jämfört med pojkar inom den egna huvudkategorin. Det gäller särskilt flickor med oskuldsnormer där färre har sportaktiviteter samt läser och bloggar jämfört med övriga flickor. Pojkar med oskuldsnormer deltar i lägst utsträckning av alla i kulturaktiviteter (11 procent) och sociala medier och de läser minst av alla. De toppar med sportaktiviteter som nio av tio deltar i och är signifikant oftare på ställen som fritidsgårdar eller ungdomens hus.

Jämfört med ungdomar utan oskuldsnormer är både pojkar och flickor med oskuldsnormer mer begränsade gällande vad de tillåts avseende fritidsaktiviteter som att gå på gym, dansa, simma, spela i ett band och vara på sociala medier, jämfört med övriga ungdomar. Begränsningarna gäller ungefär en av tjugo ungdomar med oskuldsnormer. En större andel av både pojkar och flickor med oskuldsnormer är också mer begränsade än övriga unga när det gäller att umgås med kompisar efter skolan, samt besöka deras hem. Här finns ett tydligt mönster: restriktionerna blir större när det gäller umgänge med motsatt kön, och är hårdare för flickor än för pojkar.

I likhet med ungdomarna med oskuldsnormer är de som lever med våldsnormer mer begränsade avseende fritidsaktiviteter som att gå på gym, dansa, simma, spela i ett band eller liknande samt sociala medier jämfört med övriga ungdomar. Ungefär en av tjugo ungdomar som lever med våldsnormer har dessa begränsningar. Ungdomar med våldsnorm läser i mindre utsträckning, medan framför allt flickor med våldsnorm i högre utsträckning är på platser där ungdomar möts. Någon jämförelse med föregående studie kan ej göras då frågor om faktiska fritidsaktiviteter inte ställdes då.

I jämförelse med den föregående studien är oskulds- och våldsnormsgruppens begränsningar på skol- och fritidsområdet mindre vanligt, samtidigt om dubbelt så många lever med dessa normer.

Ungdomarnas egna förklaringar till olika begränsningar

Ungdomarnas uppfattning om vad begränsningarna beror på följer i stora drag samma mönster som i den föregående undersökningen. De ungdomar som angett att de inte får delta i vissa fritidsaktiviteter har olika uppfattningar om vad det beror på. *Flickor med oskuldsnormer* uppger i högre

utsträckning än andra att det beror på familjens oro för att något ska hända dem, oro för rykte och att det går emot familjens kultur eller religion. *Pojkar med oskuldsnormer* uppger i första hand kultur eller religion som skäl. Det finns också pojkar som uppger att det beror på oro för deras rykte, men resultatet är inte signifikant. *Flickor med våldsnormer* uppger att begränsningarna beror på att det tar för mycket tid från skolarbete, oro för att något ska hända dem, att det går emot familjens kultur eller religion samt att man inte har råd. En större andel flickor med våldsnormer uppger att deras fritidsaktiviteter begränsas på grund av att familjen känner oro för att det ska hända dem något (89 procent), att familjen är osäker på vad det innebär (61 procent) och oro för att dotterns rykte ska ta skada. En större andel flickor med våldsnormer uppger att deras fritidsaktiviteter begränsas på grund av att familjen är osäker på vad det innebär (61 procent) och oro för att dotterns rykte ska ta skada. *Pojkar med våldsnormer* uppger i högre grad än andra ungdomar att de begränsningar de har beror på att familjen inte har råd med aktiviteter som kostar pengar.

Sammantaget ser vi att ytterst få ungdomar hindras från att delta i skolaktiviteter på grund av oskulds- eller våldsnormer, samtidigt som ungdomarna som lever med oskuldsnormer respektive våldsnormer är mer begränsade än övriga ungdomar vid jämförelse. Var femte flicka med oskulds- eller våldsnormer får inte delta i klassresa med övernattning; var tionde pojke med oskuldsnormer får inte delta i klassresa med övernattning och var tionde pojke med våldsnormer får inte delta i skolans idrotts- och simundervisning. Begränsningarna på fritidsområdet beror på kombinationer av värderingar och socioekonomiska villkor.

Ungdomarnas egna värderingar

Ungdomarna har även fått frågor om hur de ställer sig till en rad jämställdhets- och jämlikhetsfrågor. Genom att ungdomarna tillkännager vad de tycker om olika påståenden får vi viss inblick i graden av demokratisk socialisation, det vill säga i vilka normer och värderingar avseende jämställdhet och jämlikhet de har internaliserat (gjort till sina egna) och inte. Frågorna är formulerade utifrån en tydlig polarisering mellan demokratiska (jämställda och jämlika) värderingar å ena sidan, och konservativa (patriarkala, auktoritära och hierarkiska) å den andra.

Resultatet visar att ungdomarna utan oskuldsnormer har internaliserat demokratiska värderingar i hög utsträckning, medan ungdomar med oskuldsnormer har internaliserat mer konservativa värderingar på områden som samkönade äktenskap och rätten till abort. Vi kan samtidigt iaktta en

markant skillnad mellan könen i båda huvudgrupperna, en genusskillnad som innebär att fler flickor har demokratiska värderingar jämfört med pojkarna inom samma kategori. Med fokus på våldsnormer ser vi i huvudsak skillnader mellan kön och inte mellan huvudkategorierna, det vill säga att alla flickor har relativt sett mer demokratiska värderingar än alla pojkar.

Även här följer mönstren i stora drag den föregående undersökningen. Liksom i den föregående undersökningen kan de mest konservativa värderingarna iakttas hos pojkar med oskuldsnormer.

Hedersvåldets utövare och utsatta

De som utsätter *flickor med oskuldsnormer* för våld, kränkningar och hot är i första hand mamma, sedan pappa, sedan syster och bror. En dryg tredjedel av flickorna anser att våldet beror på auktoritära ideal, det vill säga att våldsutövarna tycker sig ha rätt att göra så och vill bestämma. En knapp tredjedel upplever att våldsutövarna låter sina egna problem såsom arbetslöshet, skilsmässa eller missbruk gå ut över dem. En femtedel uppger att våldet hör ihop med skam och ryktesspridning och ett fåtal att det handlar om påtryckningar från släkten. Det innebär att auktoritära relationer är den vanligaste förklaringen, följd av sociala problem av olika slag medan hedersrelaterade förklaringar är minst vanliga.

Pojkar som lever med oskuldsnormer uppger att de som utsätter dem för våld, kränkningar och hot främst är bröder, sedan kommer mamma, därnäst far och sist syster. Även pojkarnas vanligaste förklaring är auktoritära ideal, det vill säga att våldsutövarna vill bestämma över dem och anser sig ha rätt att göra så mot dem. Den näst vanligaste förklaringen är våldsutövarna låter sina egna problem gå ut över dem. Näst sist kommer påtryckningar från någon i släkten och allra sist kommer skam och rykte som förklaring.

Nästan hälften av *flickorna med våldsnormer* uppger att det är pappa och mamma som utövar våld mot dem, sedan bror och syster. Den dominerande förklaringen de ger är att våldsutövarna vill kontrollera dem och bestämma över dem, sedan att de tycker sig ha rätt att göra så mot dem, därefter att de låter sina egna problem gå ut över dem. Skam och rykte kommer på nästsista plats för dessa flickor. Sist kommer förklaringen att någon i familjen förväntar sig det.

Den största andelen *pojkar med våldsnormer* (40 procent) uppger att mamma utsätter dem för våld, följt av pappa och bror (28 procent) och sedan syster (24 procent). Ungdomarnas vanligaste förklaring som ungdo-

marna ger till våldet är att de tycker sig ha rätt att göra så mot dem. Omkring hälften av ungdomarna med våldsnormer tror familjemedlemmarna låter sina problem gå ut över dem. Sist kommer förklaringen att de tycker att ungdomen har fått dåligt rykte eller skämt ut familjen och eller släkten (32 procent av flickorna och 23 procent av pojkarna) och allra sist att någon i familjen eller släkten förväntar sig det.

Även beträffande ungdomarnas eget våldsutövande ser vi liknande mönster som sist. Få flickor med oskuldsnormer har utsatt sin mamma eller pappa för våld eller kränkning, men syster utövar våld mot syster (14 procent) i större utsträckning än mot bror (7 procent). Det är något vanligare att bröder utövar våld mot bror(17 procent) än mot syster (7 procent). När pojkar med våldsnormer utövar våld mot en familjemedlem är det oftast en bror.

Vad är det då som enligt *oskuldsnormsgruppens* ungdomar själva får dem att utöva våld mot sina närmaste? Om vi börjar med den vanligaste förklaringen och slutar med den mest ovanliga låter flickornas sina egna problem gå ut över familjemedlemmarna (41 procent). På delad andra plats uppges att de tycker sig ha rätt att göra så samt att familjemedlemmen skämt ut dem eller familjen. Den minsta vanliga förklaringen är för att förhindra att familjemedlemmen får dåligt rykte. När det gäller förväntningar från släkten på att ungdomen ska utöva våld uppger ingen flicka med oskuldsnormer att de upplever sådana förväntningar. För pojkarnas del har två förklaringar delad första plats: de tycker sig ha rätt att göra så och de straffar familjemedlemmen för att denne skämt ut dem och/eller familjen. Den näst vanligaste förklaringen är att de låter sina egna problem gå ut över personerna. På delad sista plats uppger en femtedel att de vill förhindra att familjemedlemmen får dåligt rykte och att andra i släkten förväntar sig det.

Ungdomar med våldsnormer utövar våld i betydligt högre utsträckning än andra ungdomar utan våldsnormer respektive de med oskuldsnormer och pojkar med våldsnormer utövar våld i betydligt större utsträckning än flickorna. De familjemedlemmar som pojkarna oftast är våldsamma mot är deras systrar (39 procent), sedan deras fäder och bröder (33 procent), och sist mamma (29 procent). Flickor med våldsnormer utsätter oftast syster och bror (26 procent), sedan mamma (23 procent) och sist pappa (14 procent). Det är viktigt att hålla i minnet att vi belyser andelar av andelen ungdomar med våldsnormer.

Våldsnormsgruppens pojkars vanligaste förklaring till att de utövat våld mot en familjemedlem är bestraffning för att personen skämt ut dem och/eller familjen (63 procent), att de tycker sig ha rätt att göra så (38 procent)

och för att skydda ryktet (34 procent). 15 procent uppger att det är för att andra i släkten förväntar sig det. Flickorna har en annan förklaringshierarki där de anser att det vanligaste är att de låter sina egna problem gå ut över någon annan i familjen (61 procent). Sedan kommer straff för att personen skämt ut dem eller familjen (37 procent), sedan att de tycker de har rätt att göra så och att det handlar om att förhindra att personen får dåligt rykte (19 procent). En ytterst liten andel uppger att det är för att släkten förväntar sig det (3 procent).

Det ska nämnas att 39 procent av flickorna och 22 procent av pojkarna uppger att de inte vet varför de utövar våld mot sina närstående och så kan det säkert vara. Man vet inte alltid varför man gör som man gör. Det kan också vara så att inget av alternativen stämmer överens med de egna tankarna om varför man utövar våld mot andra.

Våldets och förtryckets sammanhang

Det våld som ungdomarna utsätts för sker huvudsakligen i familjer som lever med stora socioekonomiska utmaningar och *socioekonomiska faktorer* har i allt väsentligt samma betydelse i den här undersökningen som i den föregående. Ungdomar med oskuldsnormer bor huvudsakligen i segregationsbarometerns områdestyper 1 och 2 eller i det som staden kallar särskilt utsatta områden, medan ungdomar som lever med våldsnormer är mer jämnt fördelade över staden. Någon jämförelse med den föregående undersökningen kan inte göras då vi inte fick det material som krävdes då. *Födelseland* har större betydelse för oskuldsnormer än för våldsnormer och den föregående undersökningens resultat följer ett liknande mönster. *Föräldrarnas sysselsättning och arbete* spelar stor roll för såväl oskulds- som våldsnormer. Låg utbildning hör samman med båda normtyperna, men är särskilt markant för oskuldsnormer. Även detta följer samma logik som den föregående undersökningens.

I vilken mån samvarierar oskuldsnormer respektive våldsnormer med religiös tillhörighet och religiositet? *Religion och religiositet* har ett starkare samband med oskuldsnormer än med våldsnormer. Samtidigt är stark religiositet en skyddsfaktor mot våld i vissa ungdomars liv och en försvårande faktor i andras. Religion är med andra ord till viss del en förklaring till oskuldsnormer, men inte till våldsnormer. En av de mest uppenbara förklaringarna är att religion är så oerhört mångfacetterad på en skala mellan demokratiska och konservativa värderingar. Därför kommer den att påverka människors liv i olika riktningar beroende på utgångspunkt och kontext, det vill säga en lång rad faktorer som det ligger utanför denna studies

syfte att fördjupa. Den föregående undersökningen visade delvis andra resultat på den här punkten då den i text inte uppmärksammade att stark religiositet kan ha en skyddande effekt.

Ungdomarnas inställning till att söka stöd och hjälp

Resultatet visar att de flesta ungdomar vet vart de skulle kunna vända sig om de skulle känna sig oroliga över sin livssituation eller bli illa behandlade av någon. Jämfört med föregående undersökning är det dock en minskning med 3 procent av flickorna med oskuldsnormer och 18 procent av pojkarna. Den mest radikala förändringen sedan föregående undersökning är att 60 procent av ungdomarna med oskuldsnormer känner förtroende för religiösa ledare i dag. Siffrorna i den föregående undersökningen var 12 procent av flickorna och 16 procent av pojkarna.

Näst högst förtroende, ungefär 40 procent, har ungdomar med oskuldsnormer för skolsköterska, skolkurator, polisen, ungdomsmottagningen, hälso- och sjukvårdspersonal, BRIS/jourhavande kompis eller liknande.

Förtroendet för profilerade våldsorganisationer är högst bland flickor utan oskuldsnormer och betydligt lägre hos de flickor som lever med oskuldsnormer. Pojkar i båda huvudkategorierna uppger det lägsta förtroende. Jämfört med föregående undersökning anger en högre andel ungdomar med oskuldsnormer förtroende för dessa organisationer: bland flickor från 6,0 till 41 procent och bland pojkar från 5,3 till 28 procent.

Regionalt stödcentrum heder eller Resursteam heder får marginellt lägre förtroende än socialtjänsten och påtagligt lägre än profilerade våldsorganisationer i civilsamhället. Eftersom verksamheterna har tillkommit efter 2018 kan resultatet inte jämföras med föregående undersökning.

Färre ungdomar i våldsnormgruppen än i oskuldsnormgruppen vet vart de skulle kunna vända sig om de skulle känna sig oroliga över sin livssituation eller bli illa behandlade av någon. Vi ser också att samtidigt som andelen ungdomar med våldsnormer i staden har ökat sedan förre undersökningen, vet färre av dem vart de skulle kunna vända sig. Minskningen är 10 procent. Likt flickor och pojkar med oskuldsnormer skulle fler ungdomar med våldsnormer vända sig till religiösa företrädare nu jämfört med föregående undersökning: flickornas förtroende har ökat från 8 till 29 procent och pojkarnas från 15 till 26 procent.

Sammantaget noterar vi ett flertal förändringar jämfört med föregående undersökning:

1. Färre ungdomar vet vart de skulle kunna vända sig om de skulle känna sig oroliga över sin livssituation eller bli illa behandlade av någon.
2. Skillnaderna mellan huvudgrupperna har ökat och flickor i båda hedersgrupperna är mindre benägna att vända sig till samhälleliga funktioner för stöd eller hjälp. Det är särskilt markant hos ungdomar som lever med legitimerat våld.
3. Fler ungdomar uppger förtroende för socialtjänsten, profilerade våldsorganisationer i civilsamhället och religiösa företrädare. Den senaste ökningen är den i särklass största bland både flickor och pojkar med oskuldsnormer. För flickorna del är det en förändring från 7 till 59 procent och för pojkarnas från 12 till 58 procent. Ökningen är också påtaglig för flickor och pojkar med våldsnormer, men i betydligt lägre utsträckning.
4. Färre ungdomar med oskulds- och våldsnormer uppger förtroende för skolpersonal, med undantag för pojkar med våldsnormer som bevarat förtroendet. Förtroendet är dock fortfarande högt jämfört med alla övriga verksamheter utom religiösa företrädare.
5. Regionalt stödcentrum heder eller Resursteam heder i Göteborg, det vill säga offentliga och lokala verksamheter med inriktning mot hedersrelaterat våld och förtryck, har relativt lågt förtroende hos ungdomarna. De som uppger det högsta förtroendet för verksamheterna är flickor och pojkar utan oskulds- eller våldsnormer medan flickor med våldsnormer uppger förtroende i lägst utsträckning. Eftersom dessa verksamheter är nya kan ingen jämförelse göras med föregående undersökning på denna punkt.

Det som sticker ut är den stora skillnaden mellan studierna beträffande tilliten till religiösa företrädare. En förklaring kan vara religionens ökande betydelse i ungdomarnas och deras familjers liv överlag, vilket jämförelsen med föregående undersökning visar med all tydlighet. En viss förklaring kan också finnas i att några av enkätfrågorna var lite annorlunda utformade. De frågor som innehåller många olika alternativ att välja mellan var otydligt konstruerade i den föregående vilket gjorde bortfallet mycket stort. Många ungdomar förstod inte att man kunde kryssa alla de aktörer de kände förtroende för och valde bara en. Föreliggande enkät tydliggjordes på just den punkten så bortfallet var lågt den här gången.

Utöver att skillnaderna kan bero på enkätens utformning kan förtroendesiffrornas förändring spegla ökade klyftor i samhället, en accelererande

segregation, en skillnadsskapande retorik inom politiken och även ett olyckligt avstånd mellan samhällets hjälpinsatser och ungdomarnas situation och behov. Den kvalitativa delen av föregående undersökning, det vill säga intervjuer med erfarna professionella inom olika yrkesgrupper och personer med egen erfarenhet av hedersrelaterad utsatthet, visade att sådana faktorer har mycket stor betydelse för utsattas benägenhet att söka hjälp och stöd (se Baianstovu med flera 2019, kapitel 8 och 11).

Den föregående undersökningens kvalitativa delar visade också med all tydlighet att förtroende, eller tillit, inte är något vi föds med eller inte föds med. Tillit är ett socialt kapital som skapas och omskapas i samspel mellan människor i olika konstellationer på individnivå, gruppnivå och samhällsnivå. Eftersom tillit kan skapas och stärkas kan den också brytas ned och rentav förstöras. För några är detta självklarheter, för andra inte. Här har det offentligas och civilsamhällets människobehandlande verksamheter stor påverkansmöjlighet när det kommer till våldsutsattas möjlighet att vilja och våga söka den hjälp och det stöd de är i behov av.

Oro för att stöd och hjälp ska få negativa följder

Vi har undersökt vad ungdomarna tänker om vad det kan innebära för dem om de berättar för utomstående, dels för dem själva, dels för deras familjer.

Oro för att bli sviken

Tilliten till verksamheterna påverkas av en mängd samverkande orsaker. Vi har därför undersökt om ungdomarna känner oro för att eventuell hjälp kan få negativa effekter för dem själva eller deras familjer. Frågorna som ställts fångar ungdomarnas förtroende för kompisar, tjänstepersoner och närstående. Resultatet visar att ungdomar med oskuldsnormer känner högst förtroende för kompisar och familj/släkt och lägst förtroende för lärare, kuratorer, socialtjänst och polis. För ungdomar med våldsnormer är det omvänt: de har högst förtroende för lärare, kuratorer, socialtjänst och polis och lägst för kompisar och familj/släkt.

Den allmänna tendensen gällande oskuldsnormer är att samtliga ungdomar känner oro för att personer de vänder sig till skulle svika deras förtroende och därmed utsätta dem för fara. Flest flickor med oskuldsnormer uppger oro, men det bör påpekas att flickor i båda huvudkategorierna känner större oro än pojkarna inom samma kategori.

Nästan hälften av flickorna med oskuldsnormer uppger oro för att lärare, kuratorer och socialtjänst skulle använda det emot en om man berättade något personligt för dem. Oron är något högre beträffande socialtjänsten.

Motsatt känner kring hälften av dessa flickor ingen oro för att lärare, kuratorer eller socialtjänsten skulle svika deras förtroende. Ungdomar i båda huvudgrupperna, det vill säga mellan 20 och 37 procent av ungdomarna med och utan oskuldsnormer, känner oro för att polisen skulle kunna använda personlig information emot dem. Ungdomar med oskuldsnormer uppger oro i högre utsträckning än de övriga.

När det gäller oro för att en familje- eller släktmedlem skulle använda ett förtroende mot dem, uppger minst pojkar utan oskuldsnormer oro medan andelen flickor med oskuldsnormer uppger högst oro. *Om vi vänder oro till förtroende* är den allmänna tendensen att samtliga ungdomar i oskuldsnormgruppen känner högst förtroende för någon inom familjen eller släkten, sedan för en kompis, därnäst för kurator, lärare, polis och socialtjänst (som i grova drag står lika).

Pojkar utan oskuldsnormer känner i lägst utsträckning oro för att bli svikna av någon om de berättar något personligt om sig själva. Motsatt är omkring hälften av flickorna med oskuldsnormer oroliga för att bli svikna av kompisar, lärare, kurator, socialtjänsten, polisen och familj och släkt medan flest pojkar med våldsnormer är oroliga för att bli svikna av kompisar. Lärare, kuratorer, socialtjänsten och polisen har dessa pojkar betydligt högre förtroende för. De flesta av dem är inte oroliga för socialtjänsten. Pojkar och flickor med våldsnormer känner minst förtroende för familjemedlemmar och släktingar.

Sammantaget lever ungdomarna, både med och utan oskuldsnormer en otrygg tillvaro, men otryggheten har olika ansikten för ungdomarna med oskuldsnormer respektive våldsnormer. Ungdomar med oskuldsnormer känner högst förtroende för kompisar och familjemedlemmar medan ungdomar i våldsnormgruppen känner högst förtroende för tjänstepersoner. Frågan ställdes inte vid föregående undersökning och kan därför inte jämföras.

Oro för att familjen ska utsättas för fara

Ungdomarna, både de med och utan oskuldsnormer, rapporterar överlag mindre oro för att någon skulle kunna utsätta dem eller deras familjer för fara om de berättade något personligt om familjen för dem jämfört med föregående fråga om deras egen säkerhet och trygghet. Den kategori som känner oro i störst utsträckning är flickor med oskuldsnormer som känner oro inför samtliga aktörer. Vi kan också iaktta ett visst genusmönster där fler flickor i båda huvudkategorier är mer oroliga än pojkarna inom samma

kategori. Pojkar utan oskuldsnormer är den kategori som uppger oro i lägst utsträckning på samtliga punkter.

Ett liknande mönster kan iakttas beträffande våldsnormer där flickor med våldsnormer rapporterar oro i störst utsträckning för att någon skulle kunna utsätta deras familj för fara om de berättade något personligt om familjen. Även här är genusmönstret påtagligt, det vill säga att flickor inom båda huvudkategorier uppger större oro jämfört med pojkar inom samma kategori. Jämfört med motsvarande fråga i föregående undersökning har oron ökat för flickor med oskuldsnormer och våldsnormer som känner oro för att någon de berättar något personligt för om sig själva eller sin familj kan försätta dem själva och/eller deras familj i fara.

Rekommendationer

Rekommendationer för framtida forskning

I den föregående rapporten påpekade forskarteamet vikten av nya metoder i eventuella kommande studier (Baianstovu med flera 2019, sidan 369):

> Med utgångspunkt i denna studie bör det inför eventuella framtida enkätundersökningar inom området riktade till ungdomar avsättas längre tid för att ta fram enkätinstrumentet och det bör också finnas större utrymme för målgruppen att själva vara med och konstruera frågorna. Det kan också vara viktigt att enkäten finns att tillgå på fler språk än svenska.

Med avstamp i ovanstående citat och med förnyad kraft i föreliggande studie vill vi understryka att en ny enkät behöver utarbetas inför eventuella framtida studier. Stadens önskemål om en uppföljning utifrån samma enkät som 2018 gör att flera av svagheterna i den gamla enkäten som hade behövt åtgärdas istället har reproducerats.

En svaghet är att den inte lever upp till internationella standarder för hur man bäst skiljer hedersrelaterat våld från annat patriarkalt och/eller religiöst legitimerat våld.

En annan svaghet är att HBTQ och funktionsnedsättningar var svårfångade i *Storstadskartläggningen* 2018 och har därför inte efterfrågats i föreliggande enkätundersökning. Skälet var att antalet individer blev för få för att kunna beskrivas statistiskt. Undersökningar som syftar till att inkludera relevanta sårbarhetsfaktorer behöver därför ha ett betydligt större urval och/eller göras med kvalitativa metoder, som är känsliga för individuella variationer, och kan fånga finkalibrigt djup som komplement till den grovkorniga bredd som kännetecknar kvantitativa studier i allmänhet. Problemet är att ju längre vi går in i våldsproblematikens uttryck och orsaker,

desto färre ungdomar svarar (se fotnoten för en mer detaljerad beskrivning[8]).

En annan svaghet med enkäten är att den undersöker många och breda områden vilket gör att frågorna blir otillräckligt operationaliserade, det vill säga att de inte översatts till konkreta handlingar vilket gör att man inte alltid kan vara säker på att ungdomarna svarar på det man vill veta (se sidan 25). Med frågorna om sexuellt våld som exempel vet vi inte vilken innebörd ungdomarna lägger i begreppet sexuellt våld vilket skapar fler frågor än svar. Varför är pojkar mer benägna att svara att de är utsatta för sexuellt våld inom familjen än flickor? Beror det på att flickorna har internaliserat den normalisering av sexuellt våld som sker i alla patriarkala kontexter och att pojkarna har nolltolerans? Det vet vi inte eftersom de inte operationaliserats så att de bryts ned i konkreta komponenter som fångar människors faktiska handlingar och ungdomarnas känslor kring dessa handlingar. Ett annat exempel är frågor om religion. Ungdomarna svarar på om de och/eller familjen är mycket religiösa. Vad innebär det? För att veta måste frågor om religiösa ritualer i vardagen ställas. Enkäten bäddar med andra ord för subjektiva svar på flera områden. Ytterligare exempel är frågor om rykte och skam – vad betyder det för ungdomarna? Listan kan göras lång. Det finns helt enkelt frågor som gör sig bäst i en enkät medan andra gör sig bättre i en intervjustudie.

Vidare vill vi understryka att det är brukligt att enkätstudier följs upp av intervjuer eftersom det ökar träffsäkerheten i analyserna. En eventuell framtida enkätstudie bör därför kombineras med individuella djupintervjuer med ett mindre urval ungdomar som besvarat enkäten. I sådana kan man på ett nyanserat sätt fånga ungdomarnas konkreta verklighet genom deras egen beskrivning av sin situation, deras förståelse för vad den innebär och deras egna förklaringar. Intervjustudier har med andra ord potentialen att inkludera utsattas egna perspektiv. Fokusgrupper kan också fylla en funktion när man vill diskutera sådant som våld och förtryck visavi tillit och liknande. Intervjuer genomfördes förvisso i 2018 års undersökning, men enbart med professionella och vuxna utsatta. Ungdomarnas egna röster saknades.

---

[8] Nivå 1: alla ungdomar som svarat; Nivå 2: ungdomar med oskuldsnormer; Nivå 3: ungdomar med oskuldsnormer som har erfarenhet av våld de senaste 3 åren; Nivå 4: ungdomar med oskuldsnormer som har erfarenhet av våld de senaste 3 åren och som tror att våldet motiveras av skam, rykte etc.

Slutligen bör den berörda målgruppen på ett eller annat sätt involveras i problemformuleringen och identifikation av centrala frågeområden i en ny enkät. Det skulle innebära att forskningen inkluderar ett endogent perspektiv på utsatthet och våld (jmf. Rosquist 2020). Inte för att utsattheten ska bortförklaras, accepteras eller relativiseras, tvärtom. Med endogena perspektiv på våld och annan utsatthet kan människors sårbarheter i förhållande till ålder, kön, etnicitet, religion, socioekonomi och geografisk hemvist tas i beaktande vilket enligt den föregående undersökningen snarare inkluderar flera våldsuttryck och ger erkännande till flera typer av utsatthet i en större personkrets.

Rekommendationer för stadens fortsatta arbete

Studiens övergripande resultat visar att staden har stora utmaningar när det gäller att dels förbygga den utsatthet som visar sig ha ökat, dels att arbeta för att öka ungdomars tilltro till hjälpinstanserna. Resultatet av denna uppföljning understryker att de rekommendationer som följde med den föregående undersökningen äger fortsatt relevans. De finns att läsa i rapporten *Heder och samhälle* (Baianstovu med flera 2019, sidan s 43-47). Rekommendationerna berör såväl akut som långsiktigt arbete med individer och grupper samt förebyggande arbete på olika nivåer på en rad politik- och verksamhetsområden (bilaga 5).

REFERENSER

Abji, S., & Korteweg, A.C. (2021). "Honour"-based violence and the politics of culture in Canada: Advancing a cultural analysis of Multiscalar violence. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, *12*(1), 73–92.

Abu-Lughod, Leila (1999): *Veiled Sentiments. Honor and Poetry in a Bedouin Society*. University of California Press.

Afsaruddin, A. (1999): Hermeneutics and Honor. Negotiating Female "Public" Space in Islamic/Ate Societies. Harvard University: Harvard Middle Eastern Monographs XXXII.

Baianstovu, R. & Strid, S. (2023) (kommande). "Facing Complexities in Social Work: Honour-Based Violenced as lived reality and stereotype". *Journal of Social Work*.

Baianstovu, R., & Särnstedt Gramnaes, E. (2022). *Segregationen, hedersnormerna och hedersvåldet*. Örebro universitet: Working papers and reports, Social Work.

Baianstovu, R. (2021). Migration och kvinnors utsatthet för våld i nära relationer, i (red.) Moser Hällen, L. *Intersektionella perspektiv på våld i nära relationer*. Liber förlag, s. 202-215.

Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio, H., Särnstedt, E. & Enelo, J-M. (2019). *Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*. Örebro universitet: Working papers and reports, Social Work.

Baianstovu, R. (2017). *Heder: Hedersrelaterat våld, förtryck och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Bates, D. G. & Rassam, A. (2001). *Peoples and Cultures of the Middle East*. Second edition. New Jersey: Prentice Hall.

Boverket (2023). *Segregationen i Sverige ökar* | Sveriges Allmännytta (sverigesallmannytta.se)

Bourdieu, P. (1993). *Kultursociologiska texter*. Brutus Östlings förlag.

Diskrimineringslag (2008): *Diskrimineringslag (2008:567)*.

Gill, A. (2006). Patriarchal violence in the name of 'honour'. *International Journal of Criminal Justice Sciences, 1*(1), 1–12.

Grim, K. & Persdotter G. (2021). *Skillnader som kan utgöra risk för diskriminering?* Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen.

Korteweg, Anna C. & Yurdakul, G. (2010). *Religion, Culture and the Politization of Honour-Related Violence*. United Nations Research

Institute for Social Development: Gender and Development Program, Paper Number 12.
Korteweg, Anna C. (2012). "Understanding Honour Killing and Honour – related Violence in the Immigration Context: Implications for the Legal Profession and Beyond". *Canadian Criminal Law Review,* 16(2), 136–160.
Lundström, T. & Sallnäs, M. (2003): Klass kön och etnicitet i den sociala barnavården. *Socialvetenskaplig tidskrift* nr 2-3 2003: 193-213.
NCK 2010:1. *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt.* Uppsala universitet: Nationellt Centrum för Kvinnofrid.
Nisbet, R. E. & Cohen, D. 1996. *Culture of honor: The psychology of violence in the South.* Boulder, Colombia: Westview Press.
Regeringen (2007). *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer.* Regeringens skrivelse 2007/08:39.
Rosqvist, J. (2020). *Moral i rätten.* Göteborgs universitet: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap.
Schlytter, A. & Rexvid, D. 2016. *Mäns Heder – Att vara både offer och förövare.* Lund: Studentlitteratur.
Sedem, M. (2012). *Rädsla för förlust av liv och heder.* Stockholms universitet, Psykologiska Institutionen.
SOU 2020:57 *Ett särskilt hedersbrott.* Stockholm: Fritzes förlag.
Strid, S., Baianstovu, R. & Enelo, J-M. (2021). "Inequalities, isolation and intersectionality: A quantitative study of honour-based violence among girls and boys in metropolitan Sweden". *Women's studies International Forum.* Vol. 88.
Svensson, J. (2021). *Religion i svensk forskning om hedersrelaterat våld och förtryck. En översiktlig genomgång med förslag på framtida forskningsfrågor.* Södertörns högskola: IMS.
Wikström, E. & Ghazinour, M. (2010). Swedish experience of sheltered housing and conflicting theories in use with special regards to honour related violence. *European Journal of Social Work*, 13(2), pp. 245-259.

Bilaga 1: *Information till elever*

Alla ungdomar har rätt att växa upp under trygga förhållanden men ändå utsätts många för orättvisor och våld. Göteborgs stad gör därför en enkätundersökning om hur det är för ungdomar som växer upp i Göteborg idag.

Under kommande månader erbjuds 15-åringar i Göteborgs Stad att besvara enkäten *Ungas livsvillkor i Göteborg. Enkätundersökning för uppföljning av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020–2023*. Det är stadsledningskontoret i Göteborgs Stad som genomför elevenkäten och Örebro universitet som genomför undersökningen.

I enkäten får du svara på frågor om utsatthet för våld och kränkningar. Du får även svara på frågor om fritid, skola, relationer och vart du skulle vända dig om du behöver stöd.

Om du svarar på enkäten hjälper du Göteborgs stad att få en bild av hur det är att vara ung idag. Det kan också vara ett sätt för dig att berätta vad du tycker om olika saker och visa hur du har det. Det är frivilligt att besvara enkäten och du avgör själv om du vill vara med och svara på frågorna eller inte.

När du svarar på enkäten kommer flera vuxna som jobbar med undersökningen att vara närvarande i ditt klassrum. De kommer först att ge alla i klassen tydlig information om undersökningen och enkäten och sedan stannar de kvar så de kan hjälpa dig om du har frågor och funderingar medan du fyller i enkäten.

Resultaten från undersökningen kommer bland annat att användas som underlag när staden utvecklar arbetet med mänskliga rättigheter och folkhälsa. Alla elevers resultat kommer att sammanställas i en rapport. Resultaten kommer även att användas i forskning om ungas uppväxtvillkor, våld, kränkningar, fritid, skola och relationer.

Om du väljer att besvara enkäten är det viktigt att du svarar så ärligt som möjligt på frågorna. Om det är frågor du inte vill eller kan svara på så kan du hoppa över dem.

Ingen kommer att veta att just du har svarat på enkäten. Om du väljer att svara på frågorna i enkäten kommer ingen att kunna se vad just du har svarat på de olika frågorna.

Vad händer med enkäten du besvarar? Vi kommer att, tillfälligt, spara den information du lämnar in. Ingen obehörig kommer att ta del av dina uppgifter. Uppgifter om dig kommer att lagras och hanteras inom Örebro Universitets skyddade nätverk som bara behöriga forskare har tillgång till. Örebro universitet arbetar i enlighet med den internationella standarden för datalagring och den svenska förordningen utgiven av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) för att skydda dina uppgifter.

Dina svar och dina resultat kommer att behandlas på gruppnivå, det vill säga att alla elevers svar läggs samman och redovisas i sammantagna procent till exempel. På så sätt kan inga enskilda svar ses av obehöriga.

Ansvarig för dina personuppgifter är Örebro Universitet. Enligt EU:s dataskydds-förordning har du rätt att kostnadsfritt få ta del av de uppgifter om dig som hanteras i projektet, och vid behov få eventuella fel rättade. Du kan också begära att uppgifter om dig raderas samt att behandlingen av dina personuppgifter begränsas. Rätten till radering och till begränsning av behandling av personuppgifter gäller dock inte när uppgifterna är nödvändiga för den aktuella forskningen. Om du vill ta del av uppgifterna ska du kontakta Rúna í Baianstovu som du finner kontaktuppgifter till allra sist i det här brevet. På universitetet finns även ett dataskyddsombud som du kan kontakta om du undrar över något som handlar om hur dina svar på enkäten behandlas: dataskyddsombud@oru.se. Om du är missnöjd med hur dina personuppgifter behandlas har du rätt att lämna in klagomål till Integritetsskydds-myndigheten, som är tillsynsmyndighet.

Behöver du prata med någon vuxen?

Om du skulle behöva prata med någon vuxen om hur du har det, kan du exempelvis vända dig till elevhälsan (kurator, skolsköterska, skolpsykolog) eller till en ungdomsmottagning. Du kan också vända dig till nedanstående stödtelefonlinjer eller stödchattar. Om du tar kontakt via telefon eller chatt behöver du inte berätta vem du är.

- BRIS: telefonnummer 116 111

- Brottsofferjouren: telefonnummer 0200 -21 20 19
- RFSL :s brottsofferjour: telefonnummer 020–341316
- Dinarattigheter.se
- Killfrågor.se
- Resurscentrum Göteborgs Stad

Örebro universitet är ansvarig huvudman för undersökningen. Med forskningshuvudman menas den ansvariga organisationen.
Med vänliga hälsningar,

Rúna í Baianstovu
Fil. Dr. och lektor i socialt arbete, BSR
Fakultetsgatan 1, 701 82, ÖREBRO
+46 (0)19–302214, +46 (0)72–7371012

ÖREBRO UNIVERSITET

Bilaga 2: *Information till vårdnadshavare*

Du får den här informationen eftersom du är vårdnadshavare för ett barn som går i nionde klass i en av Göteborgs stads skolor.

Under kommande månader erbjuds 15-åringar i Göteborgs Stad att besvara enkäten *Ungas livsvillkor i Göteborg. Enkätundersökning för uppföljning av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020–2023*. Det är stadsledningskontoret i Göteborgs Stad som genomför elevenkäten och Örebro universitet som genomför undersökningen.

Syftet med enkäten är att öka kunskapen om livsvillkoren för ungdomar som växer upp i Göteborg idag. I enkäten ställs frågor om ungdomars deltagande i fritidsaktiviteter, syn på relationer, psykisk hälsa, utsatthet för våld och kränkningar samt samhällets stöd i utsatta situationer.

Resultaten från undersökningen kommer bland annat användas som underlag vid beslut och prioriteringar i det fortsatta arbetet med mänskliga rättigheter och folkhälsa i staden.

Undersökningen genomförs i skolan under en lektionstimme med hjälp av en digital enkät som besvaras helt anonymt. Inga enskilda elever kommer att kunna identifieras i det insamlade materialet. Deltagandet i undersökningen är naturligtvis frivilligt och ungdomar som har fyllt 15 år väljer själva om de ska delta eller inte.

För mer information eller frågor kring genomförandet kontakta någon av projektets forskningsassistenter: Madelen Ljungqvist: madelenenedia@gmail.com, Ellen Ståhl: ellen.stahl88@gmail.com

Med vänlig hälsning,

Rúna í Baianstovu
Filosofie doktor och universitetslektor i socialt arbete
Institutionen för Beteende-, social och rättsvetenskap (BSR)
Fakultetsgatan 1, 701 82, ÖREBRO
+46 (0)19–301114, +46 (0)72–7371012

ÖREBRO UNIVERSITET

Enkätundersökning

Under kommande månader erbjuds 15-åringar i Göteborgs Stad att besvara enkäten *Ungas livsvillkor i Göteborg. Enkätundersökning för uppföljning av Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020–2023*

Huvudman för elevenkäten är stadsledningskontoret i Göteborgs Stad. Syftet med enkäten är att öka kunskapen om livsvillkoren för ungdomar som växer upp i Göteborg. I enkäten ställs frågor om ungdomars deltagande i fritidsaktiviteter, syn på relationer, psykisk hälsa, utsatthet för våld och kränkningar samt samhällets stöd i utsatta situationer.

Resultaten från undersökningen kommer bland annat användas som underlag vid beslut och prioriteringar i det fortsatta arbetet med mänskliga rättigheter och folkhälsa i staden. Enkäten är digital och eleverna kommer att få en webblänk till en hemsida där de kan fylla i enkäten. Det är viktigt att eleverna har tillgång till datorer, Ipads eller mobiltelefoner på undersökningsdagen, dock finns även möjlighet att fylla i enkäten på papper för de elever som behöver det.

Eleverna ska besvara enkäten under ett avsatt lektionstillfälle om 60 min. Eleverna och deras vårdnadshavare har fått skriftlig information om syftet med studien, att det är frivilligt att delta, att informationen behandlas konfidentiellt och hur den lagras enligt GDPR.

Vid tillfället då eleverna ska fylla i enkäten kommer de att få tydlig och lättförståelig information av forskningsassistenter och av medarbetare på Fryshuset. Informationen innehåller följande punkter:

- Det är frivilligt för eleverna att delta undersökningen. Det ska vara möjligt för elever att avstå från studien utan att bli utpekade eller övertalade att delta.
- Elevernas svar är konfidentiella och det kommer inte gå att ta reda vem som har deltagit i studien eller vilken elev som har svarat vad.
- Det är viktigt att svara ärligt på frågorna.
- Det är möjligt att hoppa över frågor man inte vill eller kan svara på.
- För att eleverna ska kunna svara ärligt och lita på att ingen får veta vad just de svarat ska eleverna inte prata med varandra under tiden som de besvarar enkäten. Det är också viktigt att de kan sitta en bit ifrån varandra så de inte ser varandras svar.

- Om det finns elever i klassen som fyller 15 år först under 2023 eller senare så ska de inte delta i studien alternativt ska vårdnadshavarna informeras om studien och ges möjlighet att samtycka till barnets medverkan.

För mer information eller frågor kring genomförandet kontakta någon av projektets forsknings-assistenter:
Madelen Ljungqvist madelenenedia@gmail.com eller
Ellen Ståhl ellen.stahl88@gmail.com

Med vänlig hälsning,

Rúna í Baianstovu
Filosofie doktor och universitetslektor i socialt arbete
Institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete
Fakultetsgatan 1, 701 82, ÖREBRO
Besöksadress: Fakultetsgatan 1, Rum L2361
+46 (0)19–301114, +46 (0)72–7371012

ÖREBRO UNIVERSITET

Bilaga 5

Rekommendationer från 2018 års undersökning

Rekommendationerna har upprättats i en sammanvägning mellan den kvalitativa och den kvantitativa delstudien och är ett svar på den frågeställning som efterfrågar vilka rekommendationer som kan ges, mot bakgrund av de behov som framkommer i undersökningen, när det gäller förbättrade möjligheter att främja, förebygga och vidta adekvata insatser?

Allmänna rekommendationer för all verksamhet

För att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck ska få genomslag bör det vara könsmedvetet, baserat på multipla förståelser av hedersnormer, bidra till förändrade attityder till jämlikhet, jämställdhet och barns rättigheter både bland barn och vuxna och ta formen av både riktade insatser - vare sig det gäller stödinsatser, uppföljning eller utbildningar - mot hedersrelaterat våld och förtryck eller insatser som integreras i annan verksamhet.

Förebyggande insatser

- Tillägg efter 2023 års undersökning som behöver understrykas tydligare än vad som var fallet i redovisningen av 2018 års undersökning: ***Minska segregationen!*** Med lika villkor (jämlikhet) och trygga levnadsförhållanden minskar våldsnormer och våld. Socialtjänstlagens §1, kap 1 bör vara ledstjärnan i stadens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.
- Stärk det kommunala flyktingmottagandet genom aktivt samordnande arbete avseende bostad, familjesammanföring, traumabehandling, personligt utformad samhällsinformation, språkundervisning, arbete, möjligheter för deltagande i samhället genom politik, idrott, intresseföreningar och annat.
- Öka kunskapen om kopplingen mellan hedersrelaterad problematik, migrationsrelaterad problematik, missbruk, psykisk sjukdom, religiöst motiverat våld och socioekonomiska förhållanden.
- Skapa möjlighet för såväl kvinnor som män och andra att aktivt delta i samhällslivet eftersom aktivt deltagande i samhällslivet är en förutsättning för motverkandet av våldsnormer och våldshandlingar.

- Arbeta med förändring av barns, ungas och vuxnas uppfattningar om mänskliga rättigheter, jämlikhet, jämställdhet och barns rättigheter.
- Utveckla metoder för förebyggande arbete med unga och familjer.
- Inför och säkra rutiner inom hälso- och sjukvård, till exempel BVC, MVC, VC, sjukvårdsmottagningar, vårdavdelningar och företagshälsovård. Ju tidigare den som lever med våld och förtryck uppmärksammas, desto större är möjligheten att bidra med stöd.
- Uppmärksamma vuxna och äldre lågutbildade kvinnors utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. Ge dem tillgång till läskunnighet och utbildning så deras och deras barns förutsättningar för att leva ett liv fritt från våld och förtryck ökar.

Fritidsverksamhet

- Öka insatserna inom idrott och kultur genom arrangemang som alla barn och unga oavsett socioekonomisk bakgrund, kön, religion och resurser kan delta i.
- Öka kunskaperna hos personal inom fritidsområdet kring hedersproblematiken i stort och kring den ofta osynliga utsattheten även hos killar.

Kunskapsutveckling

- Utveckla och genomför kontinuerliga utbildnings- och fortbildningsinsatser till samtliga yrkesgrupper som möter hedersutsatta.
- Kunskapsbildningen inom det sociala arbetet bör utvecklas genom samverkan och kunskapsutbyte mellan städernas praktiska verksamheter, forskning och socionomutbildningar. Skapa incitament för ömsesidigt utbyte.
- Ta vara på specialistfunktioner med olika roller som kan, a) ge bakgrundskunskap och förståelse för olika dimensioner av problematiken samt samordna och säkra innehåll i utbildning och fortbildning för yrkesverksamma; b) ge handlingsberedskap och praktisk input, både i form av utbildning och av ärendekonsultation; c) utföra utåtriktat arbete med ungdomar och vuxna i riskzonen och med manifest vålds- och förtrycksproblematik.

Lag om stöd till vissa funktionshindrade (LSS)[9]

- Se över rutiner för LSS och utred närmare de problematiska, integritetsmässiga aspekterna av att familjemedlemmar ofta anlitas som assistenter.

Samverkan

- Samarbetsformerna mellan skola och socialtjänst bör stärkas i syfte att öka tilliten mellan skolpersonal och socialtjänstpersonal.
- Utveckla samverkan mellan offentliga verksamheter och föreningar samt enskilda drivande krafter i lokalområden.

Skola

Ungdomar som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck söker i första hand stöd och hjälp från någon vuxen på skolan, inte från specialinstanser som arbetar specifikt med heder.

- Ge kunskap om våld en självklar plats i regelbunden fortbildning för lärare, skolsköterskor, skolkuratorer och skolläkare.
- Utveckla det våldsförebyggande arbetet inom skolan.
- Öka resurser och kompetens i elevhälsan i skolan så unga kan få hjälp och råd att hantera oro för den egna situationen och för familjen.
- Utveckla metoder för arbete med komplexa våldsfrågor där våldet i sig är i fokus utan betoning på föreställningar om våldets orsaker.
- Utveckla samverkan mellan hem och skola.

Socialtjänst

Klientarbetet

- Stärk barnperspektivet i hela utrednings- och beslutsprocessen.
- Utveckla rutiner för långsiktigt arbete under och efter placering.
- Utveckla rutiner för kedjor med stegvis ”utslussning” ur jourer och skyddade boenden. Kollektivboende kan vara en möjlighet när hotbilden trappats ner.

---

[9] SFS nr: 1993:387, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1993387-om-stod-och-service-till-vissa_sfs-1993-387

- Utveckla och genomför verksamhet dit barn och unga som utsätts för våld och förtryck inom familjen kan vända sig oberoende av familjens bakgrund eller problematik såsom heder, migrationsrelaterad problematik, missbruk, psykisk sjukdom, religiöst motiverat våld, eller annat.
- Upprätta långsiktiga insatser för dem som lever i eller har lämnat våldet och förtrycket, till exempel kontaktpersoner som kan fungera som stöd för den utsatta.
- Ge krisstöd till familjer vars barn har omhändertagits på grund av hedersrelaterad problematik inom familjen.
- Utveckla och genomför utbildningsprogram för att ge föräldrar de redskap de behöver för att kunna vägleda och uppfostra sina barn på ett jämställt vis och hantera konflikter, samt ge information om möjligheter till hjälp och stöd.

Socialtjänstens organisation

- Gör socialtjänsten mer tillgänglig, utåtriktad och uppsökande för att fånga upp dem som annars inte vänder sig till myndigheten.
- Socialtjänstens insatser bör kunna följas upp för att generera kunskap om deras följder.
- Utveckla rutiner för bättre återkoppling till anmälande tjänstepersoner och förbättra nyttjandet av dessa anmälares kännedom i det enskilda fallet.
- Utveckla strategier för en professionsstyrd socialtjänst som arbetar utifrån forskning och strävar efter en individuellt anpassad, professionell relation med klienter.

Städernas egen kunskapsproduktion

- Upprepa enkätundersökningen om det hedersrelaterade våldets och förtryckets omfattning vart femte år. En förbättrad version av enkäten bör utarbetas och intervjuer med ungdomar bör genomföras efter att enkätundersökningen har analyserats.
- Inkludera frågor om våld och förtryck i enkäter som görs ofta.
- Möjliggör jämförelser mellan städer/kommuner och över tid genom att samla in data på samma systematiska sätt.
- Utveckla statistiksystemen så att relevant data kan samlas in. Framförallt bör underlagen för verksamheters statistik kunna rymma

mer än antal besök och besökets art, eftersom komplex information om faktorer som fångar besökets innehåll tillika med väsentliga bakgrundsvariabler är viktiga. Exempelvis uppger ungdomsmottagningar att de endast kan sätta en markering i det statistiska underlaget för varje besök, vilket blir missvisande då ett besök kan innehålla rådgivning om preventivmedel och sexualitet samt stödjande samtal kring komplexa våldserfarenheter.

Ungas livsvillkor i Göteborg

Tack för att du tar dig tid att fylla i och skicka in enkäten. Dina svar är viktiga för såväl Göteborgs Stads arbete för ungas villkor, mänskliga rättigheter och folkhälsa, som för utveckling av kunskap kring dessa ämnen. Det är viktigt att du svarar så ärligt som möjligt på frågorna. Om det är frågor du inte vill eller kan svara på så kan du hoppa över dem.

Behöver du prata med någon vuxen?

Om du skulle behöva prata med någon vuxen om hur du har det, kan du exempelvis vända dig till elevhälsan (kurator, skolsköterska, skolpsykolog) eller till en ungdomsmottagning. Du kommer även efter enkäten är inskickad få förslag på kontaktvägar, stödtelefonlinjer, och stödchattar

Vad gör du ofta (minst en gång i veckan) på din fritid?

	Ja	Nej
a. Sportaktiviteter, t.ex. styrketräning, bollsport, dans eller ridning	☐	☐
b. Kulturaktiviteter, t.ex. teater, musik, konst eller likande	☐	☐
c. Är på platser där ungdomar möts, t.ex. fritidsgård eller ungdomens hus	☐	☐
d. Är på platser där ungdomar möts utomhus, t.ex. park eller torg	☐	☐
e. Tittar på TV-program eller film som du själv väljer	☐	☐
f. Läser, t.ex. böcker, tidningar, artiklar eller liknande	☐	☐
g. Är på sociala medier, bloggar eller vloggar	☐	☐
h. Hjälper till hemma eller passar syskon	☐	☐

Hur väl stämmer följande påståenden in på dig?

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt
a. Det finns inga aktiviteter att göra i närheten av där jag bor	☐	☐	☐	☐
b. Det finns aktiviteter men de kostar för mycket	☐	☐	☐	☐
c. Det finns aktiviteter men jag tycker det är otryggt/obehagligt att gå dit	☐	☐	☐	☐

Hur väl stämmer följande påståenden in på vad du får göra för din familj?

	Ja, det får jag alltid	Ja, det får jag oftast	Nej, det får jag sällan	Nej, det får jag aldrig
a. Jag får göra fritidsaktiviteter, som att gå på gym, dansa, simma, spela i ett band eller liknande	☐	☐	☐	☐
b. Jag får vara på sociala medier	☐	☐	☐	☐
c. Jag får vara med på klassresa med övernattning	☐	☐	☐	☐
d. Jag får vara med på idrottsundervisningen i skolan	☐	☐	☐	☐
e. Jag får vara med på simundervisningen när tjejer och killar simmar tillsammans	☐	☐	☐	☐
f. Jag får vara med på information om sexualitet, samtycke och relationer (sex- och samlevnad) i skolan	☐	☐	☐	☐
g. Jag får umgås med kompisar som är killar efter skolan	☐	☐	☐	☐
h. Jag får umgås med kompisar som är tjejer efter skolan	☐	☐	☐	☐
i. Jag får gå hem till kompisar som är killar efter skolan	☐	☐	☐	☐
j. Jag får gå hem till kompisar som är tjejer efter skolan	☐	☐	☐	☐

Om du inte får göra något av det som efterfrågades i förra frågan. Vad tror du är orsaken?

	Stämmer	Stämmer inte
Det tar mycket tid från skolarbetet	☐	☐
Det kostar för mycket pengar	☐	☐
De är oroliga att det ska hända mig något	☐	☐
De är osäkra på vad det innebär	☐	☐
Det går emot familjens kultur eller religion	☐	☐
De är oroliga att jag skulle kunna få dåligt rykte	☐	☐

Vilket kön är du?

☐ Tjej

☐ Kille

☐ Uppdelningen i tjej eller kille stämmer inte för mig

Vem blir du kär i eller attraherad av?

☐ Någon av ett annat kön än ditt eget (Heterosexuell)

☐ Någon av samma kön som ditt eget (Homosexuell)

☐ Någon oavsett kön (Bisexuell exv.)

☐ Osäker

Får du ha en kärleksrelation eller ett förhållande för din familj?

☐ Ja

☐ Nej

☐ Vet inte

Om du skulle ha eller få ha en kärleksrelation, skulle den du är ihop med behöva uppfylla något av följande krav för att bli accepterad av din familj eller släkt?

	Ja	Nej
Måste vara i ungefär samma ålder som jag	☐	☐
Måste vara en heterosexuell relation (får ej vara med någon av samma kön som mig)	☐	☐
Måste ha samma etnicitet/tillhöra samma folkgrupp som min familj	☐	☐
Måste ha samma religion som min familj	☐	☐
Måste vara svensk	☐	☐

Om du skulle ha en kärleksrelation med någon som din familj eller släkt inte accepterar, vad tror du skulle hända då?

	Ja	Nej
De skulle försöka få mig att göra slut på relationen	☐	☐
De skulle frysa ut mig, kasta ut mig, stänga in mig eller skicka iväg mig	☐	☐
De skulle tvinga mig att förlova eller gifta mig	☐	☐
De skulle tvinga mig göra en oskuldskontroll	☐	☐
De skulle hota eller skada den jag har en kärleksrelation med	☐	☐

Annat

Finns det följande förväntningar i din familj eller släkt?

	Stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Stämmer ganska bra	Stämmer absolut
a. Att du ska vara gift som vuxen	☐	☐	☐	☐
b. Att du ska vara heterosexuell (bli kär i någon av annat kön)	☐	☐	☐	☐
c. Att du ska vänta med sex tills du gifter dig	☐	☐	☐	☐
d. Att du ska vara könsstympad/omskuren	☐	☐	☐	☐
e. Att flickor/unga kvinnor (t.ex. en syster) ska vänta med sex tills de gifter sig	☐	☐	☐	☐
f. Att pojkar/unga män (t.ex. en bror) ska vänta med sex tills de gifter sig	☐	☐	☐	☐

Vem bestämmer vem du ska gifta dig med eller leva tillsammans med i framtiden?

☐ Du själv (tillsammans med din partner)

☐ Du själv men din familj måste först acceptera personen

☐ Din familj väljer en partner som du får ta ställning till

☐ Det blir mest din familj som väljer åt dig

☐ Endast din familj, du själv har inte mycket att säga till om

☐ Vet inte

Nu vill vi att du tänker tillbaka på de senaste tre åren. Har någon i din familj eller släkt utsatt dig för våld, kränkningar eller hot?

	Nej aldrig	Ja, någon gång	Ja, flera gånger
a. Kallat dig för kränkande saker, t.ex. hora, värdelös eller dum	☐	☐	☐
b. Spottat eller kastat saker mot dig	☐	☐	☐
c. Kollat din mobil, din dator, din väska eller ditt rum mot din vilja	☐	☐	☐
d. Låst in dig, fryst ut dig, låtsats att du inte finns eller kastat ut dig hemifrån	☐	☐	☐
e. Slagit dig eller utsatt dig för annat fysiskt våld (t.ex. spark, slag knuff)	☐	☐	☐
f. Utsatt dig för sexuella kränkningar eller övergrepp	☐	☐	☐
g. Hotat att allvarligt skada dig	☐	☐	☐
h. Skadat eller hotat att skada något som du tycker mycket om (t.ex. en sak, dina kläder eller ett djur)	☐	☐	☐
i. Skadat eller hotat en familjemedlem så att du har sett eller hört det	☐	☐	☐
j. Skadat eller hotat din pojkvän eller flickvän på grund av er relation	☐	☐	☐

Vem eller vilka i familjen/släkten har utsatt dig för våld, kränkningar eller hot?

	Ja	Nej
Mamma eller annan vuxen kvinna i familjen/släkten	☐	☐
Pappa eller annan vuxen man i familjen/släkten	☐	☐
En bror eller annan pojke/ung man i familjen (t.ex. bonusbror eller kusin)	☐	☐
En syster eller annan flicka/ung kvinna i familjen (t.ex. bonussyster eller kusin)	☐	☐

Vilka orsaker tror du främst ligger bakom det som personen/personerna har gjort mot dig?

	Ja	Nej
Låter egna problem gå ut över mig (t.ex. arbetslöshet, skilsmässa, missbruk)	☐	☐
Tycker sig ha rätt att göra så mot mig	☐	☐
Vill kontrollera eller bestämma över mig	☐	☐
Tycker att jag har fått dåligt rykte eller skämt ut familjen/ släkten	☐	☐
Annan person/andra personer i släkten förväntar sig det	☐	☐
Vet inte	☐	☐

Har du själv utsatt någon person i din familj för våld, kränkningar eller hot de senaste tre åren?

	Nej aldrig	Ja, någon gång	Ja, flera gånger
Mamma eller annan vuxen kvinna i familjen/släkten	☐	☐	☐
Pappa eller annan vuxen man i familjen/släkten	☐	☐	☐
En bror eller annan ung man i familjen (t.ex. bonusbror eller kusin)	☐	☐	☐
En syster eller annan ung kvinna i familjen (t.ex. bonussyster eller kusin)	☐	☐	☐

Vilka orsaker ligger främst bakom det som du har gjort?

	Ja	Nej
Låter mina egna problem gå ut över personen/personerna	☐	☐
Tycker att jag har rätt att göra så mot personen/personerna	☐	☐
Som straff för att personen/personerna har skämt ut mig, familjen eller släkten	☐	☐
Jag tänker att personen/personerna kan få dåligt rykte och vill förhindra det	☐	☐
Andra i släkten förväntar sig det	☐	☐
Vet inte	☐	☐

Nu vill vi igen att du tänker tillbaka på de senaste tre åren. Har någon person i skolan, på stan, bussen, spårvagnen eller på någon annan plats utsatt dig för våld, kränkningar eller hot?

	Nej, ingen gång	Ja, någon gång	Ja, flera gånger
a. Kallat dig för kränkande saker, t.ex. fel, värdelös eller dum	☐	☐	☐
b. Spottat eller kastat saker mot dig	☐	☐	☐
c. Kollat din väska eller kroppsvisiterat dig mot din vilja	☐	☐	☐
d. Slagit dig eller utsatt dig för annat fysiskt våld (t.ex. spark, slag knuff)	☐	☐	☐
e. Utsatt dig för sexuella kränkningar eller övergrepp	☐	☐	☐
f. Hotat att allvarligt skada dig	☐	☐	☐
g. Skadat eller hotat en kompis eller en familjemedlem så att du har sett eller hört det	☐	☐	☐

Har du själv utsatt någon person (du inte är släkt med) på skolan, på stan, bussen, spårvagnen eller på någon annan plats för våld, kränkningar eller hot de senaste tre åren?

	Nej, ingen gång	Ja, någon gång	Ja, flera gånger
a. Kallat någon för kränkande saker, t.ex. fel, värdelös eller dum	☐	☐	☐
b. Spottat på eller kastat saker mot någon	☐	☐	☐
c. Slagit någon eller utsatt någon för annat fysiskt våld (t.ex. spark, slag, knuff)	☐	☐	☐
d. Hotat att allvarligt skada någon	☐	☐	☐

Vet du vart du skulle kunna vända dig om du skulle känna dig orolig över din livssituation eller illa behandlad av någon?

☐ Ja

☐ Nej

Skulle du kunna tänka dig att vända dig till någon av följande personer för att få råd och stöd:

	Ja	Nej
Lärare i skolan	☐	☐
Skolkurator eller skolsköterska	☐	☐
Socialtjänsten	☐	☐
Polisen	☐	☐
Ungdomsmottagningen	☐	☐
Fritidsledare eller ungdomsledare	☐	☐
Hälso- och sjukvårdspersonal (t ex på BUP, Barn- och ungdomsklinik, Vårdcentral)	☐	☐
Tjejjour eller organisationer som arbetar mot våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtyck	☐	☐
BRIS, jourhavande kompis eller liknande (via telefon eller chat)	☐	☐
Särskilda verksamheter som Regionalt stödcentrum heder eller Resursteam heder i Göteborg	☐	☐
Religiös företrädare, t.ex. präst/diakon, imam, rabbin	☐	☐

Är du orolig för att följande skulle använda det emot dig om du skulle berätta något personligt om dig själv för dem?

	Ja	Nej
Kompis	☐	☐
Lärare	☐	☐
Kurator	☐	☐
Socialtjänsten	☐	☐
Polisen	☐	☐
Familjemedlem eller släkting	☐	☐

Är du orolig för att om du skulle berätta något personligt om familj för följande, att de då skulle kunna utsätta dig eller din familj för fara?

	Ja	Nej
Kompis	☐	☐
Lärare	☐	☐
Kurator	☐	☐
Socialtjänster	☐	☐
Polisen	☐	☐

Om du någon gång har vänt dig till någon vuxen för råd och stöd, fick du den hjälp du behövde?

☐ Jag har aldrig sökt stöd

☐ Jag sökte stöd, men fick ingen kontakt

☐ Ja, jag är nöjd med hjälpen jag har fått

☐ Nej, jag är inte nöjd med hjälpen jag fick

☐ Nej, jag fick ingen hjälp alls

Om du skulle ha behov av råd och stöd vad skulle du vilja att det fanns för stöd från vuxna och samhället? Skriv med egna ord:

Vad är din mammas/annan kvinnlig vårdnadshavares högsta utbildning? (Om du har flera kvinnliga vårdnadshavare så välj en av dem.)

☐ Har ingen utbildning alls

☐ Grundskola (högst 9 år)

☐ Gymnasium eller yrkesutbildning

☐ Universitet eller högskola

☐ Vet inte

☐ Jag har ingen mamma/annan kvinnlig vårdnadshavare

Vad är gör din mamma/ annan kvinnlig vårdnadshavare huvudsakligen?

☐ Arbetar

☐ Studerar

☐ Arbetslös/Arbetssökande

☐ Långtidssjukskriven/Sjukpensionär

☐ Annat

☐ Vet inte

Var studerar din mamma eller kvinnliga vårnadshavare?

- ☐ Studerar för att få grundskoleutbildning eller gymnasieutbildning
- ☐ Svenska för invandrare
- ☐ Högskola/universitet
- ☐ Annat

Var är din mamma (eller annan kvinnlig vårdnadshavare) född?

- ☐ Sverige
- ☐ Övriga Norden
- ☐ Europa, utanför Norden
- ☐ Mellanöstern
- ☐ Asien, utanför Mellanöstern
- ☐ Afrika
- ☐ Sydamerika/Centralamerika
- ☐ Nordamerika
- ☐ Australien/Oceanien
- ☐ Vet inte

Vad är din pappas/annan manlig vårdnadshavares högsta utbildning? (Om du har flera manlig vårdnadshavare så välj en av dem.)

- ☐ Har ingen utbildning alls
- ☐ Grundskola (högst 9 år)
- ☐ Gymnasium eller yrkesutbildning
- ☐ Universitet eller högskola
- ☐ Vet inte
- ☐ Jag har ingen pappa/annan manlig vårdnadshavare

Vad är gör din pappa/ annan manlig vårdnadshavare?

- ☐ Arbetar
- ☐ Studerar
- ☐ Arbetslös/Arbetssökande
- ☐ Långtidssjukskriven/Sjukpensionär
- ☐ Annat
- ☐ Vet inte

Var studerar din pappa eller manliga vårdnadshavare?

- ☐ Studerar för att få grundskoleutbildning eller gymnasieutbildning
- ☐ Svenska för invandrare
- ☐ Högskola/universitet
- ☐ Annat

Var är din pappa (eller annan manlig vårdnadshavare) född?

- ☐ Sverige
- ☐ Övriga Norden
- ☐ Europa, utanför Norden
- ☐ Mellanöstern
- ☐ Asien, utanför Mellanöstern
- ☐ Afrika
- ☐ Sydamerika/Centralamerika
- ☐ Nordamerika
- ☐ Australien/Oceanien
- ☐ Vet inte

Var är du själv född?

- ☐ Sverige
- ☐ Övriga Norden
- ☐ Europa, utanför Norden
- ☐ Mellanöstern
- ☐ Asien, utanför Mellanöstern
- ☐ Afrika
- ☐ Sydamerika/Centralamerika
- ☐ Nordamerika
- ☐ Australien/Oceanien

Hur gammal var du när du flyttade till Sverige?

- ☐ 0-6 år
- ☐ 7-12 år
- ☐ 13 år eller äldre

Vilken religiös tillhörighet har du?

- ☐ Ingen
- ☐ Judisk
- ☐ Muslimsk
- ☐ Buddistisk
- ☐ Hinduistisk
- ☐ Kristen
- ☐ Annan

Vilken religiös tillhörighet har din familj?

- ☐ Ingen
- ☐ Judisk
- ☐ Muslimsk
- ☐ Buddistisk
- ☐ Hinduistisk
- ☐ Kristen
- ☐ Annan

Hur religiös anser du att du själv och din familj är?

	Inte alls religiös	Ganska lite religiös	Ganska mycket religiös	Mycket religiös
a. Du själv	☐	☐	☐	☐
b. Din mamma (eller annan kvinnlig vårdnadshavare)	☐	☐	☐	☐
c. Din pappa (eller annan manlig vårdnadshavare)	☐	☐	☐	☐

Var bor du större delen av tiden?

- ☐ I centrala staden
- ☐ Utanför centrala staden

Hur bor du större delen av tiden?

- ☐ I lägenhet
- ☐ I villa
- ☐ I radhus
- ☐ Annat

Har du eget rum?

☐ Ja

☐ Nej

Hur många delar du rum med

☐ En person

☐ Två personer

☐ Tre eller flera

Om du tänker på området som du bor i:

	Ja, det stämmer absolut	Ja, det stämmer ganska bra	Nej, det stämmer ganska dåligt	Nej, det stämmer inte alls
a. Känner du dig trygg i ditt bostadsområde?	☐	☐	☐	☐
b. Känner du dig övervakad i ditt bostadsområde?	☐	☐	☐	☐
c. Känner du dig fri att klä dig som du vill i ditt bostadsområde?	☐	☐	☐	☐
d. Känner du dig orolig för att det ska spridas rykten om dig i ditt bostadsområde?	☐	☐	☐	☐

Om du tänker på skolan du går i:

	Ja, det stämmer absolut	Ja, det stämmer ganska bra	Nej, det stämmer ganska dåligt	Nej, det stämmer inte alls
a. Känner du dig trygg på din skola?	☐	☐	☐	☐
b. Känner du dig övervakad på din skola?	☐	☐	☐	☐
c. Känner du dig orolig för att det ska spridas rykten om dig på din skola?	☐	☐	☐	☐

Finns det en eller flera personer i din familj som tycker att det är viktigt att du studerar?

- ☐ Nej det finns ingen som tycker att det är viktigt
- ☐ Ja mamma eller annan kvinnlig vårdnadshavare
- ☐ Ja pappa eller annan manlig vårdnadshavare
- ☐ Ja ett eller flera syskon
- ☐ Ja annan person

Är du orolig för att någon person i din familj ska bestämma…

	Inte alls orolig	Inte särskilt orolig	Ganska orolig	Mycket orolig
a. … vilken utbildning du ska välja	☐	☐	☐	☐
b. … vad du ska göra på din fritid	☐	☐	☐	☐
c. … vilka vänner du ska ha	☐	☐	☐	☐
d. … vem du ska gifta dig med eller leva tillsammans med i framtiden	☐	☐	☐	☐
e. … vilken religion du ska ha	☐	☐	☐	☐
f. … att du inte får bära en viss religiös symbol (kors, turban, hijab, kippa eller annat)	☐	☐	☐	☐
g. … att du måste bära en viss religiös symbol (kors, turban, hijab, kippa eller annat)	☐	☐	☐	☐

Hur väl stämmer följande påståenden in på hur du ser på relationer och sex?

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Tar delvis avstånd från	Tar helt avstånd från
a. Det är okej att tjejer och killar umgås som kompisar	☐	☐	☐	☐
b. Det är okej att vara kär i någon av samma kön (t.ex. att en tjej är kär i en annan tjej eller att en kille är kär i annan kille)	☐	☐	☐	☐
c. En tjej ska vara kär i den person hon har sex med	☐	☐	☐	☐
d. En kille ska vara kär i den person han har sex med	☐	☐	☐	☐
e. Det är okej att en tjej har sex bara för att hon har lust	☐	☐	☐	☐
f. Det är okej att en kille har sex bara för att han har lust	☐	☐	☐	☐
g. Tjejer ska gå med på att ha sex även om de egentligen inte vill det	☐	☐	☐	☐
h. Killar ska gå med på att ha sex även om de egentligen inte vill det	☐	☐	☐	☐
i. Det är viktigt att en tjej väntar med sex tills hon gifter sig	☐	☐	☐	☐
j. Det är viktigt att en kille väntar med sex tills han gifter sig	☐	☐	☐	☐
k. Jag vill att min framtida partner är oskuld när vi blir tillsammans	☐	☐	☐	☐

Det finns lagar som skyddar en rad individuella fri- och rättigheter. Här några exempel från svensk lagstiftning, tycker du de är bra eller dåliga?

	Det tycker jag är jättebra	Det tycker jag är ganska bra	Det tycker jag är ganska dåligt	Det tycker jag är jättedåligt
a.Flickor/kvinnor och pojkar/män har lika rättigheter	☐	☐	☐	☐
b. Alla har lika rättigheter oavsett bakgrund	☐	☐	☐	☐
c. Ingen under 18 år får gifta sig	☐	☐	☐	☐
d Kvinnor får gifta sig med kvinnor och män med män	☐	☐	☐	☐
e. Ingen får tvingas att gifta sig mot sin vilja	☐	☐	☐	☐
f. Flickor och kvinnor får inte könsstympas	☐	☐	☐	☐
g. Flickor och kvinnor har rätt till abort	☐	☐	☐	☐
h. Föräldrar får inte bestraffa sina barn med våld	☐	☐	☐	☐

Är det något du vill tillägga om det vi har frågat om eller om du tycker att det något vi har missat att fråga om? Skriv med egna ord: